

”Käytä niitä omia aivoja”

Kokemusasiantuntijoiden opas rikollisuudesta irrottautumisen tueksi

Krista Alanko, Janica Bah & Kristiina Koskinen

2020 Laurea

Laurea-ammattikorkeakoulu

**”Käytä niitä omia aivoja”
Kokemusasiantuntijoiden opas rikollisuudesta irrottautumisen
tueksi**

K. Alanko, J. Bah & K. Koskinen
Sosionomi, rikosseuraamusala
Opinnäytetyö
Maaliskuu 2020

Krista Alanko, Janica Bah & Kristiina Koskinen

”Käytä niitä omia aivoja”, Kokemusasiantuntijoiden opas rikollisuudesta irrottautumisen tueksi

Vuosi 2020 Sivumäärä 146

Toiminnallisen opinnäytetyömme tavoitteena oli tuottaa vertaistukeen ja kokemusasiantuntijuuteen perustuva opas rikollisuudesta irrottautumisen tueksi. Kehittämämme oppaan tarkoituksena on tuoda näkyväksi rikos- ja päihdekierteestä irrottautuneiden kokemuksia vertaistuellisena keinona, tukemaan rikosurien katkaisua ja ennaltaehkäisemään rikosurien alkua. Opinnäytetyömme tilaajana toimi kaksivuotinen KEIJO-hanke. Hankkeen päätoteuttajana toimii Valo-Valmennusyhdistys ry yhdessä osatoteuttajien Silta-Valmennusyhdistys ry:n ja Laurea-ammattikorkeakoulu Oy:n kanssa.

Opinnäytetyömme tietoperusta muodostui desistanssin, eli rikollisuudesta irrottautumisen, vertaistuen, kokemusasiantuntijuuden sekä rikollisen identiteetin ja leimautumisen teorioista. Opinnäytetyömme on toiminnallinen ja sen lopputuotoksena syntyi konkreettinen opas. Oppaan aineistot kerättiin haastatteleamalla rikostaustaisia kokemusasiantuntijoita sekä vankeja. Haastatteluiden avulla heiltä selvitettiin muun muassa näkemyksiä ja konkreettisia neuvoja rikollisuudesta irrottautumiseen, rikollisesta identiteetistä luopumiseen sekä uuden päihdeettömän ja rikoksettoman elämäntavan saavuttamiseen liittyen.

Opinnäytetyömme tavoitteiden toteutumista sekä oppaan soveltumista suunniteltuun käyttötarkoitukseen arvioitiin prosessin aikana muun muassa rikosseuraamusalan ammattilaisilta, Keijo-hankkeen kokemusasiantuntijaopiskelijoilta sekä vangeilta kerätyllä palautteella. Palautteiden pohjalta koostettiin opas, jossa vertaisten kokemukset ja tutkimustieto herättelevät yhdessä lukijaa reflektoimaan omaa tilannettaan sekä tutustumaan oppaassa esiteltyihin palveluihin. Ammattilaiset kokivat oppaan tarpeelliseksi lisänä erityisesti helpottamaan vertaistuen saatavuutta laitosolosuhteissa sekä muutostietoisuuden herättelijänä. Vankien palautteissa korostettiin vertaistuen välittymistä sekä uuden tiedon saamista esimerkiksi rikollisesta identiteetistä sekä saatavilla olevista palveluista.

Asiasanat: Desistanssi, identiteetti, vertaistuki, kokemusasiantuntija, opas

Krista Alanko, Janica Bah & Kristiina Koskinen

"Use that brain of yours", A guide to support desistance from experts by experience

Year

2020

Pages

146

The purpose of this Bachelor's thesis was to develop a guide based on peer support and expertise by experience that would act as a supporting factor in the process of desistance. The purpose of the guide is to show the experiences of people who have successfully desisted from crime and substance abuse and use these experiences as a means of peer support when trying to prevent new and stop existing criminal careers. The thesis was made in cooperation with a two-year project named KEIJO. The main realiser in the project is Valo-Valmennusyhdistys ry in cooperation with Silta-Valmennusyhdistys ry and Laurea University of Applied Sciences.

The theoretical part of the thesis is a combination of the theories of desistance, peer support, expertise by experience and criminal identity and labelling. The thesis is functional and a concrete guide was developed as a result. The guides contents were gathered by interviewing experts by experience with criminal backgrounds and prisoners. Thru the interviews they shared us their insight and concrete advice on desistance, giving up criminal identity and how to achieve a new way of life free from crimes and substance abuse.

The realization of the thesis goals and the guides suitability for its intended purpose was evaluated during the thesis process by gathering feedback from for example correctional services professionals, project KEIJO expert by experience students and prisoners. Based on this feedback a guide was created, in which a combination of peer experiences and research facts encourage the reader to reflect on their own situation and study the services introduced in the guide. The professionals saw the guide as a useful addition in improving the availability of peer support in facility circumstances and as an enhancer for ones motivation to change. The prisoners feedback highlighted peer support coming across the contents and gaining new information from for example criminal identity and services available.

Keywords: desistance, identity, peer support, expert by experience, guide

Sisällys

1	Johdanto.....	6
2	Tavoitteet	7
2.1	Opinnäytetyön tavoitteet	7
2.2	Henkilökohtaiset oppimistavoitteet	8
3	Opinnäytetyön toimintaympäristöt ja yhteistyökumppanit	9
4	Yhteiskunnalliset lähtökohdat	11
4.1	Rikosseuraamuslaitoksen linjaukset	11
4.2	Uusimisriskin arviointi ja vankeusajan suunnittelu	12
5	Teoreettinen viitekehys	13
5.1	Desistanssi.....	13
5.2	Vertaistuki ja vertaisuus	15
5.3	Kokemusasiantuntijuus	18
5.4	Rikollinen identiteetti ja leimaantuminen	19
6	Opinnäytetyön toteutus	20
6.1	Teemahaastattelut.....	22
6.2	Aineiston analysointi.....	24
7	Opinnäytetyön prosessikuvaus.....	25
7.1	Suunnitteluvaihe	27
7.2	Haastattelut	28
7.3	KEIJO-työpaja ja kerätyt palautteet	30
7.4	Oppaan kokoaminen ja kerätyt palautteet	33
8	Opinnäytetyön lopputuotoksen esittely	40
9	Arviointi	45
9.1	Opinnäytetyön tavoitteiden arviointi ja tulokset.....	45
9.2	Henkilökohtaisten tavoitteiden arviointi ja tulokset.....	51
9.3	Kristan itsearviointi	52
9.4	Janican itsearviointi	53
9.5	Kristiinan itsearviointi	55
10	Pohdinta	55
10.1	Eettisyys ja luotettavuus	58
10.2	Kehittämisen- ja jatkotutkimusehdotukset.....	60
	Lähteet.....	62
	Taulukot	66
	Kuviot	67
	Liitteet	68

1 Johdanto

Opinnäytetyömme tarkoituksena oli kehittää vertaistukeen ja kokemusasiantuntijuuteen perustuva opas rikollisuudesta irrottautumisen tueksi. Oppaan tavoitteena on tuoda näkyväksi rikos- ja päihdekierteestä irrottautuneiden henkilöiden kokemuksia ja ohjeita, jotka antaisivat lukijalle tukea vankilakierteen katkaisemiseksi sekä vaikuttaisivat ennaltaehkäisevästi rikosurien alkamiseen.

Opinnäytetyön idea sai alkunsa toiseen opintojaksoon liittyen yhden meistä vieraillessa Iso-Britanniassa. Hän osallistui siellä vierailevan luennoitsijan Frankie Owensin luennolle, joka on kirjoittanut omiin kokemuksiinsa perustuvan opaskirjan *The Little Book Of Prison: A Beginners Guide* (2012), jonka aiheena on kuinka selviytyä brittiläisessä vankilassa. Vastaavaa teosta Suomessa ei ollut ja tästä inspiroituneena päädyimme kehittämään oppaan opinnäytetyönämme.

Rikosseuraamusalan sosionomiopiskelijoina olemme kiinnostuneita yksilöiden henkilökohtaisista, rikollisuudesta ja rikollisesta identiteetistä irrottautumisen prosesseista. Halusimme kehittämämme oppaan avulla tuoda rikollisuudesta ja päihdeistä irrottautuneiden omia kokemuksia, kokemuksista syntyneitä kokemusasiantuntijuutta sekä vertaistuellista tietoa paremmin saavutettavaksi kaikille ikään katsomatta, myös laitososuhteissa, jossa vertaistuellisten toimijoiden on vielä paikoin haasteellista toimia.

Opinnäytetyömme tilaajana toimii KEIJO-hanke (KEIJO-hanke, kokemusasiantuntijuus edistämässä itsenäisyyttä ja osallisuutta, ESR 2018-2020), joka on kaksivuotinen kokemusasiantuntijakoulutus. Hankkeen päätoteuttajana toimii Valo-Valmennusyhdistys ry yhdessä osatoteuttajien Silta-Valmennusyhdistys ry:n ja Laurea-ammattikorkeakoulu Oy:n kanssa, Rikosseuraamuslaitoksen toimiessa hankkeen yhteistyökumppanina. KEIJO-hankkeen kohderyhmänä ovat rikos- ja päihdetaustaiset henkilöt, joiden oma toipuminen on edennyt siihen vaiheeseen, että tavoitteena on suunnata kohti koulutusta ja avoimia työmarkkinoita. (Silta-valmennusyhdistys 2019.) Muita yhteistyökumppaneitamme opinnäytetyöprosessin aikana ovat olleet Rikosseuraamuslaitos, Kriminaalihuollon tukisäätiö sekä KRIS ry.

Toiminnallinen opinnäytetyömme on toteutettu haastatteleamalla kahtatoista henkilöä, joilla on kaikilla enemmän tai vähemmän rikos- ja päihdetaustaa. Haastatteluaineistoa hyödynsimme toiminnallisen opinnäytetyömme tuotoksessa eli kehittämässämme oppaassa. Kahdeksan näistä henkilöistä on valmistunut KEIJO-hankkeen kokemusasiantuntijakoulutuksesta, kahden henkilön suorittaessa vielä lainvoimaista vankeustuomiota. Toiminnallisen tuotoksen lisäksi opinnäytetyössämme on myös laadullisen tutkimuksen elementtejä, joiden tuottamia tutkimustuloksia ja niistä syntyneitä johtopäätöksiä esittelemme myös tässä opinnäytetyöraportissa.

2 Tavoitteet

Tässä luvussa esittelemme opinnäytetyöllemme asetetut tavoitteet. Taulukoihin on myös kirjattu arviointikysymykset, joihin vastaamalla pystyimme tarkastelemaan tavoitteiden toteutumista. Ensimmäisessä taulukossa on kuvattu opinnäytetyömme tavoitteet ja toisessa henkilökohtaiset oppimistavoitteemme. Opinnäytetyön tavoitteita ja niiden toteutumista on kuvattu tarkemmin luvussa 11.

2.1 Opinnäytetyön tavoitteet

Opinnäytetyön tavoitteet	Arviointikysymykset	Arviointiaineisto
<p>1. Selvittää rikos- ja päihdetaustaisilta kokemusasiantuntijoilta heidän näkemyksiään rikollisuudesta irrottautumisesta ja rikollisesta identiteetistä sekä uudesta elämäntavasta rikoksetta ja päihhteettä.</p>	<p>1. Millä tavoin kokemustietoa on kerätty?</p> <p>1. Millaisia näkemyksiä kokemusasiantuntijoilla oli rikollisuudesta irrottautumisesta ja rikollisesta identiteetistä sekä uudesta elämäntavasta?</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Haastatteluaineiston määrä ja sisältö • Omat havainnot
<p>2. Kehittää kokemusasiantuntijuuteen ja vertaistukseen perustuva opas desistanssin tueksi.</p>	<p>2. Miten kokemustieto välittyy oppaasta lukijalle?</p> <p>2. Millaisia näkemyksiä kokemusasiantuntijoilla oli vertaistuesta tukimuotona?</p> <p>2. Millaisia näkemyksiä kokemusasiantuntijoilla oli vankeusaikaisista tukimuodoista?</p>	<ul style="list-style-type: none"> • KEIJO- työpajan osallistujien palaute • Ammattilaisten palaute • Haastatteluaineiston sisältö
<p>3. Sisällöllisesti laadukkaan oppaan kehittäminen hyödyntäen kerättyä kokemustietoa sekä julkaiseminen painettuna, että sähköisenä versiona kohderyhmän ja heidän kanssaan työskentelevien käyttöön.</p>	<p>3. Miten sisällön laatua ja soveltuvuutta arvioidaan?</p> <p>3. Miten kerättyä tietoa voi hyödyntää oppaan kehittämisessä?</p> <p>3. Millä keinoilla aineistosta koetaan julkaisukelpoinen opas?</p> <p>3. Miten sisältö tuodaan kohderyhmän saataville?</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Omat havainnot • Ammattilaisten palaute • Kohderyhmän palaute • KEIJO- työpajan osallistujien palaute • Julkaistu painettu ja sähköinen opas käytössä kohderyhmällä

4. Onnistuneen KEIJO- työpajapäivän järjestäminen.	4. Miten työpajapäivän onnistumista arvioidaan?	<ul style="list-style-type: none"> • Omat havainnot • Työpajapäivään osallistuvien määrä ja heiltä saatu palaute
--	---	--

Taulukko 1: Opinnäytetyön tavoitteet

Opinnäytetyömme ensisijaisena tavoitteena oli kehittää ja julkaista sisällöllisesti laadukas opas kohderyhmän, järjestötoimijoiden ja laitosten käyttöön. Tavoitteena oli luoda vertaistukeen ja kokemusasiantuntijuuteen perustuva opas desistanssin, eli rikollisuudesta irrottautumisen tueksi keräämällä kokemustietoa haastatteleamalla rikos- ja päihdetaustaisia kokemusasiantuntijoita. Tavoitteena oli käyttää kerättyä kokemustietoa oppaan sisällön kehittämisessä. Vastavanlaista opasta ei Suomessa ole aiemmin tehty ja yksi sen keskeisistä tavoitteista oli tuoda kokemustieto rikollisuudesta irrottautumisesta helpommin saataville, myös vankilaolosuhteissa. Viimeisin tavoitteemme oli hyödyntää kokemusasiantuntijuutta oppaan kehitystyössä ja toteuttaa onnistunut KEIJO- työpajapäivä sekä raportoida siitä asianmukaisesti.

2.2 Henkilökohtaiset oppimistavoitteet

Henkilökohtaiset tavoitteet	Arviointikysymykset	Arviointiaineisto
1. Tutkimus- ja kehittämistoiminnan osaamisen kasvattaminen.	1. Miten oppaan kehittäminen toiminnallisena opinnäytetyönä on lisännyt osaamistamme tutkimus- ja kehittämistoiminnasta?	<ul style="list-style-type: none"> • Omat kokemukset • Itsereflektointi
2. Oman ammatillisen osaamisen kehittämien sekä ohjaus- ja asiantuntijatehtävien valmiuksien lisääminen.	2. Millä tavoilla oma osaamisemme kehittyi? 2. Miten oppaan kehittäminen on lisännyt osaamistamme ohjaus- sekä asiantuntijatehtävistä rikosseuraamusalalla?	<ul style="list-style-type: none"> • Omat kokemukset • Itsereflektointi

Taulukko 2: Henkilökohtaiset oppimistavoitteet

Henkilökohtaisiin tavoitteisiimme lukeutui tutkimus- ja kehittämistoiminnan osaamisen kasvattaminen, jonka toivoimme toteutuvan prosessin läpiviemisen myötä. Toiseksi

henkilökohtaiseksi tavoitteeksi asetimme oman ammatillisen osaamisen kehittämisen sekä ohjaus- ja asiantuntijatehtävien valmiuksien lisäämisen.

3 Opinnäytetyön toimintaympäristöt ja yhteistyökumppanit

Tässä luvussa esittelemme opinnäytetyön tilaajan, haastateltavien taustoja sekä keskeiset toimintaympäristöt ja yhteistyötahot, joilla on ollut merkittävä rooli haastattelujen ja oppaan onnistumisen kannalta.

Opinnäytetyön tilaajana on kokemusasiantuntijakoulutus, joka toteutuu kaksivuotisena KEIJO-hankkeena (KEIJO-hanke, kokemusasiantuntijuus edistämässä itsenäisyyttä ja osallisuutta, ESR 2018-2020). Hankkeen päätoteuttajana toimii Valo-Valmennusyhdistys ry yhdessä osatoteuttajien Silta-Valmennusyhdistys ry:n ja Laurea-ammattikorkeakoulu Oy:n kanssa. Rikosseuraamuslaitos toimii hankkeen yhteistyökumppanina. Käytännössä Rikosseuraamuslaitoksen yhteistyökumppanuus mahdollistaa esimerkiksi valvotussa koevapaudessa olevien vankien osallistumisen koulutukseen.

KEIJO-hankkeen kohderyhmänä ovat rikos- ja päihdetaustaiset henkilöt, joiden oma toipuminen on edennyt siihen vaiheeseen, että tavoitteena on suunnata kohti koulutusta ja avoimia työmarkkinoita. Hankkeen tarkoituksena on edesauttaa kohderyhmään kuuluvien henkilöiden mahdollisuuksia työllistymiseen kehittämällä uudenlainen, laaja koulutuskokonaisuus, jossa hyödynnetään ryhmään kuuluvien henkilöiden kokemusasiantuntijuutta päihteistä irtautumisesta ja sitä, mikä heitä tuki matkalla kohti rikoksetonta elämäntapaa. (Silta-valmennusyhdistys 2019.) Hankkeessa toteutettava kokemusasiantuntijakoulutus sisältää kolme kuukautta kokopäiväistä opiskelua Laurea-ammattikorkeakoulussa sekä harjoittelujakson työelämässä.

Haastattelimme opasta varten kahtatoista kokemusasiantuntijaa, joilla kaikilla oli enemmän ja vähemmän rikos- sekä päihdetaustaa. KRIS:in toimipisteessä Tampereella haastattelimme kahta henkilöä ja Jokelan avovankilassa sekä Riihimäen suljetussa vankilassa kummassakin yhtä vankia. Loput kahdeksan haastateltavaa olivat suorittaneet KEIJO-hankkeen kokemusasiantuntijakoulutuksen.

Kaksi haastateltavista oli naisia, loput kymmenen miehiä ja heidän ikäjakaumansa sijoittui 25 ja 53 ikävuoden välille. Yhteensä he ovat istuneet tuomioitaan vankiloissa Suomessa ja ulkomailla reilusti yli 55 vuotta ja reilusti yli 60 kertaa. Heidän tekemänsä rikokset olivat enimmäkseen huumausaine-, omaisuus- ja väkivaltarikoksia. Heidän haastattelujaan suoritimme muun muassa Tikkurilan kirjastossa sekä Kriminaalihuollon Tukisäätien tiloissa.

Lisäksi hyödynsimme KEIJO-hankkeen kokemusasiantuntijaopiskelijoita oppaan kehittämistyössä. Järjestimme osana opinnäytetyömme arviointisuunnitelmaa KEIJO-työpäjäpäivän,

johon osallistui kuusi kokemusasiantuntijaopiskelijaa. Päivän tavoitteena oli hyödyntää opiskelijoiden kokemusasiantuntijuutta oppaan sisällön kehittämisessä sekä tarkoituksena oli saada opiskelijoilta kehittämis ehdotuksia ja kerätä heidän arviotaan tuotoksen vaikuttavuudesta.

Yhteistyökumppanimme toiminut KRIS on järjestö, jonka ensisijaisena tarkoituksena on tarjota apua ja tukea vankilasta vapautuville henkilöille. Järjestön kautta vapautumassa oleva vanki voi saada vertaistukea ja apua toimivan tukiverkoston rakentamiseen, jotta uuden elämänvaiheen kriittisempien vaiheiden keskellä hän ei tuntisi olevansa yksin, vaan olevansa tarpeeksi vahva välttääkseen palaamisen niihin elämäntapoihin, joiden takia hän aikoinaan päätyi vankilaan.

KRIS:in kotisivuilla kerrotaan, että toiminnan alkuvaiheilla tärkein tehtävä oli vaikuttaminen siihen, kuinka muu yhteiskunta suhtautui järjestöön jonka henkilöstö koostui pitkälti entisistä päihdeongelmallisista rikollisista. Lyhenne KRIS tulee Ruotsista ja ruotsinkielisistä sanoista Kriminellas Revansch i Samhället, josta yhdistys alun perin jalkautui Suomeen vuonna 2001. Ennen vuotta 2003 KRIS toimi Suomessa nimellä Rikollisten Revanssi Yhteiskunnassa - RRY. (KRIS, 2019.)

Eräänlaisena yhteistyötahona haluamme mainita myös Kriminaalihuollon Tukisäätiö Kritisin, jonka päihde- ja olohuonetta Redistä ja sen tiloja saimme käyttää haastattellessamme järjestön toiminnassa mukana olleita KEIJO-hankkeen kokemusasiantuntijoita.

Tämän päivän Kriminaalihuollon tukisäätiö perustettiin vuonna 2001 jotta se jatkaisi vuonna 1975 perustetun Kriminaalihuoltoyhdistyksen toimintaa kolmannella sektorilla. Kriminaalihuollon tukisäätiön keskeisimpänä tehtävänä nykypäivänä on rangaistuksesta vapautuvien ja heidän läheistensä aseman parantaminen. Työtä tehdään järjestämällä ja kehittämällä erilaisia palveluita, sekä tukemalla alalla toimivia järjestöjä ja vapaaehtoistyötä. Säätiön palvelutoiminnan piirissä tuotetaan tukiasumispalveluja ja sosiaalipalveluja rikosseuraamuslaitokselle ja kunnille. Säätiöllä on keskeinen rooli myös yhteistyön edistäjänä ja koordinaattorina kriminaalihuollon tukipalveluita tuottavien järjestöjen verkostoitumisessa.

Säätiö myöntää myös avustuksia toimintoihin, jotka edistävät heidän toimintaansa ja työtänsä. Nämä voivat olla esimerkiksi alan tutkimuksia, koulutusta, kokeilutoimintoja ja vapaaehtoistyötä. Säätiö saa suurimmat tuottonsa omien tilojensa, tukiasuntojen vuokrista, asumisyhteisömaksuista ja sosiaalipalvelutuotoista. Vuonna 2015 säätiöllä oli 63 kappaletta tukiasuntoja pääkaupunkiseudulla, Kinaporinkadulla sijaitsevien tilojensa lisäksi. Säätiö rahoittaa useimmat projektinsa ja osan toimintakuluistaan entisen Raha-automaattiyhdistyksen, nykyisen Stea:n rahoituksella. (KRITS, 2017.)

Teimme kaksi haastattelua myös vankiloissa. Jokelan vankilan suljetun 84-paikkaisen tutkinta-vankilan lisäksi siihen kuuluu vankilan muurien ulkopuolelle sijoittuva 40-paikkainen

avovankilaosasto (Rikosseuraamuslaitos 2019a). Riihimäen vankila on 223-paikkainen suljettu laitos, johon sijoitetaan yli kahden vuoden vankeusrangaistuksiin tuomittuja vankeja (Rikosseuraamuslaitos 2019b).

Haastatteluhetkellä vielä tuomioita suorittavien vankien soveltuvuus haastateltaviksi varmistettiin yhteistyössä kyseisen vankilan sosiaali- ja kuntoutustyöstä vastaavien erityisohjaajien kanssa, jotta mahdolliset haastateltavat todella olivat haastatteluhetkellä rikollisuudesta irrottautumisen vaiheessa ja näin ollen soveltuvia oppaamme aineistoksi.

4 Yhteiskunnalliset lähtökohdat

Suomen vankiloissa oli vuonna 2018 vankeja päivittäin keskimäärin 2910, mikä oli noin neljä prosenttia vähemmän kuin vuotta aiemmin ja vankien päivittäinen keskimäärä onkin laskenut tasaisesti viimeisen reilun vuosikymmenen aikana. Noin kolmannes vangeista oli tuomittu erilaisista väkivaltarikoksista. Seuraavaksi suurimmat vankiryhmät olivat huumausaine- sekä omaisuusrikoksista tuomitut. (Rikosseuraamuslaitos 2018, 13-15.)

Vuonna 2018 ensikertalaisia oli 39 prosenttia kokonaisvankiluvusta, lähes puolen vangeista ollessa vankilassa vähintään kolmatta kertaa. Vankilasta vapautuneiden uusintarikollisuustaso on viime vuosina vakiintunut noin 60 prosenttiin. Naiset uusivat rikoksiaan harvemmin kuin miehet, kun taas nuoret ja moninkertaiset vangit ovat suuremmissa riskissä rikoksenuusintaan. (Rikosseuraamuslaitos 2018, 16-19.)

4.1 Rikosseuraamuslaitoksen linjaukset

Uusintarikollisuuden vähentämisessä sekä rikosseuraamusalan asiakkaiden yhteiskuntaan integroitumisessa yksi tärkeimmistä työkaluista on päihdetyö (Päihdelinjaukset 2012, 1). Suuri osa rikoksista tehdään päihtyneenä, joten tarve päihdetyölle rikosseuraamusalalla on suuri. Tämä johtuu rikosseuraamusasiakkaille ominaisesta päihneiden ongelmakäytöstä, joka on jopa kymmenenkertaista valtaväestöön verrattaessa. Tavoitteellinen, kuntouttava päihdetyö vähentää uusintarikollisuutta ja sen riskiä ja vaikuttaa näin osaltaan yhteiskunnan turvallisuuteen. (Joukamaa ja työryhmä 2010, 74.)

Rikollisuus, päihheet ja syrjäytyminen ovat yleisen kriminaalipolitiikan näkökulmasta vahvasti toistensa kanssa korreloivia tekijöitä joihin voidaan vaikuttaa erilaisilla toiminnoilla rangaistuksen aikana (Päihdelinjaukset 2012, 1-4). Uusintarikollisuuden vähentämisen sekä rikosseuraamustaustaisten asiakkaiden yhteiskuntaan integroitumisen voidaan katsoa olevan rikosseuraamusalan ydintavoitteita (Rikosseuraamuslaitos 2017). Päihdetyö on avainasemassa molempien edellä mainittujen tavoitteiden edistämässä ja päihdetyön tarve laitossympäristössä syntyy uusintarikollisuuden vähentämisen näkökulmasta. Rikosseuraamustaustaisten asiakkaiden

ryhmässä sosiaalinen asema, terveydentila, koulutustausta sekä työllistyminen on tutkitusti heikompa, kuin muulla väestörakenteella. (Joukamaa ja työryhmä 2010, 63.)

4.2 Uusimisriskin arviointi ja vankeusajan suunnittelu

On yhteiskunnan etujen mukaista, että käytettävissä on työkaluja ja resursseja, joilla rikosten tekemistä ja uusimisriskiä pienennetään. Rikoksen uusimisriskillä tarkoitetaan sitä todennäköisyyttä, jolla aiemmin rikoksesta tai rikoksista tuomittu tekee uuden tai uusia rikoksia. Uusimisriskin arvioinnilla on rangaistusjärjestelmässämme useita tavoitteita; uusintarikollisuuden vähentäminen, yleisen turvallisuuden lisääminen, työn tarkoituksenmukainen suunnittelu ja resurssien oikea kohdentaminen. (Arola-Järvi 2012, 27.)

Yksilötasolla uusimisriskin arvioiminen on päätöksenteon tueksi toteutettua tiedonkeruuta, eli prosessi jonka avulla pyritään selvittämään aiemmin rikoksiin syyllistyneen henkilön todennäköisyys syyllistyä rikoksiin myös tulevaisuudessa. Samalla on mahdollista arvioida myös yksilön käyttäytymiseen vaikuttavia seikkoja ja niiden suoraa tai välillistä vaikutusta uusimisriskiin, sekä todennäköisyyttä syyllistyä tietynlaisiin rikoksiin. Uusimisriskin arvioinnin tavoitteena on saadun tiedon perusteella tehdä johtopäätöksiä siitä, millä toimenpiteillä, kuten esimerkiksi päihdekuntoutuksella, yksilön riskiä voidaan madaltaa ja hallita. (Arola-Järvi 2012, 27-28.)

Rikosseuraamuslaitoksessa kuntouttavan toiminnan piiriin ohjataan yksilöllisesti arvioitun rikosten uusimisriskin, riski- ja tarvearvion (RITA) sekä vankihaastattelujen pohjalta laaditun rangaistusajan suunnitelman (RANSU) perusteella. Riski- ja tarvearvion avulla voidaan selvittää niitä tekijöitä, joihin vaikuttamalla voidaan mahdollisesti vähentää henkilön uusintarikollisuutta. (Rikosseuraamuslaitos 2015.) Kuntouttavien toimintojen tarkoituksena on parantaa vangin valmiuksia rikoksettomaan elämään ja rikoksista irrottautumiseen. Kun viranomainen ryhtyy tuomitun vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoon, tulee jokaiselle tuomitulle tehdä rangaistusajan suunnitelma. Siinä otetaan huomioon muun muassa rangaistusajan pituus, henkilön työ- ja toimintakyky sekä hänen mahdolliset aikaisemmat vankeusrangaistuksensa. (L767/2005.)

Rangaistusajan suunnitelmalla pyritään vaikuttamaan niihin tekijöihin, joilla on ollut yhteys vangin rikolliseen käyttäytymiseen eli kriminogeenisiin tekijöihin. Kriminogeeniset tekijät jaetaan dynaamisiin ja staattisiin riskitekijöihin. Staattisiin tekijöihin ei voida enää vaikuttaa, esimerkkinä vankeustuomioon johtaneet seikat kuten henkilön sukupuoli tai rikostenteon aloittaminen nuorella iällä. Nämä seikat ovat pysyviä tai historiaa, eikä niitä voida enää muuttaa. Dynaamiset riskitekijät ovat muuttuvia ja niihin on mahdollisuus vaikuttaa vankeusaikana. (Nurminen, Ahmavaara & Niiniskorpi 2008, 9-10.)

Dynaamisia uusimisriskitekijöitä ovat esimerkiksi rikollista käyttäytymistä tukevat arvot, asenteet, uskomukset ja ajattelumallit, epäsosiaalinen ja rikosmyönteinen lähipiiri, impulsiivisuus, huonot ongelmanratkaisutaidot, itsekontrollin puute, päihteidenkäytön hallitsemattomuus,

ongelmat koulussa, talouden hallinnassa, työssä, perhe-elämässä sekä vapaa-ajan käytössä (Rikosseuraamuslaitos 2013a).

Vankilassa vangin rikolliseen käyttäytymiseen vaikutetaan kuntoutus-, työ- ja opiskeluohjelmilla. Lisäksi vankia motivoidaan ja arvioidaan tämän henkilökohtaisia valmiuksia. Asumista ja taloudellista tilannetta selvitetään muun muassa yksilökeskusteluilla. Rikollisia yhteyksiä pyritään vähentämään osastoinnin sekä sijoittelun keinoin ja päihdetyöllä pyritään vaikuttamaan yksilön hyvinvointiin. Päivittäiset laitosrutiinit, vertaistukiryhmät sekä perhesuhteiden vahvistaminen ovat osa sosiaalisten verkostojen ylläpitoa. (Nurminen ym. 2008, 11-12.)

Myös vankilasta vapautumisen valmistelu aloitetaan hyvissä ajoin vankeusaikana. Vapautumisen valmistelu käsittää muun muassa palveluntarpeen arvioinnin, joka kattaa henkilön koko sosiaalisen tilanteen ja joka mahdollisuuksien mukaan toteutetaan yhteistyössä vangin kotikunnan palveluja tarjoavien viranomaisten sekä järjestötoimijoiden kanssa (Rikosseuraamuslaitos 2013b.), esimerkiksi kuntoutusjatkumoiden tai tuetun asumisen muodossa.

5 Teoreettinen viitekehys

Opinnäytetyömme keskeisimmät teoriat ovat rikollisuudesta irrottautuminen eli desistanssi, vertaisuus ja vertaistuki, kokemusasiantuntijuus sekä rikollinen identiteetti ja leimaantuminen. Desistanssi toimii opinnäytetyömme teoriakentässä laajana taustateorian ja tavoitteena, johon vaikuttavat identiteetin rakentumisen, kokemusasiantuntijuuden ja vertaistuen teoriat.

5.1 Desistanssi

Desistanssi, englanninkielisestä sanasta desistance, tarkoittaa pelkistetyimmillään rikollisuudesta irrottautumista ja luopumista. Desistanssin prosessi on monitahoinen ja vaihteleva, sisältäen useita erilaisia prosessin kulkuun vaikuttavia tekijöitä. Näitä ovat muun muassa henkilön oma muutosmotivaatio, sosiaalisten suhteiden olemassaolo ja pysyvyys sekä niistä saatu tuki, sekä yhteiskuntaan kuulumisen tunteisiin vaikuttavat seikat, kuten mahdollisuudet koulutukseen ja työntekoon. (Abrams & Terry 2017, 5.) Kokonaisvaltaista ja pitkäaikaista tutkimusta desistanssista on tehty varsin vähän ja kriminologian piirissä ollaan yleisesti kiinnostuneita enemmän rikollisen käyttäytymisen aloittamisesta kuin sen lopettamisen syistä. Tästä syystä desistanssista tiedetään edelleen suhteessa vähemmän. (Laub & Sampson 2001, 1.)

Voidakseen ymmärtää desistanssia, täytyy kuitenkin ymmärtää myös rikollisuuden syiden tutkimusta. Rikollisuuden syitä tutkittaessa on osoitettu että nuoret miehet ovat ryhmänä kaikkein alttiimpia rikolliseen käyttäytymiseen ja nuoruus yleensä on ihmisen elämässä rikosaktiivisinta aikaa. On harvinaisempaa, että henkilö aloittaisi rikoskäyttäytymisensä vasta aikuisiällä ja nuoruus on tässäkin suhteessa kriittinen vaihe yksilön elämänkaaren muotoutumisessa.

Syyselityksiä ja teorioita nuorten miesten rikosaktiivisuudelle on monia, mutta pelkistetyimmillään se tuntuu kuuluvan ihmisen luonnolliseen kehityskulkuun. (Kivivuori 2013, 28; Laub & Sampson 2001, 3-5.)

Nuorten harjoittama rikollisuus ilmenee lähinnä kansalaistottelemattomuutena ja rajojen kokeilemisena, jolloin perinteisen tulkintatavan mukainen nuorisorikollinen testaa omiaan ja yhteiskunnan rajoja vahingonteoilla, varastamisella tai väkivaltaisella käytöksellä, johon usein liittyy myös päihteiden väärinkäyttöä. Nuoren henkilön rikollinen käyttäytyminen nähdään usein ristiriitaisena; toisaalta nuoruuteen kuuluvana osiltaan luonnollisena vaiheena, toisaalta tulevaisuuden vakavana uhkana nuorelle itselleen ja yhteiskunnalle, mutta voidaan silti sanoa että suurin osa nuorista joilla on ollut elämässään rikollista käyttäytymistä, ei kuitenkaan jatka sitä aikuisiässään. (Kivivuori 2018, 114; 203.)

Desistanssi itsessään on monimutkainen prosessi mutta avainasemassa desistanssin toteutumisessa suurimmalla osalla rikosaktiivisuutta esittäneistä nuorista näyttäisi olevan henkilön ikääntyminen ja aikuistuminen, sekä siihen liittyvät sosiaaliset muutokset kuten avioituminen ja perheen perustaminen tai yksinkertaisesti väsyminen rikolliseen elämäntapaan (Kivivuori 2013, 28; Laub & Sampson 2001, 3-5). Arkisilta tuntuvat elämän käännekohtat, kuten esimerkiksi vanhemmuus ja sen mukanaan tuomat roolit voivat toimia eräänlaisena sosiaalisena tarttumapintana, joka voi käynnistää desistanssin prosessin myös suuremman rikollisen aktiivisuuden ja rikoksenuusinnan riskin omaavilla henkilöillä (Abrams & Terry 2017, 6).

Desistanssista tehdyissä tutkimuksissa on havaittu viitteitä myös siitä, että ikääntymisen lisäksi desistanssiin vaikuttavat muutokset sekä henkilön ulkoisissa että sisäisissä puitteissa ja näillä muutoksilla voidaan tarkoittaa esimerkiksi henkilön omaa halua ja kykyä tarttua mahdollisuuksiin muuttaa elämänsä kulkua. Iso-Britanniaa koskeneessa Shadd Marunan tutkimuksessa vuodelta 2001 tulokset viittaavat siihen, että onnistuneessa desistanssiprosessissa henkilöt tietoisesti eristäytyivät aiemmasta rikollisesta identiteetistään, luodakseen itselleen uuden lainkullaisen identiteetin. (Abrams & Terry 2017, 6.)

Tutkijoiden mielestä desistanssin teorioiden tutkimuksessa tulisi paremmin ottaa huomioon myös sosiaalisen ympäristön ja yhteiskuntarakenteiden muutokset. Ympäristön ja yhteiskunnallisten tekijöiden tiedetään vaikuttavan myös rikollisuuteen ja sen rakenteisiin. Esimerkiksi alemman tulotason asuinalueille usein tiivistyy suhteessa enemmän rikollisen aktiivisuuden, köyhyyden ja väkivallan kierrettä ja tämän kierteen luomia käyttäytymismalleja. (Abrams & Terry 2017, 6-7.)

Yhteiskuntarakenteiden muutokset luovat myös uudenlaisia tapoja toteuttaa rikollisuutta. Tällaista on esimerkiksi internetin välityksellä tapahtuva petosrikollisuus, joka ei välttämättä ole sidoksissa tekijänsä aiempaan sosiaaliseen statukseen, kuten väkivaltaan tai köyhyyteen, vaan

esimerkiksi teknologian kehittymisen mukanaan tuomaan madaltuneeseen kynnykseen tarttua tilaisuuteen ja verrattain pienempään kiinnijäämisen riskiin. (Kivivuori 2018, 402.)

Miehet ovat rikollisuuden syiden tutkimuksen ja tilastotietojen perusteella alttiimpia rikolliselle käyttäytymiselle kuin naiset, joten luonnollisesti myös desistanssin tutkimus keskittyy enimmäkseen miehiin. Kuitenkin myös naiset tekevät rikoksia sekä irrottautuvat niiden tekemisestä. (Kivivuori 2018, 116.)

Tutkimusten mukaan naiset irtaantuvat miehiä todennäköisemmin rikollisuudesta aikuisuuteen siirtyessään ja naisilla näyttäisi olevan tapana etsiä ympärilleen kehitystään tukevia, läheisiä ihmissuhteita, siinä missä miesten tukiverkosto näyttäisi tukeutuvan enemmän elämän rakenteisiin, kuten työhön tai avioliittoon. Tutkimusta naisten desistanssiprosessin erityispiirteistä ei ole juurikaan tehty ja olemassa oleva tutkimus pitää kuitenkin desistanssia lopulta sukupuolineutraalina ilmiönä. (Abrams & Terry 2017, 7-8.)

Abramsin ja Terryn Los Angelesin alueelle sijoittuneessa tutkimuksessa haastateltiin kolmen vuoden aikana 17 miestä ja 8 naista ikähaarukassa 18-25 vuotta, jotka olivat kaikki suorittaneet vankeustuomioita nuorina rikosentekijöinä (Abrams & Terry 2017, 9). Tutkimuksesta nousi esiin sukupuoleen liittynyt erityispiirre siihen osallistuneiden naisten kohdalla; heillä kaikilla oli muita ihmisiä, kuten vanhempia tai lapsia, jotka luottivat saavansa heiltä tukea samalla kun heidän olisi pitänyt huolehtia myös omasta kuntoutumisestaan. Pitäessään huolta muista saattoi heidän oma hyvinvointinsa ja omat tavoitteensa jäädä helposti taka-alalle, vaikeuttaen näin desistanssin toteutumista. (Abrams & Terry 2017, 160.)

Desistanssia voi kuitenkin tapahtua, sukupuoleen katsomatta, missä elämänvaiheessa tahansa ja desistanssin prosessiin vaikuttavat tekijät ovat erilaisia eri ikä- ja elämänvaiheissa. Desistanssin tutkijat eivät ole päässeet yksimielisyyteen desistanssin määritelmästä ja alalla käydään keskustelua siitä, onko esimerkiksi rikollisen toiminnan muuttuminen, erikoistuminen tai loputtaminen määrittelemättömäksi ajaksi, alkaakseen myöhemmin mahdollisesti uudestaan, vain desistanssin eri muotoja. (Laub & Sampson 2001, 5-9.)

5.2 Vertaistuki ja vertaisuus

Vertaistukitoiminta on perinteisesti ollut palkatonta vapaaehtoistyötä, joka perustuu ihmisen omiin kokemuksiin (Rissanen 2013, 14). Vertaistuki on toimintana vastavuoroista ja mahdollisuus vertaistukena toimimiseen syntyy kokemuksen tuomasta tiedosta. Kokemustieto puolestaan syntyy, kun koetut asiat ja eletyt tapahtumat käsitellään ja hyväksytään. Tämän jälkeen ne voidaan jakaa vuorovaikutteisessa suhteessa toisille. (Kotovirta 2010, 16; Hyväri 2005, 224-225.)

Tarkkoja tilastoja Suomessa toimivien vertaistukiryhmien määrästä ei ole saatavilla, mutta niiden lukumäärän tiedetään lisääntyneen 1990-luvulta lähtien. Vertaistoiminnan kasvu kertoo ihmisten tarpeesta jakaa kokemuksiaan samankaltaisissa elämäntilanteissa olevien ihmisten kanssa. Vertaisryhmistä on mahdollista saada tukea ja ymmärrystä, joita ei lähipiiriltä välttämättä ole saatavissa. (Nylund 2005, 195.) Vertaisryhmän jäsenillä on oma kokemus asiasta; he tietävät mitä tuntemuksia se aiheuttaa ilman että asiaa tarvitsee heille sen enempää selittää (Nylund 2005, 200).

Vertaistukiryhmät ovat vuosikymmenien ajan painottaneet keskeisinä teemoinaan vertaistukea sekä kokemusten ja tiedon jakamista (Nylund 2005, 198). Perinteisten kasvokkain tapaavien ryhmien rinnalle on tietotekniikan kehittymisen myötä syntynyt myös verkossa toimivia vertaistukiryhmiä ja -foorumeita. Verkossa tapahtuvaan keskusteluun voi osallistua kasvokkain tapaavia ryhmiä suurempi määrä osallistujia, jolloin vertaistuen saatavuus kasvaa. Myös tietynlainen verkossa vallitseva anonymiteetti madaltaa kynnystä vertaistuen hakemiselle ja vastaanottamiselle. (Nylund 2005, 201.)

Vertaistuen antaminen ja saaminen voi tapahtua useassa muodossa, kuten ryhmissä tai vain kahden ihmisen välillä. Vertaistuellinen suhde voi syntyä hyvinkin spontaanisti, kun kaksi tai useampi ihminen joutuu samaan elämäntilanteeseen. Tällainen tilanne voi olla vaikkapa yllättävä työttömyys tai parisuhteen kariutuminen, joka yhdistää ennestään vain hyvänpäiväntuttuina olleita naapureita ja näin syventää heidän välistä suhdettaan yhteisen kokemuksen kautta. Yhtälailta vertaisverkostossa, vaikkapa internetin keskustelupalstalla anonyymina käydyt keskustelut voivat johtaa ystävyyden syvenemiseen ja tapaamiseen kasvokkain, kuin kahdenkeskinen vertaistuki voi laajeta ryhmäksi tai verkostoksi. (Nylund 2005, 203.)

Vertaistuen käyttö ja muodot saavat kuitenkin myös kritiikkiä. Esimerkiksi verkossa tapahtuvan vertaistoiminnan kohdalla ongelmia on aiheuttanut sieltä saatavien tietojen oikeellisuus, vaikkapa lääketieteellisten tietojen tai testaamattomien hoitomuotojen kohdalla. Verkon keskustelupalstoille saattaa myös päästä hämärän taustan tai aikomukset omaavia jäseniä, sillä suljettukaan ryhmä ei ole koskaan aukoton tai täysin turvallinen. Sopimattomien suhteiden ja verkossa vaanivien ”auervaarojen” pelko onkin monesti ihan aiheellista. (Nylund 2005, 205.) Toisenlaista arkipäivän kritiikkiä vertaistukityöhön kohdistavat muun muassa vanginvartijat, jotka näkevät vankilassa tehtävässä vertaistukityössä myös turvallisuusriskejä, esimerkiksi kiellettyjen aineiden salakuljettamisen muodossa ja jopa alustana rikollisen käyttäytymisen oppimiseen.

Vertaistukiryhmät ja verkostot ovat kehittyviä sosiaalisen ja kuntouttavan tuen muotoja ja elävät vahvasti yhteiskunnan tuottamien, ammattilaisvetoisten palvelujen rinnalla (Nylund 2005, 206). Vertaistuen ydin on ihmisten välinen kohtaaminen, arkisesti ilman potilasroolia, ja sillä tarkoitetaan ihmisten kohtaamien vaikeuksien kuten sairastumisen tai menetysten keskinäistä

jakamista (Hyväri 2005, 214). Vertaistuki saatetaan nähdä myös ammatillisen työn kilpailijana; mikäli maallikkoauttajien määrä kasvaa, voi olla perusteltua karsia julkisia tukimuotoja kustannustehokkuuden nimissä. Tosin asia voidaan nähdä myös toisesta ääripäästä ja tulkita vertaistuen kasvu vastauksena siihen, että julkisen hallinnon tarjoamat palvelut eivät vastaa niiden todellista tarvetta. (Hyväri 2005, 214-217.)

Vertaistukea ei ole syytä pitää ammattiavun kilpailijana, sillä ammattilaisen ja vertaistukijan roolit auttamisprosessissa ovat hyvin erilaiset. Tavoite on monesti sama, esimerkiksi päihdeettömyyden saavuttaminen tai kuntoutuminen ja kummallakin taholla on prosessiin oma osansa annettavana. Ammattiauttaja voi ohjata tarvittaviin palveluihin, herätellä motivaatiota hakeutua hoitoon tai antaa materiaalista tukea, mutta vertaisryhmään on helpompi ennen kaikkea tukeutua. (Hyväri 2005, 218-219.)

Maailmanlaajuisesti näkyvin ja tunnetuin vertaistuen menetelmää käyttävä toimija on varmastikin AA, eli Alcoholics Anonymous, Nimettömät Alkoholistit. Se on vertaistuellinen liike, jossa saman ongelman kanssa kamppailevat kokoontuvat yhteen, tarkoituksenaan saada tukea omille pyrkimyksilleen päihdeettömyyden saavuttamisessa sekä samalla tarjoamaan apuaan muille. (Kuusisto 2010, 59-60.) Toiminta perustuu ihmisten haluun auttaa ja tukea toisia, samanlaisten haasteiden kanssa kamppailevia ihmisiä, eli vertaisiaan. Vertainen osaa asettua toisen asemaan ja ymmärtää tätä tavalla johon samanlaisia haasteita kokematon ei kykene (Kuusisto 2010, 63). AA:n rinnalla on maailmanlaajuisesti myös NA, Narcotics Anonymous eli Nimettömät Narkomaanit, joka keskittyy alkoholiongelmiin sijaan muunlaisten addiktiosairaiden vertaistuelliseen toimintaan.

Rikosseuraamuslaitoksen päihdetyön linjauksissa korostuu sidosryhmäyhteistyön merkitys osana vangin kuntoutusjatkumoa. Rikosseuraamuslaitoksen päihdetyön tulee vastata hoidoltaan ja kuntoutukseltaan yleistä päihdehoitojärjestelmää, joten päihdetyöhön kuuluu olennaisesti hoitokontaktien luominen siviiliin sekä motivointi päihdeettömyyttä tukevaan vertaistoimintaan. (Päihdelinjaukset 2012, 7; 17.) Vankiloissa vertaistoimintaa järjestetään muun muassa KRIS-, AA- sekä NA- toimijoiden kautta sekä lisäksi vertaistukitoimintaan kiinnittymistä voidaan edistää myöntämällä poistumislupia toimintaan osallistumiseksi vankilan ulkopuolella. Päihdetyön linjausten mukaan vertaisryhmätoimintaan liittyy kuitenkin vielä kehittämistavoitteita kohti tulevaisuuden visiota, jossa vertaistoiminta olisi saavutettavissa kaikissa Suomen vankiloissa, niin avo- kuin suljetuissa laitoksissa. (Rikosseuraamuslaitos 2019d; Päihdetyölinjaukset 2012, 33; 47.)

Vertaistoiminta ei välttämättä aina edellytä vertaisena toimivan omaa päihdeettömyyttä. Tästä esimerkkinä on A-Klinikkasäätien terveysneuvontapiste Vinkki, joka palvelee huumeidenkäyttäjiä muun muassa toimimalla neulojen vaihdon ja terveysneuvonnan pisteenä. Vinkissä toteutetaan myös kolmen eri tason vertaistoimintaa ja yksi näistä tasoista on niin kutsutut helpperit.

Helpperit suorittavat Vinkin oman koulutuksen ja saavat sen jälkeen työtehtäviä joita suorittavat joko muiden huumeidenkäyttäjien keskuudessa tai terveysneuvontapisteessä. Helpperin ei siis tarvitse olla päihteetön ja toiminnan ajatus on että helpperi voi auttaa muita vaikka itse käyttääkin huumeita. Helpperit tekevät työtä hyvin omaleimaisen asiakaskunnan parissa, johon he itsekin kuuluvat ja jonka he tuntevat ja toiminnallaan auttavat madaltamaan huumeiden käyttäjien kynnystä hakea apua terveysneuvontapisteistä sekä vähentämään huumeiden käytön aiheuttamia haittoja muun muassa opettamalla pistämään oikein ja hävittämään käytetyt neulat asiaankuuluvalla tavalla. (Malin 2006, 197-199.)

5.3 Kokemusasiantuntijuus

Vertaisuus ja kokemusasiantuntijuus eivät ole millään muotoa sama asia, vaikka ne molemmat perustuvat henkilön elämää muovanneisiin tapahtumiin ja niistä syntyneisiin kokemuksiin. Vertaistukisuhteissa yksilöt kohtaavat toisiaan hyväksyvästi, jakaen kokemuksia ja kasvattaen keskinäisiä luottamussuhteitaan. Kokemusasiantuntija hyödyntää työssään myös omia kokemuksiin vertaistoiminnasta, kuntoutumisesta ja vaikeista elämäntilanteista, mutta toimii ammattimaisemmin, yhteiskunnallisella tasolla esimerkiksi järjestö- tai kehittämistoiminnassa. (Hyväri 2017, 184.)

Kokemusasiantuntijoita käytetään esimerkiksi erilaisissa sosiaali- ja terveysalojen projekti- ja kehittämishankkeissa, kun suunnitellaan ja uudistetaan julkisia palvelukokonaisuuksia tai erilaisten toimintojen sisältöjä (Hyväri 2017, 184-187). Kokemusasiantuntijalla on kokemusta kehittämisen kohteena olevien palveluiden toimivuudesta niitä tarvitsevana ja käyttäneenä asiakkaana, jolloin hän on itse kokenut olemassa olevien palvelujen toimivuuden ja saatavuuden.

Kokemusasiantuntijoita työskentelee myös muun muassa tukihenkilöinä sekä kouluttajina (Hyväri 2017, 184). Kokemusasiantuntijana toimimisen tärkeimpiä edellytyksiä on oman kokemus pohjan lisäksi kyky rakentaa luottamuksellista vuorovaikutusta sekä asiakaskunnan että yhteistyötahojen kanssa. Asiakaskunta usein kuuluu yhteiskunnan marginaaleihin; asiakkaana ovat he, joita vältellään, pelätään tai he jäävät näkymättömiksi, kokevat arvottomuutta, luottamuspuutetta ja pettymyksiä tai heidän elämänhallintakeinonsa ovat syystä tai toisesta keskimääräistä heikompia. Tällöin keskinäistä luottamusta rakennetaan kokemusasiantuntijan asettuessa heidän kanssaan vertaisen asemaan; vertaisen, joka on ollut samassa tilanteessa, ymmärtää sitä ja joka on löytänyt keinot tilanteesta pois. (Hyväri 2017, 187-188.)

Kouluttamisen näkökulmasta kokemusasiantuntijat auttavat omalta osaltaan myös kasvattamaan yleisen tietoisuutta marginaaliryhmien olemassaolosta ja erityistarpeista. Tällöin kokemusasiantuntija toimii eräänlaisena yhteyshenkilönä asiakkaiden, muiden kansalaisten, alan ammattilaisten sekä viranomaistahojen välillä. (Hyväri 2017, 187.)

Luottamus- ja yhteistyösuhteita on luotava ja ylläpidettävä myös alalla työskenteleviin ammatilaisiin ja viranomaistahoihin. Yhteistyösuhteita luodaan esimerkiksi suunnittelupalavereissa ja verkostotapaamisissa, joissa kokemusasiantuntijoiden näkemyksiä kuullaan ja toivottavasti otetaan osaksi päätöksentekoa sekä kehittämistyötä. (Hyväri 2017, 195-196.)

Rikosseuraamuslaitoksen päihdetyön linjauksissa (2012, 34) on tuotu esiin suosituksena hyödyntää kokemusasiantuntijoita sekä vertaistoimijoita päihdetyön ja sidosryhmäyhteistyön kehittämisessä, arvioinnissa sekä sen toteuttamisessa. Rikosseuraamuslaitos osallistui osana sen strategisia tavoitteita pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelmaan (AUNE 2017-2019), jonka tavoitteena oli edistää ja tukea rikosseuraamusasiakkaiden asunnonsaantia, elämänhallintaa, asumisvalmennusta sekä ehkäistä asunnottomuutta. Toiminnan kehittämisessä hyödynnettiin kokemusasiantuntijuutta ja osana hanketyöskentelyä muodostui muun muassa kokemusasiantuntijuusyhteistyö yhdessä Vantaan kaupungin vankisosaalityön kanssa. (Rikosseuraamuslaitos 2019c, 6.)

Rikosseuraamuslaitoksella kokemusasiantuntijuutta on hyödynnetty myös osana hankeyhteistyötä. Yhteistyötahona on ollut esimerkiksi Kriminaalihuollon tukisäätiön STEA-rahoitteinen Naiset näkyviksi- kehittämisshanke (2018-2020), joka toiminnallaan tavoittelee tukijatkumoiden kehittämistä siviiliin rikostaustaisille naisille. Hanketyön puitteissa asiakastyötä Hämeenlinnan ja Vanajan vankiloissa on ollut toteuttamassa moniammatillinen tiimi, johon lukeutuu kokemusasiantuntija. (Kriminaalihuollon tukisäätiö 2018; Kriminaalihuollon tukisäätiö 2019.)

5.4 Rikollinen identiteetti ja leimaantuminen

Useiden, vuosikymmenien kuluessa, tehtyjen kansainvälisten tutkimusten mukaan rikollinen käyttäytyminen saattaa muuttaa henkilön arvomaailmaa, käsitystä omasta itsestään sekä tarvetta kuulua ympäröivään, perinteisillä arvoilla toimivaan yhteiskuntaan (Kekki 2012, 54). Rikollisen käyttäytymisen myötä henkilö omaksuu usein myös rikollisen identiteetin, joka Tuula Kekin vuonna 2012 Helsingin yliopiston sosiaalitieteiden laitokselle tekemän tutkimuksen mukaan vahvistuu rikollisen uran aikana huolimatta rikollisen uran kehitystavoista.

Rikollinen identiteetti voi olla omaksuttu jo ennen ensimmäistä kiinni jäämistä ja johtua tässä tapauksessa monistakin eri syistä, kuten sosiaalisesta ympäristöstä, päihteiden käytöstä tai persoonallisuuden piirteistä. Rikollinen elämäntapa aiheuttaa myös leimaantumista muun yhteiskunnan silmissä ja leimaantuminen ja sen aiheuttama häpeä voi toimia yhtäältä rikollisen identiteetin omaksumisen alustana ja toisaalta keinona suojata henkilöä leimaantumisen haittavaiikutuksilta. (Kekki 2012, 54.)

Kekin tutkimuksen kohderyhmä koostui rikollista elämää eläneistä huumeiden käyttäjistä, jotka haastatteluissa arvioivat huumeiden käytön suurimmaksi selittäjäksi rikoksien tekemiselle. Rahoittaakseen omaa huumeiden käyttöään heidän oli omaksuttava rikollinen identiteetti, jossa

moraalittomat teot muuttuvat hyväksyttäviksi ja laitton muuttuu sallituksi. Tutkimukseen osallistuneet olivat säilyttäneet joitain kiinnikkeitä myös perinteiseen yhteiskuntaan elämällä niin sanottua kaksoiselämää, mutta rikollinen identiteetti vaikutti kuitenkin heidän toimintaansa vahvemmin kuin esimerkiksi olemassa olevat perhesuhteet. (Kekki 2012, 54.)

Leimaamisteoria on yksi keskeisistä kriminologian ja rikollisuuden syiden tutkimuksen teorioista ja se erittelee kaksi mekanismia, identiteettimuutoksen sekä sosiaalisen torjunnan, joiden kautta leimaamisvaikutus voi tapahtua. Sosiaalisella torjunnalla viitataan siihen että rikosaktiivista henkilöä torjutaan tavanomaisissa sosiaalisissa yhteyksissä, sillä muut henkilöt ovat lähikohtaisesti haluttomia olemaan rikollisen kanssa tekemisissä. Tämä näkyy usein esimerkiksi vaikeuksina saada työpaikkaa tai muodostaa parisuhdetta. Myös vankeusrangaistus on sosiaalisen torjunnan muoto, sillä vankeusrangaistusta suorittava henkilö suljetaan samalla myös normaalien sosiaalisen tapahtumien ulkopuolelle. Teorian mukaan nämä torjunnan muodot voivat siis edesauttaa rikollista pysymään rikollisessa elämänpiirissä. (Kivivuori 2018, 182-183.)

Identiteettimuutoksella tarkoitetaan sosiaalisten reaktioiden aiheuttamaa henkilön minäkuvan ja itseymmärryksen muutosta ja leimaamisteorian mukaan yhteiskunnan reaktioiden muovaama rikollinen identiteetti toimii käytännössä itseään toteuttavana ennustuksena. Tämä tarkoittaisi siis sitä, että ihminen käyttäytyy rikollisesti koska ajattelee olevansa rikollinen, eikä välttämättä näe itseään enää soveltuvana normaalin yhteiskunnan osaksi. (Kivivuori 2018, 183.) Identiteetti ei kuitenkaan välttämättä muutu tai pysy samana vain muiden antamien leimojen tai torjunnan vaikutuksesta, vaan siihen vaikuttavat myös henkilön omat mieltymykset ja päätökset, niin positiivisessa kuin negatiivisessakin mielessä (Kivivuori 2018, 208).

6 Opinnäytetyön toteutus

Tässä luvussa esittelemme opinnäytetyömme toteutustavat ja käyttämämme työmuodot. Koska tavoitteenamme oli kehittää konkreettinen opas rikollisuudesta irrottautumisen tueksi, on opinnäytetyömme muoto toiminnallinen. Oppaan sisältö muodostuu kokemusasiantuntijoiden näkemyksistä ja kokemustiedosta, jota kerättiin teemahaastatteluiden kautta ja analysoitiin teemoittelun avulla.

Koska tavoitteenamme oli kerätä teemahaastatteluiden avulla kokemustietoa sekä hyödyntää sitä oppaan kehitystyössä on opinnäytetyömme lähestymistapana tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta sijoittuu tutkimustoiminnan sekä kehittämistyön välimaastoon, jossa käytännön haasteet ja kysymykset johdattavat tiedontuotantoa. Tiedon selvittämisen apuna käytetään tutkimuksellisia menetelmiä sekä asetelmia, jolla muodostetaan perusteltua, yleistettävää ja kehittämistoiminnan kannalta tarpeellista tietoa (Toikko & Rantanen 2009, 21-22).

Toiminnallisen opinnäytetyön päämäärä on järjestää, järjellä tai ohjata ja opastaa käytännön toimintaa ja sen tavoitteena on tuottaa tai kehittää ammattilaiskäyttöön suunnattu ohje, opastus tai ohjeistus. Toiminnallisissa opinnäytetyöissä yhdistyy käytännön toteutus ja sen raportointi prosessinomaisesti tutkimusviestinnän keinoin. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 9.)

Jotta työelämälähtöisyys sekä käytännönläheisyys toteutuvat valmiin opinnäytetyön tuloksena, on suositeltavaa, että opinnäytetyöllä on toimeksiantaja (Vilkkä & Airaksinen 2003, 16). Opinnäytetyön aihe voi olla toimeksiantajalähtöinen, jolloin tarve jonkin aiheen kartoittamiseen tai toiminnan kehittämiseen nousee valitulta hankkeelta tai organisaatiolta, mutta vaihtoehtona on myös tarjota omaa aihetta toimeksiantajalle (Vilkkä & Airaksinen 2003, 19). Opinnäytetyömme aihe oli lähtöisin meistä opiskelijoista ja toimeksiantajana toimi KEIJO-hanke. Hankkeen mukanaolo näyttäytyy aktiivisesti opinnäytetyöprosessimme eri vaiheissa, kuten toiminnan suunnittelussa, prosessin eri työvaiheissa ja viimeisemmäksi myös opinnäytetyön arviointiosassa.

Toiminnallisessa opinnäytetyössä kehitettävä tuote, ohje tai tapahtuma toteutetaan aina jollekin taholle tai jonkun käyttöön, jonka johdosta aiheen sekä kohderyhmän rajaaminen ovat raportoinnin tärkeä osa. Lisäksi on tärkeää sanoittaa ongelma, jota opinnäytteen työn tuloksella pyritään ratkaisemaan sekä keitä kyseinen haaste koskettaa. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 38-39.) Kohderyhmän rajaaminen edesauttaa lisäksi opinnäytetyön prosessia pysymään määritetyssä laajuudessa sekä sitä voidaan hyödyntää prosessin lopussa toteutettavassa kokonaisarviointiosassa (Vilkkä & Airaksinen 2003, 40).

Toiminnallisen opinnäytetyöprosessin alkuvaiheessa toteutetaan toimintasuunnitelma, johon raportoidaan näkyväksi opinnäytetyön idea ja tavoite. Toimintasuunnitelmassa jäsenetään tekemisen tarkoitusta. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 26.) Toiminnallisen opinnäytetyön seuraava vaihe on työstövaihe, jolloin suunniteltua tavoitetta ja tuotosta lähdetään toteuttamaan käytännössä. Työstövaiheessa nivoutuvat yhteen suunnitelman kaikki elementit kuten osallistuvat tahot, kehittämistyön menetelmät ja toteutustavat, dokumentointi, aiheen ympärille kerätyt aineistot sekä taustatiedot. (Salonen 2013, 18.)

Toiminnallisessa opinnäytetyössä työstövaihe jakautuu kahteen osaan. Toiminnallisen opinnäytetyön tuloksena tuotetaan valmis tuotos, joka meidän opinnäytetyössämme on kehitetty opas rikollisuudesta irrottautumisen tueksi. Toinen osa kattaa raportoinnin, jota työstetään prosessin alusta alkaen. Toiminnallisen opinnäytetyön raportin tulee vastata tutkimusviestinnän edellytyksiin ja valmis raportti on tutkimusraportin tapaan looginen ja yhdenmukainen kirjallinen selvitys. Toiminnallisessa opinnäytetyössä raportointi keskittyy työprosessin kuvaukseen. Opinnäytteen raportista tulee tulla ilmi mitä on tehty, miksi ja millä tavalla sekä millaisiin tuloksiin ja johtopäätöksiin on päästy. Raporttiin sisällytetään lisäksi omaa ja muilta kerättyä arviota

työskentelystä, valmiista työn tuloksesta sekä henkilökohtaisesta oppimisesta. (Vilkka & Airaksinen 2003, 65-66.)

Opinnäytetyöprosessimme alkuvaiheessa teimme suunnitelman yhteistyössä toimeksiantajan kanssa, millaisen tuotoksen haluamme kehittää. Kehittämistyö on toimintaa, joka etenee tavoitteellisesti kohti selkeää päämäärää (Salonen 2013, 14). Kehitystyöhön voi sisältyä uuden ideointia, sen jakamista ja vakiinnuttamista, joka etenee käytännönläheisesti parantaen, edistään ja korjaten jo olemassa olevia aihealueita. Hedelmällinen kehitystyö tapahtuu usein verkostoissa, jolloin eri tahojen toimijat laajentavat omaa ajatteluaan sekä tuovat yhteen näkökulmia. Onnistunut kehittämistyön tulos saattaa jakautua myös muiden toimijoiden käyttöön. (Salonen 2013, 16-17.) Prosessin työstövaiheissa tuotos sai uusia muotoja ja sen ulkoasua sekä sisältöä kehitettiin entisestään KEIJO-hankkeen sekä arviointiin osallistuneiden ammattilaisten tuella. Tavoitteenamme alusta alkaen oli kehittää tuotos, joka olisi mahdollista jakaa kohderyhmän sekä heidän kanssaan työskentelevien käyttöön.

6.1 Teemahaastattelut

Käytimme opinnäytetyömme tiedontuotannon menetelmänä laadullisen tutkimuksen menetelmää. Tutkimusmenetelmän käyttö toiminnallisessa opinnäytetyössä toimii tiedonkeruumenetelmänä silloin, kun tarvitaan kirjoittamatonta faktatietoa, jota ei ole muista lähteistä saatavilla. Kohderyhmältä saatavien haastatteluiden kautta on mahdollisuutena myös lisätä ymmärrystä ihmisen ajattelusta, uskomuksista, halusta tai käsityksistä jonkin toiminnan taustalla. (Vilkka & Airaksinen 2003, 63.)

Käytettäväksi tutkimusmenetelmäksi valikoitui teemahaastattelu. Teemahaastattelu on puolistrukturoitu haastattelu, jossa haastattelut fokusoidaan teemoihin. Teemahaastattelu on lähempänä strukturoimatonta kuin strukturoitua haastattelua, mutta se on kuitenkin puolistrukturoitu menetelmä siksi että haastattelun ulottuvuus, aihepiirit ja teema-alueet ovat kaikille samat. Teemahaastattelun yhtenä piirteenä on tieto siitä, että haastateltavat ovat kokeneet tietyn tilanteen. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 47-48.)

Teemahaastattelussa käsiteltävät teemat suunnitellaan etukäteen pohjautuen aihepiirin taustateorioihin sekä tutkimuksiin. Aihepiiriin liittyvästä pääkäsitteistöstä mietitään näiden osailmiöitä, joiden avulla päädytään tiettyihin oletuksiin tilanteen määräävien piirteiden seurauksista siinä mukana olleille. Tämä analysoinnin jälkeen muodostuvat haastatteluissa käsiteltävät teemat. Jotta tutkittavat saavat käsiteltävän teeman ympäriltä mahdollisimman kattavasti kuvatuksi käsiteltäviä ilmiöitä ja niiden moninaisuutta, tulisi teema-alueiden olla mahdollisimman väljiä. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 66-67.)

Rakensimme lopulta haastattelurungon kolmen pääteeman ympärille (Liite 1):

- Vankeusaika rikollisuudesta irrottautumisen tukena
- Rikollisesta identiteetistä ja rikoksista luopuminen
- Rikokseton ja päihteetön elämäntapa

Teemojen alle muodostuivat teemahaastattelulle tyypilliset avoimet tukikysymykset (Liite 1). Kysymysrunгон tarkoituksena oli olla meidän haastattelijoiden tukena sekä auttaen eteenpäin mahdollisissa lukkotilanteissa että muistuttamassa erilaisista aspekteista teemojen ympärillä. Kysymysrunkoa ei ollut tarkoitettu ehdollisesti noudatettavaksi, sillä sen tuli pystyä joustamaan haastateltavan ja tilanteiden mukaan.

Tavoitteenamme oli teemojen kautta saada vastauksia rangaistusaikaan liittyviin kysymyksiin, kuten millaisia vaikutuksia vankeusajalla on rikollisuudesta irrottautumisen prosessiin. Vankeuslaissa vankeuden täytäntöönpanon päämääränä kuvataan olevan vangin sijoittuminen yhteiskuntaan edistämällä elämänhallintaa niin, että se antaa valmiuksia rikoksettomaan elämään tulevaisuudessa. Rikosseuraamuslaitos toiminnallaan pyrkii uusintarikollisuuden vähentämiseen ja se vaatii toimiakseen myös kuntien, kolmannen sektorin ja valtion kaikkinsa ylittäviä toimintamuotoja. (L767/2005, §2; Tyni 2015, 115.)

Vangeille laadittavan rangaistusajan suunnitelman tarkoitus on tukea vangin kuntoutumista vankeusaikana sekä turvata siirtymää siviiliin. Vapauttamissuunnittelu rangaistusajan suunnitelmassa keskittyy verkostoyhteistyöhön, jossa arvioidaan vangin selviytymistä vapaudessa sekä kartoitetaan palvelujen tarvetta jo vankeusaikana. Palveluohjauksen avulla, vapauttamissuunnitteluvaiheessa, vanki voidaan ohjata mielekkään tekemisen, asunnon hankkimisen sekä toimeentuloa tukevien palveluiden piiriin. (L767/2005, §6; Sosiaali- ja terveysministeriö, Oikeusministeriö & Suomen kuntaliitto 2006, 22.) Vankilasta siviiliin siirtyminen voi ajaa henkilön takaisin rikollisen toiminnan pariin, mikäli edellytyksiä elämään, kuten toimeentulo, ei ole turvattu. Halusimme teemojen avulla saada tietoa tekijöistä, jotka edistivät haastateltavien selviytymistä tuomion jälkeen.

Rikokseton ja päihteetön elämäntapa vaatii pitkään kierteessä olleelta erityistä päättäväisyyttä. Päihteiden käytön lopettaminen tarkoittaa kokonaisvaltaista elämäntavan muutosta, sillä muutoksen kohteena on koko elinpiiri, tavat, asenteet sekä vastuun kantaminen omista valinnoista. Oman toiminnan muuttaminen on aikaa vievää ja haasteellista ja jota ovat vaikeuttamassa yhteiskunnan asenteet. (Granfelt 2007, 138.) Rikollisen identiteetistä luopumisen sekä rikoksettoman ja päihteettömän elämäntavan muovautumisen määritimme teemoiksi saadaksemme vastauksia siihen, millä tavoilla identiteettimuutos on haastateltavilla tapahtunut ja miten rikokseton elämäntapa on saavutettu.

6.2 Aineiston analysointi

Teemahaastatteluista kerätty aines on useimmiten runsas. Mitä syvällisempään dialogiin teemojen ympärillä päästään, sitä suurempi on siitä saatava materiaali. Tästä syystä teemahaastattelussa aineiston analyysi- sekä purkutapa on hyvä suunnitella etukäteen. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 135-136.) Käytimme aineiston analyysimenetelminä teemoittelua.

Hirsjärvi ja Hurme (2008, 136) kuvaavat teoksessaan Tutkimushaastattelu laadullisen analyysin pääpiirteitä. Laadullinen analysointi useimmiten alkaa jo haastatteluvaiheessa, jolloin haastattelijat huomioivat ja pistävät merkille esiin nousseita yhtäläisyyksiä, toistuvuutta sekä ilmiöiden jakautumista haastateltavien puheissa. Analyysissä käytetään päättelyä, joka on joko itse aineistolähtöistä tai sen johdolla pyritään taustoittamaan joitakin pääideoita.

Ensimmäisen analysointivaiheen päädyimme toteuttamaan haastatteluiden tekstimuotoon muuntamisena, eli litterointina sanatarkkaan muotoon, sillä puolistrukturoidussa haastattelussa litterointi voidaan toteuttaa myös poimimalla vain teemojen kannalta oleellisia asioita puheesta. Tässä on kuitenkin vaarana, että jotain oleellista jää tutkijoilta huomaamatta. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka, 2006.) Halusimme minimoida riskit oleellisen aineiston menettämiseen tässä prosessin vaiheessa. Litteroitavaa aineistoa oli paljon, lähes 72 000 sanaa, ja tämän vaiheen läpivienti veikin prosessista paljon aikaa. Aloitimme litteroinnit sitä mukaan, kun olimme saaneet haastatteluja toteutetuksi.

Seuraavana vaiheena aloitimme pilkkomaan ja erittelemään kerättyä aineistoa teemoittelun avulla. Teemoittelussa ryhmitellään sekä eritellään laadullinen aineisto eri aihepiirien mukaisesti. Teemoittelu on teemahaastattelulle tyypillinen tapa analysoida aineistoa, sillä haastattelun teemat muodostavat raamit aineistoon. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 93.) Teemahaastattelua varten määrittämämme pääteemat, eli vankeusaika rikollisuudesta irrottautumisen tukena, rikollisen identiteetistä ja rikoksista irrottautuminen sekä rikokseton ja päihteen elämäntapa toimivat teemoittelun lähtökohtana. Aloitimme teemoittelun erittelemällä aineiston ensin edellä mainittujen pääteemojen mukaisesti, jolloin koodasimme haastattelulitteraateissa kolmen teeman vastaukset värikoodein.

Tässä vaiheessa lisäsimme vielä yhden oleellisen pääteeman, joka liittyi tutkittavien taustatietoihin. Nämä tiedot eivät istuneet määrittämiimme kolmeen pääteemaan, mutta katsoimme näiden olevan kohderyhmän kannalta merkittävää aineistoa. Nämä aiheet nousivat haastatteluissa kysymiemme avoimien tukikysymysten kautta, joita kysyimme järjestelmällisesti osana haastattelurunkoa ikään kuin haastatteluiden avauksena taustottamaan henkilön elämää. Kysyimme muun muassa vankilakertaisuuksista, rikollisuuden muodostumisesta henkilön elämässä sekä näiden vaikutuksista henkilön omaan tai läheisten elämään. Nämä kysymykset nostivat esiin yhtäläisyyksiä, joita ilmeni samanlaisina usealla haastateltavalla liittyen rikollisuuden

aloittamiseen sekä päihteiden käytön ja rikollisuuden vaikutuksiin sosiaalisiin suhteisiin, terveyteen sekä talouteen. Näin oppaaseen muodostui sen avaava teema; Menneisyyden velat.

Värikoodauksen jälkeen ryhdyimme analysoimaan aineistoa pääteemojen mukaisesti; mitä asioita ja yhtäläisyyksiä teemoista nousee ja nostimme esiin lihavoimalla tiedostosta niitä sitaatteja, mitkä olisivat relevantteja käytettäväksi oppaassa kyseisen teeman näkökulmasta. Teemoittelussa tarkastellaan aineistosta sellaisia yhtäläisyyksiä ja ominaisuuksia, jotka ovat samoja useammalla tutkittavalla tai vaihtoehtoisesti yksilöllä riippuen tehdäänkö haastattelu yksilö- vai ryhmämuotoisena. Näiden ominaisuuksien ja piirteiden taustalla on ennalta määritellyt teemat, jotka nostattavat esiin muita aiheeseen liittyviä uusia ilmiöitä, jotka syventävät käsiteltävää aihealuetta. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 173.) Tässä vaiheessa aineistosta karsittiin teemojen kannalta epäolennaisia asioita ja nostettiin käyttöön niitä, mitkä uskoimme olevan sisällöllisesti merkittäviä. Haastatteluiden kautta saadun tiedon tulokulmana on tärkeää keskittyä tietoon, joka on kohderyhmälle tarpeellista ja heidän kannaltaan mielekästä (Vilkkä & Airaksinen 2003, 64).

7 Opinnäytetyön prosessikuvaus

Tässä luvussa kuvaamme opinnäytetyön prosessia niin kaavion kuin raportin muodossa. Kuvaamme prosessia johdonmukaisesti ideoinnista suunnitteluvaiheeseen sekä opinnäytetyöprosessin loppuun saakka valmiin oppaan aikaansaamiseen. Loimme prosessin alkuvaiheessa WhatsApp-viestisovellukseen ryhmän, jota pidimme eräänlaisena opinnäytetyöpäiväkirjana, jossa vaihdoimme ryhmän jäsenten kesken pohdintoja ja havaintoja sen lisäksi, että organisoimme ja jaoimme tehtäviä tämän välityksellä. Tätä ryhmää olemme käyttäneet prosessikuvaus- ja kirjoittamisen tukena.

Kuvio 1: Opinnäytetyön prosessikuvaus

7.1 Suunnitteluvaihe

Idea opinnäytetyöhön sai alkunsa lokakuussa 2017 toiseen opintojaksoon liittyneellä opintomatalla Iso-Britanniassa. Opintomatka oli osa yhteistyötä Laurea-ammattikorkeakoulun ja Coventryn yliopiston välillä ja sisälsi muun muassa vankilavierailun, workshop-työskentelyä ja vierailuvia luennoitsijoita. Eräs näistä luennoitsijoista oli Frankie Owens, joka on kirjoittanut omiin kokemuksiinsa perustuvan opaskirjan *The Little Book Of Prison: A Beginners Guide* (2012), jonka aiheena on kuinka selviytyä brittiläisessä vankilassa. Ryhmämme jäsen inspiroitui luennosta ja kirjasta ja huomasi ettei vastaavanlaista opasta ole Suomessa tehty.

Jäimme pohtimaan ideaa ja kävimme metodisuuden opintojaksoon liittyen toteuttamassa kaksi haastattelua, joissa tarkastelimme vertaisuutta ja vertaistukea sosiaalityön menetelmänä. Toteutimme haastattelut edellä mainittuun teemaan liittyen Kriminaalihuollon tukisäätiön kahdessa toimipisteessä. Näiden haastatteluiden lomassa kyselimme samoja aihealueita, joita käytämme opinnäytetyömme haastatteluiden pääteemoina. Kyseisen opintojakson opettajana toimi ohjaava opettajamme, jonka kanssa jo silloin keskustelimme mahdollisuudesta toteuttaa ideaamme opinnäytetyön aiheena. Saimme sille kannatusta sekä vinkkiä, että tulevana syksynä hän lähtee vetämään KEIJO-hanketta Laureassa.

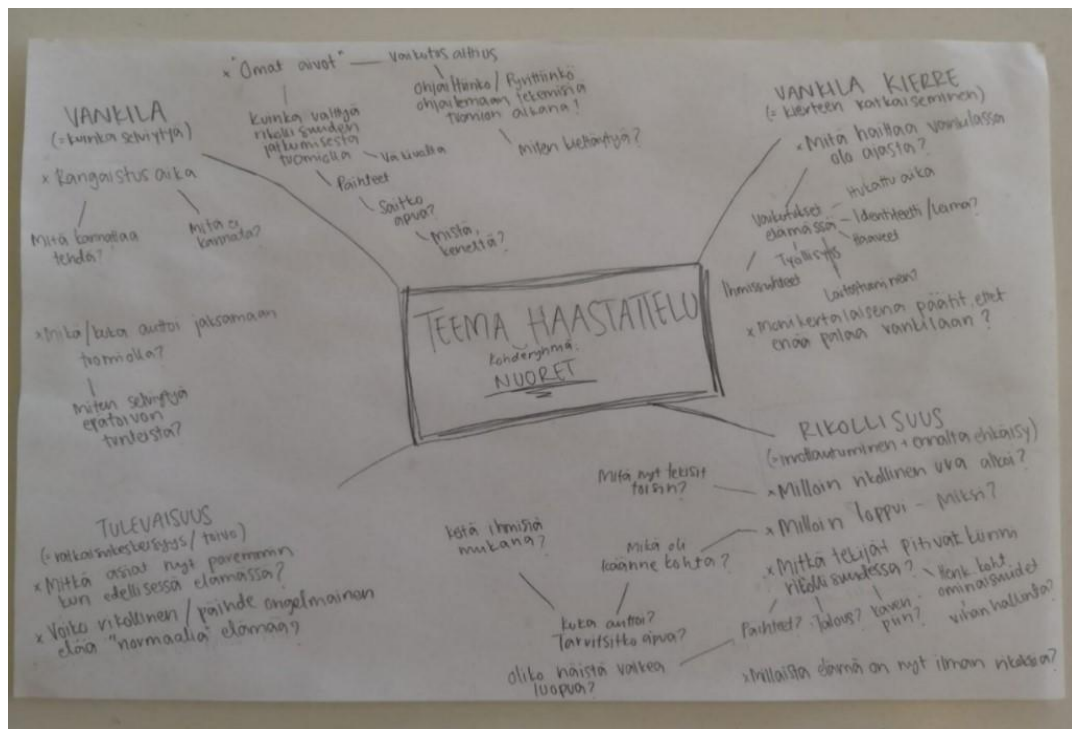
Sovimme tapaamisen entisen lehtorimme, nykyisen KEIJO-hankkeen Laurean valmennuksesta vastaavan projektipäällikön sekä kokemusasiantuntijaopiskelijoiden kanssa syyskuussa 2018. Esittelimme opinnäytteemme karkean idean, josta saimme opiskelijoilta kriittistä palautetta. Keskustelussa pohdittiin oppaan tarkoitusta, mikäli sen näkökulma juuttuisi vain oppaaksi vankilaan meneville. Dialogissa kokemusasiantuntijoiden ja projektipäällikön kanssa tavoitteiksi muovautui kokemustiedon kerääminen rikos- ja päihdetaustaisilta henkilöiltä, joka koottaisiin oppaaksi rikollisuudesta sekä rikollisen identiteetin irrottautumisen tueksi sekä toimimaan ennaltaehkäisevänä teoksena rikosurien alkuvaiheilla.

Kohderyhmäksi rajautuivat nuoret rikoksenteelijät ja ensikertalaisvangit sekä oppaan sisällön keräämistä varten pohdimme KEIJO-hankkeen opiskelijoiden olevan osa haastatteluihin osallistuvaa ryhmää. Toteutimme aiheanalyysin hyväksytysti ja syksyllä 2018 kirjoitimme opinnäytetyösopimuksen KEIJO-hankkeen kanssa, jonka jälkeen lähdimme toteuttamaan opinnäytetyösuunnitelmaa.

Työstimme opinnäytetyösuunnitelmaa vuoden 2018 lopusta aina huhtikuuhun 2019. Suunnitteluvaiheessa muodostui konkreettisesti työn teoreettinen viitekehys. Suunnitteluvaiheessa määritimme myös opinnäytetyön tavoitteet, jotka liittyvät niin aineiston keruun onnistuneeseen toteuttamiseen, että laadukkaan tuotoksen kehittämistyöhön. Tutkimuskysymykset määritettiin edelleen tavoitteiden pohjalta, relevantin haastatteluaineiston keräämisen tueksi. Käytännön toteuttamista varten valitsimme teemahaastattelut aineistonkeruumenetelmäksi sekä teimme suunnitelman aineiston koontia sekä sen analysointia varten.

7.2 Haastattelut

Teemahaastatteluiden pääteemoja lähdimme pohtimaan mind mapin, eli ajatuskartan avulla (Kuvio 2). Koska tavoitteenamme oli saada tietoa rikos- ja päihdetuustaisilta henkilöiltä niistä tekijöistä, jotka heidän elämässään ovat vaikuttaneet rikollisuudesta irrottautumiseen sekä rikollisen identiteetistä luopumiseen, pääteemojen muodostumista tuki teoreettinen viitekehys desistanssista sekä rikollisesta identiteetistä ja leimaantumisen. Teemat sekä avoimet tukikysymykset saivat lopullisen muotonsa ohjaavan opettajamme avulla.

Kuvio 2: Teemahaastattelun mind map

Huhtikuussa 2019 olimme yhteydessä rikosseuraamusalalla vaikuttaviin järjestötoimijoihin opinnäytetyöstämme ja saimme kontaktoiduksi haastateltavia tulevalle kesälle. Toukokuun alussa 2019 esitimme opinnäytetyömme suunnitelmaseminaarissa, jonka jälkeen haimme tutkimuslupa. Hyvän tieteellisen käytännön (HTK) ohjeiden mukaisesti tutkimus voi olla luotettava, hyväksyttävä sekä uskottava mikäli se noudattelee hyvän tieteellisen käytännön lähtökohtia. Yksi näistä lähtökohdista on tutkimuslupien hankinta, jotka me haimme asianmukaisesti KRIS Tampereelta, KEIJO hankkeesta sekä Rikosseuraamuslaitokselta. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012, 6.) Haimme tutkimuslupia myös Kalliolan settlementin Vahvasti tukien- kuntoutukselta, jossa emme lopulta toteuttaneet haastatteluja poiketen suunnitelmastamme.

Kesäkuussa 2019 saatuamme tutkimusluvat KEIJO-hankkeelta (Liite 2) sekä Rikosseuraamuslaitokselta (Liite 3), sovimme ensimmäisen niin sanotun testihaastattelun. Ensimmäisen haastattelun tarkoituksena oli testata kehitettyä haastattelurunkoa, saako sen avulla kerättyä

kattavasti aineistoa teemojen ympäriltä sekä kerätä kehittämissuhteita testihaastatteluun osallistujalta. Testihaastattelu toteutui heinäkuussa 2019. Saimme osallistujalta hyvää palautetta haastattelun toteutuksesta sekä huomasimme itse muutamia puutteita haastattelurungossa ja teimme tämän pohjalta vielä pieniä viilauksia kysymyksiin. Viimeiset tutkimusluvut saimme KRIS Tampere Ry:ltä (Liite 4) elokuussa 2019, jolloin pääsimme toteuttamaan loputkin haastattelut jo kesän alussa kontaktoitujen henkilöiden kanssa Tampereella.

Sovimme ryhmämme kesken, että toteutamme haastattelut vähintään kahden opiskelijan voimin aikataulujen sovittamista helpottamaan. Rikosseuraamuslaitoksen linjan mukaan, vain suojelupoliisin turvallisuusselvitetty henkilöt saavat toteuttaa haastatteluja vankiloissa, joten rikosseuraamuslaitoksen antamaan tutkimuslupaamme nimettiin ryhmämme kaksi jo ennestään työn puolesta turvaselvitettyä henkilöä, jotka saivat toteuttaa vankilassa tehdyt haastattelut. Huomasimme kesän aikana, että aikataulujen sovittaminen kolmen opiskelijan sekä haastateltavan kesken tuotti haasteita, joten päädyimme toteuttamaan osan haastatteluista myös yhden opiskelijan toimesta.

Tutkimusetiikassa puhutaan tutkimusaineistojen luottamuksellisuudesta, jolla tarkoitetaan lähtökohtaisesti tutkittavien luottamusta siitä, että kerättyä aineistoa käsitellään, säilytetään ja käytetään niin kuin on ennen tutkimuksen toteuttamista sovittu (Kuula 2011, 64). Koska haastateltavien on saatava kirjallinen informaatio tutkimuksesta, aineiston käytöstä sekä sen käsittelystä, toimitimme heille etukäteen sähköpostitse tai luetuimme viimeistään ennen haastattelujen aloittamista saatekirjeen (Liite 5) jossa kerroimme opinnäytetyömme tarkoituksen, tavoitteet sekä esittelimme haastatteluiden pääteemat (Kuula 2011, 119).

Saatekirjeessä kerroimme myös haastatteluiden toteuttamisesta sekä aineiston käsittelystä. Äänitimme haastattelut Laurea-ammattikorkeakoulun sanelimilla. Kun tutkimusaineisto sisältää henkilötietoja, joista on mahdollista tunnistaa tutkittava, on kyseessä silloin suora tunnistetieto. Suorat tunnistetiedot pitävät sisällään tutkittavien henkilötiedot, mutta lisäksi suoran tunnistamisen mahdollistaa myös äänittäminen sekä kuvaaminen. (Kuula 2011, 81.) Henkilötietojen käsittelystä säädetään Tietosuojalaissa. Tietosuojalain (1050/2018, §4) mukaan henkilötietoja saa käsitellä, mikäli sen on tarpeen tieteellistä tai historiallista tutkimusta varten. Lain mukaan henkilötietojen käsittely tulee tapahtua Euroopan parlamentin ja neuvoston tietosuoja-asetuksen säännöksiä noudatellen.

EU:n tietosuoja-asetuksen (2016/679) toisen luvun viidennessä artiklassa kuvataan henkilötietojen käsittelyn periaatteita. Periaatteiden mukaan henkilötietoja on kerättävä vain määritellyn sekä laillisen tarkoituksen johdosta ja niitä säilytetään henkilöiden tunnistettavassa muodossa ainoastaan niin kauan kuin on olennaista tietojen analysoinnin tai tarkoituksen toteuttamista varten. Haastattelu äänitteitä käsiteltiin ainoastaan tämän opinnäytetyön opiskelijoiden

toimesta äänitteiden tekstimuotoon muuntamisen, eli litteroinnin ajan, jonka jälkeen hävitimme äänitteet.

Aineiston käsittelyssä erityistä tarkkuutta ja huolellisuutta vaativia aineistoja ovat arkaluonteisia tunnistetietoja sisältävät aineistot, joita käsitelimme. Arkaluonteisiin aineistoihin lukeutuu kaikki ne tiedot, jotka kuvaavat muun muassa vankeusrangaistusta tai muuta seuraamusta sekä tuomioon johtaneita tekoja. (Kuula 2011, 90-91.) Anonymiteetti toteutui litterointien myötä, jolloin lopulliseen aineistoon ei sisällynyt haastateltavien henkilötietoja, eikä heitä ole mahdollisuus tunnistaa valituista lainauksista. Tämän varmistimme muuntamalla valittuja lainauksia sen mukaan, mikäli tutkittava oli tuonut ilmi sellaisia henkilökohtaisia seikkoja, joista tunnistaminen olisi ollut mahdollista.

EU:n tietosuoja-asetuksen (2016/679) toisen luvun kuudennen artiklan ensimmäisen kohdan mukaan henkilötietojen käsittely on lainmukaista, mikäli tunnistettava henkilö on antanut suostumuksen omien henkilötietojensa käsittelyyn. Pyysimme haastatteluun osallistuvilta kirjallisen suostumuksen tutkimukseen osallistumisesta. Suostumuslomakkeessa (Liite 6) kertosimme saatekirjeessä mainittuja seikkoja sekä lopuksi suostumus haastatteluun osallistumisesta ja henkilön tuottaman aineiston käyttämiseen oppaassa sinetöitiin osallistuvan sekä haastatteluiden toteuttajien allekirjoituksella. Nämä suostumukset pidämme tallessa ulkopuolisten henkilöiden saavuttamattomissa.

Haastattelut toteutettiin kesän 2019 aikana yksilöhaastatteluina, haastateltavien omissa toimintaympäristöissä silloin, kun haastateltava itse ehdotti näiden käyttämättöisyyttä tai se osoitettiin meille järjestötoimijoiden kautta. Osan haastatteluista toteutimme muissa tiloissa, kuten Tikkurilan kirjastosta varaamassamme tilassa. Vankihaastattelut luonnollisesti toteutettiin vankilan meille osoittamissa tiloissa.

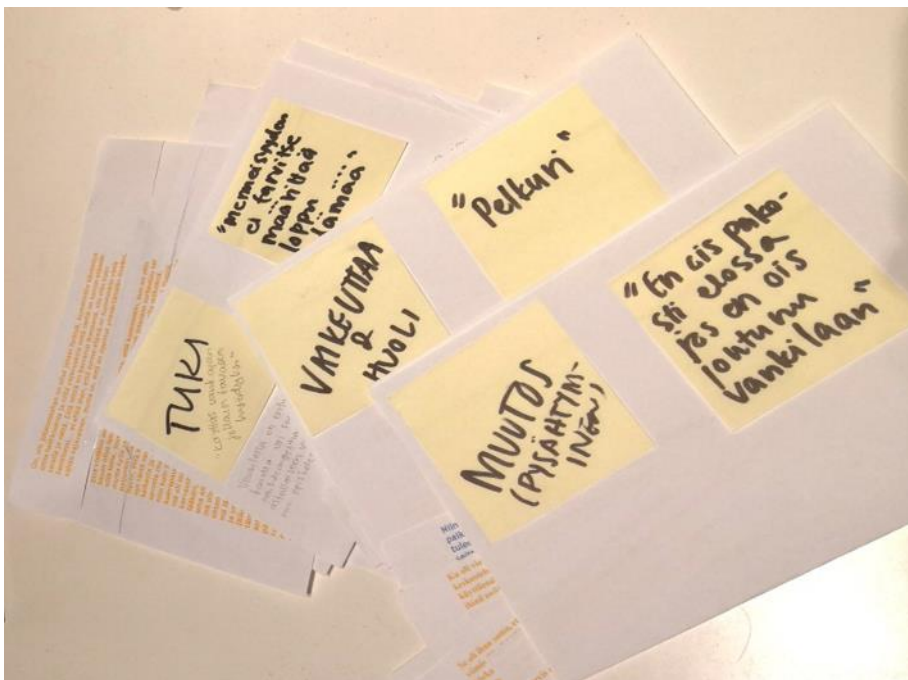
7.3 KEIJO-työpaja ja kerätyt palautteet

Lokakuussa 2019 järjestimme kolmen tunnin mittaisen työpajan KEIJO-hankkeen kokemusasiantuntijaopiskelijoille, jonka aikaansaannokset olivat iso osa haastatteluaineiston käsittelyä sekä osa arviointisuunnitelmaamme. KEIJO-työpajapäivän tavoitteena oli hyödyntää opiskelijoiden kokemusasiantuntijuutta oppaan sisällön kehittämisessä sekä tarkoituksena oli saada opiskelijoilta kehittämissuhteita ja kerätä heidän arviotaan tuotoksen vaikuttavuudesta. Pyysimme osallistujilta kirjallisen suostumuksen työpajaan osallistumisesta (Liite 7), jossa ilmaistaan suostumus osallistumisesta, kirjallisen palautteen käsittelystä osana opinnäytetyön raportointia sekä aineiston kunnioittavasta käsittelystä.

Työpajassa jaoin opiskelijat kolmeen ryhmään kehittämämme teemahaastattelurungon (Liite 1) pääteemojen mukaisesti ja toimimme näissä itse ryhmien vetäjinä. Olimme tulostaneet teemoittelun lopputuloksena aineistosta nostamamme lainaukset ja leikanneet ne yksittäisiksi

sitaateiksi, joita tarkastelimme ryhmissä. Pyysimme opiskelijoita ryhmissä keskustelemaan ja arvioimaan sitaatteja sen mukaan, sopisivatko ne käytettäväksi oppaassa. Opiskelijat näkivät osan sitaateista tarpeettomaksi ja osan tärkeiksi oppaan tavoitteen kannalta. Nämä opiskelijoiden valitsemat sitaatit valikoituivat oppaan pääasialliseksi sisällöksi.

Kun opiskelijat olivat valinneet sitaatit, teemoiteltiin ne omiin ryhmiinsä sisällöstä nousevien yhtäläisyyksien sekä toistuvuuden mukaisesti. Teemoittelussa alustavan ryhmittelyn jälkeen siitä etsitään varsinaisia teemoja, jotka voivat muovautua sisällön perusteella. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 93.) Nämä opiskelijoiden kanssa yhteistyössä havaitut yhtäläisyydet muodostavat oppaan alaluvut pääteemojen alla.

Kuvio 3: Ryhmiteltyjä sitaatteja

Teemoitteluvaiheessa olimme etukäteen pohtineet näiden kappaleiden otsikoiteja. Päädymme nostamaan aineistosta sellaisia lausahduksia tai sanoja, jotka kuvaisivat ilmiötä teemojen sisällä ja jotka sitten esitimme ehdotuksina opiskelijoille. Osasta meidän ehdotuksistamme muodostui kappaleiden otsakkeet ja osa muodostui ryhmätyöskentelyssä opiskelijoiden ehdotusten perusteella. Päädymme myös säilyttämään kappaleiden otsikoiden alla haastattelurungon mukaiset kysymykset selkiyttämään sitaattien ymmärrettävyyttä aihealueen ympärillä.

Alkuperäisen suunnitelman mukaan, meidän oli tarkoitus käydä päivän aikana läpi sekä kehittää muitakin oppaaseen sisällytettäviä alueita, mutta tähän meillä ei kuitenkaan riittänyt aika. Saimme kuitenkin päätavoittemme toteutetuksi, kuten aineiston läpikäynnin sekä kirjallisen palautteen ja arvion sisällöstä. Pajapäivän jälkeen kävimme tahoillamme läpi sekä ryhmiemme

oppaaseen valitsemat, että niin sanotusti pois heitetyt sitaatit. Jotkin valituista sitaateista eivät lopulta päätyneet oppaaseen asti ja joitakin työpajassa hylättyjä sitaatteja nostettiin sitenkin vielä mukaan niiden sisällön vuoksi. Näin lopullinen vastuu sisällöstä on meidän, opinäytetyön tekijöiden.

Keräsimme työpajan päätteeksi kirjallista palautetta liittyen oppaan vaikuttavuuteen, vertaistuen ilmentyvyyteen tämän kautta, käytetystä haastattelurungosta, yleisesti mielipiteitä kokonaisuudesta sekä pyysimme kehittämissuhteita (Liite 8). Palautteiden kuvaamisessa olemme ottaneet esille suoria lainauksia kirjallisista palautteista eivätkä palautteiden antajien henkilötiedot sisälly raportointiin. Käytämme tunnisteina kirjaimia ja numerointia erottamaan palautteen antajat toisistaan. KEIJO-hankkeen kokemusasiantuntija opiskelijoiden palautteissa käytämme tunnisteina kirjainta K sekä järjestysnumeroita 1-6.

Saimme kirjallisen palautteen yhteensä kuudelta KEIJO-työpajapäivään osallistuneelta opiskelijalta. Kysyimme heiltä, että tukeeko opas sisällöllisesti rikollisuudesta ja rikollisen identiteettistä irrottautumista sekä ennaltaehkäisisikö se rikosurien alkua. Suurimmaksi osaksi palautteiden mukaan koettiin, että opas voi vaikuttaa näihin tekijöihin, erityisesti vertaistuen kautta.

”Musta siinä on hyviä neuvoja kokemuksen omaavilta henkilöiltä. Vanki voi oppaan kautta saada tietoa kuntoutuksesta yms. avusta.” (K3)

”Kyllä varmasti vastaa. Siinä oli paljon omiin kokemuksiin pohjautuvia juttuja ja valitsin ne jotka mielestäni tukee irrottautumista.” (K5)

Kysyimme KEIJO-hankkeen opiskelijoilta, välittykö vertaisen ääni heidän mielestään oppaan kautta ja millä tavoin. Vastaajista kaikki totesivat vertaisen äänen välittyvän esimerkiksi vahvoina näkökulmina tai hyvinä neuvoina. Lisäksi kysyimme kommentteja sen sopivuudesta kohderyhmän käyttöön, joka sai myös kannatusta.

”Kyllä välittyy, parhaiten hyvinä neuvoina.” (K6)

”Hyvin. Haastateltavat ovat antaneet rohkeasti oman ”äänensä” ja kokemuksen kuulua rehellisesti sitä kaunistelematta.” (K4)

”Sopii. Siinä oli elettyä elämää ja hyviä juttuja desistanssiin.” (K5)

Pyysimme palautetta myös työpajapäivän kulusta sekä omasta suoriutumisestamme päivän aikana. Kysyimme lisäksi, oppivatko opiskelijat tämän päivän aikana jotain uutta. Kuudesta vastaajasta kaksi koki oppineensa päivän aikana uutta joko meiltä tai sitaattien kautta. Kommentit päivän kulusta olivat kaikkien vastaajien kohdalla positiivisia. Kaksi vastaajista toi ilmi, että olisivat itse halunneet olla haastateltavana oppaaseen.

”Hyviä pointteja vertaisten vastauksista.” (K3)

”Esitys oli johdonmukainen ja selkeä. Olisin ehkä itse halunnut olla haastateltava!” (K5)

Pyysimme lisäksi kehittämissuhteita KEIJO-hankkeen kokemusasiantuntijaopiskelijoilta. Yhden kommentin mukaan suositeltiin tekemään oppaan ulkoasusta huomaamattoman, jotta se palvelisi kohderyhmää paremmin. Lisäksi kehittämissuhteena yksi vastaajista kaipasi rikosseuraamusasiakkaille suunnattujen palveluiden kuvaamista laajemmin, hyödynnettäväksi niin tuomion aikana kuin sen jälkeen.

7.4 Oppaan kokoaminen ja kerätyt palautteet

KEIJO-hankkeen opiskelijoille järjestämämme työpajan jälkeen lokakuussa 2019 kokosimme heidän valitsemansa sisällön kehittämämme teemahaastattelurungon pääteemojen ja aiemmin kappaleessa 6.3 kuvatun uuden pääteeman mukaisesti sekä näiden alle rakentuneet alakappaleet yhteiseksi kokonaisuudeksi. Koska oppaan tarkoituksena on vertaistuen kautta vaikuttaa ennaltaehkäisevästi rikosurien alkamiseen sekä tukea rikoksentekejiä rikollisesta toiminnasta sekä identiteetistä irrottautumisessa, koimme että sitaatit yksinään eivät riitä oppaan sisällyksi. Halusimme tuoda oppaan avulla myös tietoa näiden teemojen mukaisesti rikollisuuden vaikutuksista, vankeusajan tuomista mahdollisuuksista, rikollisesta identiteetistä sekä leimaantumisen ja uudesta elämäntavasta rikoksettomana. Näistä muodostimme taustateorioiden sekä aineistosta nousseiden ilmiöiden mukaisesti kappaleiden alustukset.

Tavoitteenamme opinnäytetyöprosessissa oli saada palautetta oppaan sisällöstä myös alan ammattilaisilta, jotta varmistuisimme siitä, että opas on sisällöltään käyttökelpoinen ja laadukas kohderyhmän sekä heidän kanssaan työskentelevien käyttöön. Tähän asti muodostamamme sisällön valmistuttua toimitimme tämän yhteensä kolmelle ammattilaiselle, jotka työskentelevät päihde- ja rikostaustaisten asiakkaiden parissa rikosseuraamuslaitoksella sekä kaupungin palveluissa. Kaksi ammattilaista kolmesta antoi yhteisen palautteen. Saimme palautteita marrasjoulukuussa 2019. Kävimme lisäksi aktiivista viestinvaihtoa ohjaavan opettajamme kanssa, joka puolestaan antoi aineiston vielä arvioitavaksi KEIJO-hankkeen kokemusasiantuntijaopiskelijoille sekä äidinkielen lehtorille.

Ohjaava opettajamme, äidinkielen lehtori sekä yksi kokemusasiantuntijaopiskelija ottivat kantaa oppaaseemme kehityssuhteiden muodossa. Heiltä saimme kehittämissuhteita liittyen oppaan rakenteeseen sekä käyttötarkoitukseen sellaisenaan. KEIJO-hankkeen opiskelijan palautteen mukaan opas oli raskaslukuista pitkien sitaattien vuoksi. Äidinkielen lehtorin näkökulmasta opas kaipasi myös enemmän niin sanottua opastamista, jotta tarkoitus oppaana säilyisi. Meille ehdotettiin lisäksi luettavuuden näkökulmasta, että toteuttaisimme oppaan rakenteen kuin laadullisen opinnäytetyön tulososion sekä otsikoisimme kappaleita entisestään.

Palautteiden kuvaamisessa olemme ottaneet esille suoria lainauksia kirjallisista palautteista eivätkä palautteiden antajien henkilötiedot sisälly raportointiin. Käytämme tunnisteina kirjaimia ja numerointia erottamaan palautteen antajat toisistaan. Tämän vaiheen ammattilaisten palautteissa käytämme tunnisteena kirjainta O sekä järjestysnumerointia 1-2.

Ammattilaisilta keräsimme arviota oppaan sisällöstä, sen käyttökelpoisuudesta asiakaskunnan keskuudessa sekä kehittämisehdotuksia, joita pyysimme antamaan vapaamuotoisesti. Palautteiden mukaan oppaan sisältö oli mielenkiintoista ja ajatusta herätteleviä sekä sen kuvattiin olevan sopiva asiakaskunnan käyttöön ammattilaisten työn tueksi laitoksissa sekä sosiaalialan kentällä, niin palveluista tiedottamisen muodossa kuin rikollisuudesta irrottautumisen tukena ja ennaltaehkäisevänä teoksena.

”Opas, jossa kokemusasiantuntijat kertovat omalla äänellään miten rikollisuudesta ja päihdekierteestä voi irrottautua, on erittäin tervetullut vankiloiden käyttöön. Uskomme, että kokemusasiantuntijoiden puhe muutoksen mahdollisuudesta toimii loistavalla tavalla yhdessä vankilan työntekijöiden tekemän työn rinnalla.” (O2)

”Ajattelen, että oppaalla on hyvät mahdollisuudet toimia ennaltaehkäisevästi kohderyhmälle. Tällaisessa nuorten päihde- ja mielenterveyskuntoutuyksikössä on paljon potentiaalisia asiakkaita, joille näkisin oppaasta olevan hyötyä. Vaikka oppaassa paljon käsiteltiin vankilassa oloa ja miten sen ajan voisi käyttää hyödyksi ym. vankilaan liittyvää, niin ajattelen, että aidot kokemukset vankilassa olosta pistää miettimään sitä mahdollisuutta voisiko itse päätyä moiseen myös jos ei muuta elämäntapojaan yhtään. Oppaassa tuli myös vahvasti esille päihteiden vaikutus moneen asiaan.” (O1)

”Oppaassa oli hienosti tuotu esille erilaisia kuntoutuspolkuja vangeille, mm. Sörkka-yhteisö, Silta-valmennus ja valvottu koevapaus. Erilaisten tukimuotojen ja kuntoutuspolkujen esittely saa varmasti lukijan ajattelemaan, mahtaisiko hänellä itselläänkin olla mahdollisuus päästä erilaisten kuntoutuspalvelujen piiriin.” (O2)

Ammattilaiset olivat raakataittovaiheen arviossa sitä mieltä, että olemme onnistuneet kehittämään oppaan pohjautuen vahvasti vertaisuuteen ja kokemusasiantuntijuuteen. Luettavuudeltaan opas sai myös kehuja sekä rakenteellisesti se näyttäytyi loogiselta kokonaisuudelta.

”Oppaassa pidetty hyvin selkeä linja siinä, että se pohjautui kokemusasiantuntijuuteen sekä vertaistukeen. Uskon, että se puhuttelee kohderyhmää.” (O1)

”Opas on mainio tapa saada kokemusasiantuntijoiden ääni kuuluville niihin vankiloihin, joissa työskentely kokemusasiantuntijoiden kanssa ei syystä tai toisesta ole mahdollista. Moni vanki saa varmasti vahvistusta omalle muutokselleen kokemusasiantuntijoiden ajatuksista.” (O2)

”Oppaan rakenne oli hieno. Pidimme erityisesti teoreettisista infoista ennen kokemusasiantuntijoiden omaa ääntä. Ne linkittyivät toisiinsa, jolloin teoria ja käytäntö keskustelivat.” (O2)

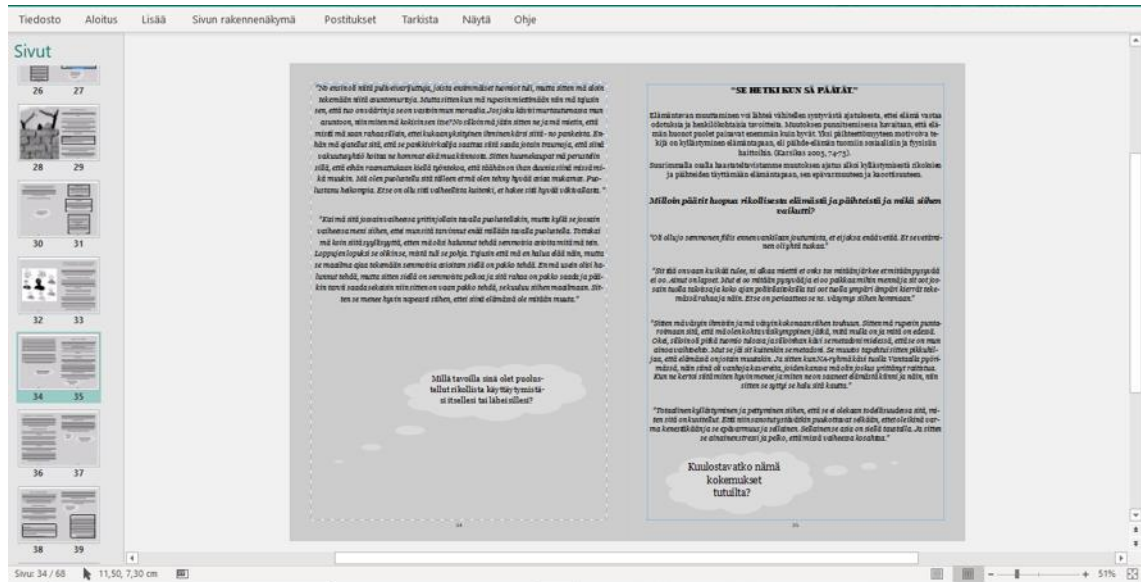
Saimme lisäksi ammattilaisilta muutamia kehittämis ehdotuksia. Kehittämis ehdotuksissa otettiin kantaa valittujen sitaattien pituuteen, jotka koettiin kolmen palautteenantajan mukaan hieman raskaslukuisiksi sekä niissä ilmentynyt toisto näyttäytyi merkityksettömältä. Saimme lisäksi myös muutamia konkreettisia kehittämis ehdotuksia liittyen kappaleiden otsikointeihin, esipuheen rakentamiseen sekä sitaattien sijoitteluun.

Jäimme pohtimaan oppaan lopullista sisältöä joulukuussa 2019. Toteutimme muutoksia oppaan sisältöön saamiemme kehitysehdotusten mukaisesti. Lisäsimme oppaaseen kappaleiden alkuun koontia kyseisessä kappaleessa käsitellyistä sitaateista, selkeyttämään käsiteltävää teemaa sekä edistämään luettavuutta. Tarkastelimme myös uudelleen oppaaseen valittuja sitaatteja ja päädyimme karsimaan jonkin verran sitaattien pituudesta sekä poistimme itseään toistavat sitaatit selkeyttämään lukijan kokemusta. Lisäksi edistimme luettavuutta kappaleiden otsikoineilla ja ryhmittelyllä, jotka saivat teoreettisia alustuksia muista lähteistä teeman ympäriltä. Oppaan kappaleet saivat myös päätesanoiksi opastuksia aihealueen ympärille, konkreettisia ohjeita, jotka palvelisivat kohderyhmää.

Kehittämis ehdotuksissa toistui myös ajatus, että oppaaseen olisi tärkeä avata rikos- ja päihde- taustaisille suunnattuja palveluita niiden runsaan sitaateissa esiintymisen vuoksi. Olimme aiemmin opinnäytetyöprosessin aikana päättäneet tämän tyyppisten tietoiskujen lisäämisestä oppaaseen, ja palautteet niiden tarpeellisuudesta vahvasti ajatustamme. Käytämme näistä tietoiskuista nimeä faktaboxit. Faktaboxien tarkoituksena on tuoda oppaan lukijalle tietoa palveluista sekä selkeyttää käytettyjä termejä, joita ilmenee oppaan sisällössä. Olimme myös prosessin aikaisemmassa vaiheessa suunnitelleet lisäävämmekoppaaseen pohdintakysymyksiä, jotka kannustaisivat lukijaa pohtimaan oman elämän muutosta sekä tunnistamaan oman toiminnan syitä ja seurauksia. Nämä kysymykset muodostuivat kappaleisiin prosessin tässä vaiheessa.

Syksyn sekä loppuvuoden 2019 aikana pohdimme myös tuotoksen taittoa sekä painatusta. Olimme yhteydessä muutamiin painoyrityksiin, joista kuitenkin luovuimme melko kalliin hinnan vuoksi. Lopulta päädyimme tiedustelemaan mahdollisuutta painattaa teos Helsingin vankilassa, josta saimme myönteisen vastauksen marraskuun lopussa 2019. Saimme myös prosessiin mukaan taitavan kuvittajan, joka suunnitteli kolme kuvaa oppaan aihepiirien ympäriltä.

Lähdimme suunnittelemaan itse visuaalista ulkoasua Microsoft Officeen Publisher-ohjelmalla. Ohjelman käyttö oli aluksi haastavaa, koska emme aikaisemmin olleet käyttäneet sitä. Rohkeasti kokeilemalla saimme lopulta rakennettua oppaan, jonka sisältö ja ulkoasu miellytti meitä.

Kuvio 4: Oppaan ulkoasun suunnittelu

Työpajassa KEIJO-hankkeen kokemusasiantuntijaopiskelijoille saimme myös vinkin, että oppaan ulkoasun suunnittelussa kannattaa välttää räikeyttä ja tehdä siitä mahdollisimman huomiota herättämättömän, jotta sitä voisi lukea esimerkiksi vankilassa, muiden kiinnittämättä siihen ylimääräistä huomiota. Aluksi suunnittelimmekin noudattavamme tätä vinkkiä oppaan ulkoasun toteutuksessa, mutta myöhemmässä vaiheesta tästä ajatuksesta luovuttiin palautteiden perusteella.

Tammikuussa 2020 saimme oppaan rakennettua palautteiden perusteella niin sanotusti valmiiseen muotoonsa. Viimeisempänä prosessin vaiheena keräsimme palautetta valmiista oppaista kohderyhmään kuuluvilta sekä rikosseuraamusalan ammattilaisilta, saadaksemme arviota oppaan sisällöstä ja sen vaikuttavuudesta sekä kokonaisuudesta. Palautetta kerättiin Riihimäen vankilasta kolmelta vangilta, Jokelan vankilasta kolmelta vartijan perustutkintoa suorittavalta kokelaalta sekä yhdeltä Jokelan vankilan rikosseuraamusesimieheltä ja Uudenmaan yhdyskuntaseuraamustoimiston rikosseuraamustyöntekijältä. Vangeilta palautetta kerättiin kysymysrungon avulla (Liite 9) ja ammattilaisilta palautetta saatiin vapaamuotoisesti.

Lisäksi halusimme saada kommentteja luettavuuden ja visuaalisuuden näkökulmasta. Pysimme näihin liittyen palautetta ja kehittämissuhteita Kriminaalihuollon tukisäätiön Oppiva-toiminnasta, joka jakaa niin rikosseuraamusalan ammattilaisille kuin rikostaustaisille asiakkaille valtakunnallisesti tukea, neuvoa ja ohjausta oppimisvaikeuksiin liittyvissä kysymyksissä (Kriminaalihuollon tukisäätiö, 2019b).

Palautteiden kuvaamisessa olemme ottaneet esille suoria lainauksia kirjallisista palautteista eivätkä palautteiden antajien henkilötiedot sisälly raportointiin. Käytämme tunnisteina kirjaimia ja numerointia erottamaan palautteen antajat toisistaan. Vankien palautteissa käytetään tunnisteena kirjainta V sekä järjestysnumerointia 1-3 ja tämän vaiheen ammattilaisten palautteissa kirjainta A ja järjestysnumerointia 1-5.

Vankien palautelomakkeessa kysyimme kokemuksia siitä, voiko opas heidän mielestään ennaltaehkäistä rikosurien alkua ja kannustaako se irrottautumiaan rikollisuudesta ja rikollisen identiteetistä. Palautteissa toistui näkemys, että oppaan kautta voidaan vaikuttaa edellä mainittuihin asioihin, mikäli lukija on motivoitunut muutokseen ja kokee olevansa samanlaisessa tilanteessa oppaan haastateltavien kanssa. Tämä koettiin toisaalta hieman ongelmalliseksi siitä näkökulmasta, jos samaistumisesta oppaan kautta välittyviin kokemuksiin puuttuu.

”Voi ennalta ehkäistä huumeiden käyttöä. Opas vaikuttanut omalta osalta, ettei halua ajautua samaan.” (V1)

”Vaikka jonkin verran ongelmallista päihdeidenkäyttöä olisikin, mutta päihdeongelma ei ole vielä kehittynyt kovin pitkälle, voi olla vaikea löytää samaistumisesta. En näe että opas itsellään käynnistäisi halun muuttaa elämäänsä jos ei valmiiksi itse koe elämäänsä hyvin ongelmalliseksi.” (V3)

Kysyimme myös, että välittyikö oppaan kautta vertaisten ääni ja kokemukset lukijalle. Halusimme lisäksi kysyä, että kokivatko he oppaan vahvistaneen omaa muutostmotivaatiota. Kokemuksen ääni palautteiden mukaan välittyi ja näiden osalta muutostmotivaation kuvattiin kasvaneen. Yhden vastaajan mukaan sitaatit olivat raskaslukuisia, eikä lopulta mielenkiintoa näiden lukemiseen löytynyt samaistumisesta puuttuessa. Kuitenkin oppaan koettiin vahvistaneen muutostmotivaatiota, vaikka oppaan kautta välittyvät kokemukset tuntuivat kaukaiselta.

”Huomasin lukiessani samaistuvani moniin vaiheisiin, kuten mistä alkanut ja esim. kuvaukset kaveripiiristä. Näistä vertaistuki välittyi.” (V1)

”Onnistuneesti, lähinnä kokemusten kertojien tarinoiden myötä, välittyy hyvin ja monipuolisestikin vankeus- ja päihdekierteen haittoja.” (V3)

Halusimme myös kysyä, kokiko lukija itse saavansa uutta tietoa palveluista tai faktoista oppaan kautta ja mielipiteitä siitä, että sopiiko se luettavaksi laitossolosuhteissa. Yksi vastaajista löysi oppaan kautta uutta tietoa, mistä ei ollut ennen kuullut ja oppaan sopivuudesta laitoksiin oli näkemyksiä puolesta ja vastaan riippuen siitä, lukisiko oppaan esimerkiksi tutkintavankeusaihana, vankeusvankina vai muissa laitoksissa ennen vankeustuomioita.

”Opin uutta rikollisen identiteetistä. En ollut aikaisemmin siitä kuullut ja nyt opas sai ajattelemaan omaa identiteettiä.” (V1)

”Jos tietää että vankeusaikaisia vaihtoehtoja on, mutta itse ei näihin pääse, vaikutus voi olla turhauttava.” (V3)

”Voisin nähdä sopivaksi erityisesti laitoksiin kuten koulukoteihin. Jos olisin itse saanut luettavaksi koulukoti aikana, olisi se voinut vaikuttaa rikollisuuteen.” (V1)

Palautteiden mukaan oppaassa oleva fakta- sekä tutkimustieto koettiin hyväksi kokemustiedon rinnalla. Palautteiden mukaan opas oli näiltä osin selkeä sekä johdonmukainen, vaikkakin pitkä teos ei välttämättä tule luetuksi kerralla. Sitaatit koettiin ajoittain epäselviksi, mutta toisaalta ajateltiin niiden olevan hyvässä muodossa kokemustiedon välittymisen näkökulmasta.

”Oli sopivan keveätä luettavaa. Tieteelliset osat riittävän lyhyitä ja kiinnostavia. Rakenne oli looginen eikä kokonaisuutena liian pitkä. Useammassa osassa luettuna paras.” (V2)

”Tarkoituksen mukaisena pidän sitä, että lukiessa tulee mielikuva siitä, että tutkimustieto on pohjalla, eli kokemusasiantuntijoiden näkemyksiä on valikoitu silmällä pitäen myös vastaavuutta tutkittuun tietoon ja välissä kerrotut näkemykset eivät ole ns. hatusta vedettyjä.” (V3)

Saimme palautteissa myös kehittämisehdotuksia. Kaikkien palautteenantajien mukaan opas tarvitsisi värejä tuomaan mielenkiintoa lukijan kokemukseen sekä houkuttelemaan positiivisesti oppaan pariin. Harmaa ulkoasu koettiin synkäksi sekä tuotiin ilmi sen mahdollisesti vaikuttavan negatiivisesti mielialaan jolla opasta lähdetään lukemaan.

Palautteiden antajista kaksi koki alkuperäisen nimen ”Hanki omat aivot!” olevan ongelmallinen. Nimen nähtiin herättävän sellaisen mielikuvan, että lukijan älykkyyttä sekä kognitiivisia kykyjä pidettäisiin vähäisinä sekä sen koettiin provosoivan jopa niin, että opas jäisi lukematta. Lisäksi tehtiin huomio siitä, että oppaan faktabokseissa voisi olla toimijoiden internetsivujen lisäksi puhelinnumero, mikäli laitoksista haluttaisiin olla itse yhteydessä mainittuihin toimijoihin.

Toteutimme muutoksia perustuen näihin kehittämisehdotuksiin, jotka olivat palautteenantajien taholta mielestämme hyvin perusteltuja. Lisäsimme värejä oppaan otsikointeihin, puhekupliin sekä faktabokseihin, jonka toivomme lisäävän lukijan mielenkiintoa sekä suhtautumista oppaaseen. Oppaan alkuperäisen nimen kautta välittyvien negatiivisten vaikutuksien vuoksi vaihdoimme sen toisenlaiseen muotoon, jotta se ei herättäisi lukijassa negatiivisia mielleyhtymiä. Nykyinen nimi on perusteltu myös siten, että se on suora lainaus haastatteluaineistosta. Lisäsimme myös faktabokseihin toimijoiden yhteystiedoista numerot, joilta ne olivat saatavilla.

Ammattilaisilta saamissamme palautteissa opas koettiin onnistuneeksi. Palautteiden mukaan oppaassa oli kuvattu kattavasti palveluja, joita rikosseuraamusasiakkaille on tarjolla. Tästä

näkökulmasta tuli myös esille, että opas voi toimia myös työntekijöiden tai alan opiskelijoiden työn tukena niin palveluiden kartoittamisen muodossa kuin antaen sitaattien kautta näkökulmaa rikos- ja vankilakierteessä olevan henkilön elämään. Palautteiden mukaan ammattilaiset saivat kertausta sekä uutta tietoa rikosseuraamusasiakkaille suunnatuista palveluista.

”Opas on varmasti todella tärkeässä roolissa asiakkaille ja miksei myös henkilökunnalle ja opiskelijoille. Paljon tuli ajattelemisen aihetta varsinkin haastatteluista. Oppaassa oli myös hyvin vinkkejä valvontahenkilökunnalle kuinka pystyisi auttamaan omalla toiminnalla rikollisuudesta irrottautumassa olevia henkilöitä.” (A1)

”Itselle uusina asioina tuli eri kuntoutusmahdollisuuksia, joista en ollut ennen kuullut (Villa hockey, Vahvasti tukien).” (A3)

”Opas on erinomainen tietopaketti joistain keskeisistä toimijoista Rikosseuraamuslaitoksen kanssa. Tietoa on nykyiseltäänkin saatavilla mutta hajanasesti, tässä ne ovat kaikki samassa. Omassa työssäni rikosseuraamustyöntekijänä opasta voisin mahdollisesti käyttää valvonnoissa, jotka ajoittuvat vankilan jälkeiseen elämään.” (A5)

Ammattilaisten näkökulmasta opas on luettavuudeltaan helppolukuinen ja positiivisena nähtiin itsereflektiota tukevat kysymykset sekä teoriatietoa kuvattiin olevan sopivasti. Oppaan laajuus nähtiin myös positiivisena tekijänä, toisaalta tuotiin ilmi näkökulmaa siitä, että lukijalla tulee olla motivaatiota ja mielenkiintoa aiheeseen, jotta sen jaksaa lukea kokonaisuudessaan läpi.

”Teksti oli helppolukuista. Teoriatiedon määrä oli sopiva.” (A4)

”Oppaan luettavuus oli helppoa ja iso plussa haastatteluista, niitä on mielenkiintoista lukea ja varmasti puree asiakkaisiin myös paremmin kuin pelkät tietopankit. Teksti oli helppolukuista ja kysymykset joillain sivuilla oli kiva idea. Teoriatiedon määrä oli nyt sopiva, en lisäisi tai poistaisi mitään.” (A1)

”Opas oli ensilukaisulta hieman raskaan oloinen ja pohdinkin, miten asiakkaat jaksaisivat siihen paneutua.” (A5)

Kriminaalihuollon tukisäätiön Oppiva-toiminnasta saimme palautetta oppaan sisällöstä sekä konkreettisia kehittämis ehdotuksia. Palautteen mukaan opas toi vahvasti esille rikostaustaisten äänen ja sen nähtiin herättävän lukijassa paljon ajatuksia rikostaustaisten omien kokemusten kautta. Rakenteellisesti kuvien, tekstilaatikoiden sekä puhekuplien nähtiin ryhmittävän tekstiä hyvin. Huomioita tehtiin fonttikokoon, joka nähtiin olevan melko pientä. Puhekuplien fonttikoko oli myös vaihteleva, johon kaivattiin yhtenäisyyttä sekä näihin toivottiin itsereflektiota tukevia toiminnallisia tehtäviä. Kommentissa tuotiin esiin, että ihmisillä, joilla on luki-,

hahmotus- ja keskittymisvaikeuksia kokevat värien helpottavan lukemista ja keskittymistä tekstiin. Lisäksi huomiota kiinnitettiin muutamiin lauserakenteisiin sekä kyseenalaistettiin oppaan nimeä.

Tämän palautteen perusteella toteutimme muutamia muutoksia. Yhtenäistimme puhekuplien fonttikokoja sekä muutimme hankalia lauserakenteita yksinkertaisimmiksi. Lisäsimme myös tämän sekä vankien palautteen perusteella oppaaseen värejä otsikointeihin sekä tekstilaatikoihin helpottamaan luki-, hahmotus- ja keskittymisvaikeuksista kärsivän lukijan kokemusta. Opinnäytetyön prosessin aikaisemmassa vaiheessa pohdimme itsereflektiota tukevien tehtävien lisäämistä oppaaseen. Kuitenkin ajan sekä resurssiemme puutteen vuoksi, emme näitä toteuttaneet. Tärkeänä pidimme kuitenkin herätellä lukijaa peilaamaan omia kokemuksiaan, jonka pohjalta oppaaseen lisättiin sen nykyiset puhekuplissa olevat kysymykset.

Vaikka Oppiva- toiminnan näkökulmasta fonttikoko koettiin pieneksi, emme lähteneet tätä muutosta toteuttamaan perustuen kohderyhmän palautteisiin, joissa fonttikokoa ei nähty ongelmalliseksi. Fonttikoon muuttaminen olisi myös tarkoittanut koko oppaan asettelun uudelleenrakentamista Office Publisher- ohjelmassa, mikä olisi ollut valtavan työläs prosessi. Viimeisimpänä opas sai uuden nimen tämän sekä muiden palautteiden perusteella.

8 Opinnäytetyön lopputuotoksen esittely

Tässä luvussa esittelemme toiminnallisen opinnäytetyömme tuotoksen ja sen sisällön. Toimitimme oppaan, jonka nimeksi lopulta valikoitui ”Käytä niitä omia aivoja” - Kokemusasiantuntijoiden opas rikollisuudesta irrottautumisen tueksi. Oppaan kokoamisessa pyrittiin selkeään ulkoasuun ja luettavuuteen. Oppaan kuusikymmentäseitsemän (67) A5-kokoista sivua pitää sisällään sisällysluettelon, johdannon, neljä lukua, lukujen teemaan liittyviä alalukuja, loppusanat ja lähdeluettelon.

SISÄLLYS		
JOHDANTO.....	7	
1 MENNEISYYDEN VELAT	9	
Milloin rikokset ja päätet tulot maksaa luvonin?.....	9	
IHMISSUHTEET RIKOLLISUUDEN SISÄ- JA ULKOPUOLELLA.....	11	
Minkälaisia vaikutuksia rikollisuudella, vankeudella ja päihde-elämällä on sosiaalisiin suhteisiin?.....	11	
TALOUDELLISET MENETYKSET TUNTVIA.....	14	
Minkälaisia vaikutuksia rikollisuudella on ollut talouteen?.....	14	
TERVEYDELLISET HAITAT.....	16	
Minkälaisia vaikutuksia rikollisuudella ja päihteen käytöllä on ollut terveyteen?.....	16	
2 VANKEUSAIKA RIKOLLISUUDESTA		
IRROTTAUTUMISEN TUkena	18	
"EI VANKILA VOI PAKOTTAA SUA MITÄÄN TEKEEN".....	18	
Miten rikollisuudesta irrottamiseen voi saada tukea vankeusajaksi? Miten sumu tuotit?.....	18	
YHTEISÖN ASENNE VOI VAIKEUTTAA MUUTOSTA.....	21	
Minkälaiset asiat vankeusajaksi voivat vaikeuttaa rikollisuudesta irrottamista?.....	21	
"KÄYTTÄIS SEN VANKEUSAJAN JOILLAIN TAVALLA HYÖDYKSI".....	23	
Minkälaisia mahdollisuuksia vankeusajaksi on olemassa rikollisuudesta irrottamiseen tukea?.....	23	
Minkälaisia mahdollisuuksia sinulle tarjottin?.....	23	
"KÄYTÄ NIITÄ OMA AIVOJA".....	29	
Mitä vinkkejä antaisit vankilassa olevalle ja maastosta maastaville?.....	29	
3 RIKOLLISESTA IDENTITEETISTÄ JA RIKOKSISTA		
LUOPUMINEN	33	
"EI RAAMATTUKAAN KIELLÄ TYÖNTEKOÄ".....	33	
Mitkä asiat vaikuttivat rikolliseen käyttäytymiseen? Milla tavoin päätetit sitä.....	33	
zuellessä ja lähesilläsi?.....	33	
"SE HETKI KUN SÄ PÄÄTÄT".....	35	
Milloin päätit luopua rikollisesta elämästä ja päätetästä ja mikä siihen vaikutti?.....	35	
ARVOT, UNELMAT JA TODELLISUUS EIVÄT AINA KOITAA.....	36	
Mitkä nimitt arvomaailmasi?.....	36	
PELKO TULEVASTA HERÄTTELEE.....	38	
Haavoittiko oma tulevaisuus?.....	38	
VANKILA-AJAN VAIKUTUS PÄÄTÖKSENTEOSSA.....	41	
Mikä rooli vankeusajalla oli päätöksenteossa?.....	41	
RIKOLLISEN IDENTITEETTI.....	43	
Millainen on mielestäsi rikollisen identiteetti?.....	43	
"PITTI VAAN LUOVUTTAÄ".....	46	
Miten rikollisesta identiteetistä voi luopua? Milla teta luopumisesta luostava?.....	46	
ASENNEMUUTOS ON VÄLTÄMÄTÖN.....	50	
Miten ajattelit ja asennot muuttivat, kun luopui rikollisesta identiteetistä ja päätetästä?.....	50	
"YHTEISKUNTA EI OLE ENÄÄ MUN VIHOLLISENI".....	52	
Miten muutosprosessi on vaikuttanut työkykyysiin? Milla teta vanhasta elämästä luopumisesta luostava?.....	52	
4 RIKOKSETON JA PÄIHTEETÖN ELÄMÄNTAPA	55	
"JOS MÄ OLISIN OSANUT PYYTÄÄ APUA TAI KERTOO JOTENKIN".....	55	
Mitkä tukimatkoja itse suosittelet? Terveysteko mitä oleseen tukea?.....	55	
"PITÄÄ OLLA TOSI REHELLINEN ITELLEEN".....	58	
Mitä ohjeita antaisit rikokseton elämäntavan saavuttamiseen liittyen?.....	58	
"VOI ELÄÄ OIKEESTI HETKESSÄ JA HENGITTÄÄ VAPAAMMIN".....	60	
Minkälaisista elämästä on päätöksentönsä ja rikoksettomana?.....	60	
NORMAALI ELÄMÄ JA TULEVAISUUS.....	61	
Voiko entinen vanki pähdepuurainen elää normaalia elämästä? Minkälaisista se on?.....	61	
Mitä odetat tulevaisuudelta?.....	61	
LOPUKSI	63	
LÄHTEET.....	67	

kuvio 5: Sisällysluettelo

Opas rakentuu pääluvuista, joiden sisältö on jaoteltu alalukuihin. Oppaan pääluvuiksi muodostettiin haastatteluja varten kehittämämme teemahaastattelurungon mukaisesti neljä päälukua: Menneisyyden velat, vankeusaika rikollisuudesta irrottautumisen tukena, rikollisesta identiteetistä ja rikoksista luopuminen sekä rikokseton ja päihteetön elämäntapa. Jokainen pääluku on oma teemansa, joka alkaa teoriaosalla, jossa käsitellään kyseisen luvun teeman mukaisia asioita. Myös osa alaluvuista alkaa lyhyellä teoriaosuudella sekä osassa on esitelty johtopäätöksiä kyseisestä alaluvusta. Johtopäätökset on tehty teemahaastatteluilla opasta varten kerätyn ja oppaassa käytetyn aineiston pohjalta.

Oppaan avaava luku, menneisyyden velat, muodostui omaksi luvukseen haastatteluissa kysyttyjen taustatietojen johdosta. Tässä luvussa kuvataan haastateltavien kertomia taustatietoja rikollisuuden muodostumisesta sekä sen vaikutuksista henkilön elämässä. Rikollisuuden vaikutukset on jaettu alalukuihin terveyden, talouden ja sosiaalisten suhteiden näkökulmasta.

Toinen luku, vankeusaika rikollisuudesta irrottautumisen tukena, kuvaa haastateltavien kokemuksia vankeusajasta tuesta, millaista tukea sekä mahdollisuuksia he ovat saaneet rikollisuudesta irrottautumiseen sekä millaisia asioita niiden saaminen on vaatinut. Luvussa kuvataan myös, millaiset tekijät ovat vaikeuttaneet rikollisuudesta irrottautumista vankeusajana. Viimeisenä luvussa on kuvattu vinkkejä, joita haastateltavat antoivat vankilassa oleville ja muustosta pohtiville.

Kolmas luku, rikollisesta identiteetistä ja rikoksista luopuminen, kuvaa haastateltavien kokemuksia niistä tekijöistä, jotka ovat vaikuttaneet heidän rikolliseen käyttäytymiseensä sekä millä tavoin he ovat puolustelleet tätä käyttäytymistä muille. Luvussa kuvataan lisäksi, milloin haastateltavat ovat päättäneet luopua rikollisuudesta ja mitkä tekijät ovat vaikuttaneet siihen. Luku sisältää myös haastateltavien näkemyksiä siitä, miten rikollisen identiteetti muuttaa henkilön arvomaailmaa ja miten päätös muutoksen tekemisestä on muodostunut sekä mitkä tekijät ovat tähän vaikuttaneet. Viimeisimpänä luvussa kuvataan haastateltavien näkemyksiä rikollisen identiteetistä, miten siitä voi luopua ja miten ajattelu sekä asenteet muuttuvat luopumisen myötä.

Viimeinen luku, rikokseton ja päihteetön elämäntapa, kuvaa kokemuksia tukimuodoista, joita haastateltavat ovat käyttäneet matkallaan kohti muutosta. Luvussa on lisäksi ohjeita, joita haastateltavat antoivat oppaan lukijalle rikoksettoman elämäntavan saavuttamiseen liittyen. Viimeisenä luvussa haastateltavat kertovat millaista elämä on päihteettömänä ja rikoksettomana sekä voiko entinen vanki/päihderiippuvainen elää niin sanottua normaalia elämää.

Suurimmassa osassa alaluvuista löytyy lukua kuvaavan teoriaosuuden ja/tai johtopäätöksien jälkeen haastattelutilanteessa käytetty kysymys, joihin alaluku sisällöllisesti vastaa teemahaastatteluista poimittujen suorien lainauksien, eli sitaattien kautta. Kysymykset lisättiin helpottamaan lukukokemusta, jotta lukijan olisi helpompaa ymmärtää mihin alalukujen sitaateissa vastataan. Luvuittain kootut sitaatit ovat oppaan tärkeimpiä osia ja sitaattien kautta saimme kuuluviin kokemusasiantuntijoiden ja vertaisten äänen, joka oli yksi opinnäytetyömme päätavoitteista. Sitaatteja on luettavuuden vuoksi siistitty, selkeytetty ja lyhennetty alkuperäisten haastatteluaineistojen litterointimuodoista, mutta niiden merkitystä ei ole muutettu.

Oppaan kuvitus tilattiin opinnäytetyöryhmän jäsenen perhepiiristä, Kara Odinsonilta. Kara suunnitteli ja toteutti kuvat kolmen hänelle lähetetyn pääteeman, aineiston sisällön avaamisen ja siitä vaihdettujen ideoiden perusteella. Oppaan kannessa on kuva ”Identiteetti”, joka löytyy myös oppaan sisältä kolmannen luvun kohdalta, jossa käsitellään rikollista identiteettiä ja rikoksista luopumista. Se valittiin kansikuvaksi, koska koimme kuvan herättävän ajatuksia ja antavan lukijalle tilaa tulkita se juuri omalla tavallaan. Kanteen lisättiin kuvan lisäksi oppaan nimi ja meidän nimemme oppaan toimittajina.

Oppaan visuaalisen ilmeen suunnitteluvaiheessa ajattelimme lisätä kuviin jonkinlaiset kuvatekstit, esimerkiksi voimaannuttavien lainauksien tai sitaattien muodossa. Ajateltuamme asiaa tarkemmin hylkäsimme kuitenkin ajatuksen, sillä se olisi voinut lopulta olla sisällön yhtenäisyyttä rikkova elementti. Halusimme kuvien kautta mahdollistaa lukijalle tilaa omille ajatuksille ja antaa lukijan tulkita kuvat itselleen sopivalla tavalla.

Kuvio 6: Oppaan kansi

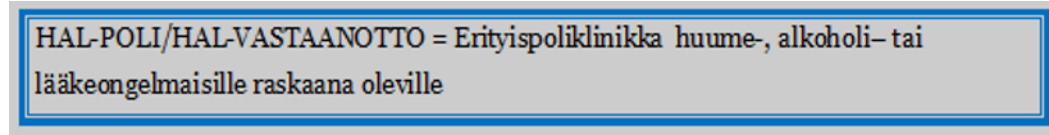
Oppaan kannen (Kuvio 5) taustaksi valittiin harmaa muuri, koska sen avulla saimme toteutettua ajatuksen joka meillä heräsi, kun mietimme oppaan ulkoasua sekä sitä että halusimme oppaaseen jonkinlaisen jatkumon koko oppaan läpi. Oppaan alussa muuri täyttää kokonaisen sivun ja mitä pidemmälle opasta lukee, muuri sortuu pala palalta ja lopuksi, oppaan kolmanneksi viimeiseltä sivulta paljastuu sortuneen muurin takaa kuva joka kuvastaa vapautumista ja vapautta (Kuvio 6).

Kuvio 7: Muurin sortuminen

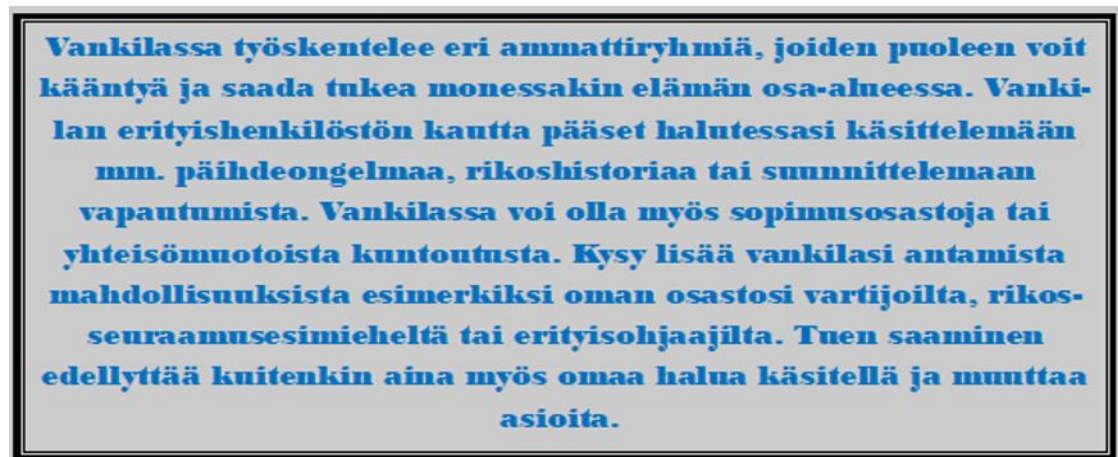
Oppaassa on käytetty kahta eri fonttia, jotta tavoittelemamme selkeys säilyisi. Fonttia Georgia käytimme pitkälti koko oppaan sisällössä ja fonttia Bodoni MT Black käytimme enimmäkseen

lukujen otsikoissa ja silloin kun halusimme korostaa jotakin. Fontin koko vaihtelee oppaassa jonkin verran, riippuen tekstistä sekä sivun asettelusta.

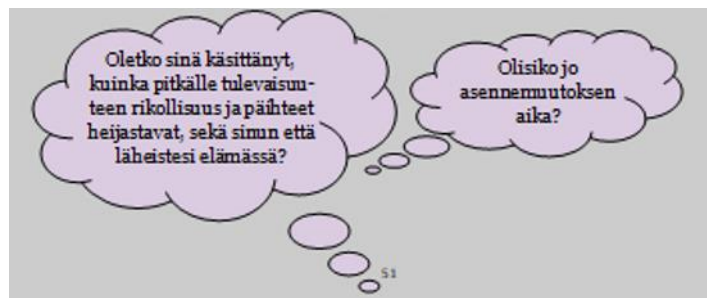
Kuvio 8: Oppaan sinireunainen faktaboksi

Oppaaseen on useammalle sivulle lisätty sinireunainen faktaboksi (Kuvio 7). Faktabokseista löytyy muun muassa selityksiä sitaateista löytyville sanoille ja tietoa erilaisista toimijoista ja järjestöistä heidän yhteystietoineen, joista voisi olla hyötyä kohderyhmän asiakkaille.

Kuvio 9: Oppaan mustareunainen "vinkkiboksi"

Faktaboksien lisäksi oppaasta löytyy myös mustareunaisia laatikoita (Kuvio 8), joiden sisältä löytyy sinisellä tekstillä lukijalle käytännönläheisempiä vinkkejä esimerkiksi siitä, minkälaista tukea vankeusaikana on saatavilla ja kenen puoleen vankeusaikana eteen tulevien asioiden kanssa kannattaa kääntyä.

Kuvio 10: Oppaan ajatuskuplat

Oppaasta löytyvien ajatuskuplien (Kuvio 9) kautta pyrimme herättelemään ajatuksia oppaaseen valituista kokemuksista ja neuvoista sekä haastamaan lukijaa tutkimaan ja mietiskelemään omaa tilannettaan, sitä mikä mahdollisesti on vaikuttanut siihen ja mitä hän voisi itse tehdä tilanteen parantamisen eteen.

9 Arviointi

Tässä luvussa arvioimme opinnäytetyöllemme aiemmin, luvussa 2 asetettuja tavoitteita sekä niiden toteutumista. Tavoitteiden toteutumista arvioidaan vastaamalla asetettuihin arviointikysymyksiin oppaasta saatujen palautteiden ja omien havaintojemme pohjalta. Henkilökohtaisia tavoitteitamme, jotka on myös asetettu luvussa 2, arvioidaan niin ikään saadun palautteen ja tehtyjen havaintojen perusteella.

9.1 Opinnäytetyön tavoitteiden arviointi ja tulokset

Opinnäytetyömme ensisijaisena tavoitteena on ollut kehittää ja julkaista vertaistuellinen, kokemusasiantuntijuuteen perustuva opas rikollisuudesta ja päihdeistä irrottautumiseen. Kehitystyössä on ollut lukuisia erilaisia vaiheita, joissa olemme pyytäneet palautetta kyseisestä vaiheesta pystyäksemme tuloksellisesti kehittämään opasta aina eteenpäin seuraavaan vaiheeseen. Palautetta on pyydetty muun muassa haastateltavilta haastattelun päätteeksi, työpajaan osallistuneilta opiskelijoilta sekä sosiaali- ja rikosseuraamusalan ammattilaisilta oppaan kehitystyön eri vaiheissa. Aiemmin luvussa 7 kerrotaan saamastamme palautteesta sekä minkälaisia muutoksia olemme matkan varrella oppaaseen palautteiden perusteella tehneet.

Opinnäytetyön tavoitteet	Arviointikysymykset	Tulokset
<p>1. Selvittää rikos- ja päihde- taustaisilta kokemusasiantun- tijoilta heidän näkemyksiään rikollisuudesta irrottautumi- sesta ja rikollisesta identitee- tistä sekä uudesta elämänta- vasta rikoksetta ja päihdeettä.</p>	<p>1. Millä tavoin kokemustietoa on kerätty?</p> <p>1. Millaisia näkemyksiä koke- musasiantuntijoilla oli rikolli- suudesta irrottautumisesta ja rikollisesta identiteetistä sekä uudesta elämäntavasta?</p>	<p>Omien havaintojemme perus- teella olemme onnistuneet ke- räämään kattavasti kokemustie- toa teemojen ympäriltä.</p> <p>Haastateltavat lähes poikkeuk- setta vahvistivat desistanssin teorian oman kokemuksensa pohjalta ja rikollinen identi- teetti muodostui pääasiallisesti suojakeinoksi rikos- ja päihde- maailman haittoja vastaan. Haastateltavat kertoivat, että poikkeuksetta uusi elämäntapa on ollut helpompaa ja vapaam- paa.</p>

<p>2. Kehittää kokemusasiantuntijuuteen ja vertaistukeen perustuva opas desistanssin tueksi.</p>	<p>2. Miten kokemustieto välittyy oppaasta lukijalle?</p> <p>2. Millaisia näkemyksiä kokemusasiantuntijoilla oli vertaistuesta tukimuotona?</p> <p>2. Millaisia näkemyksiä kokemusasiantuntijoilla oli vankeus-aikaisista tukimuodoista?</p>	<p>Palautteiden mukaan vertaistuki välittyy oppaasta lukijalle.</p> <p>Haastateltavat olivat yksimielisesti kokeneet vertaistuen saamisen tärkeimmäksi tueksi tiel- lään kohti rikoksettomuutta ja päihteettömyyttä.</p> <p>Vankeusaikana tärkeimmät tukimuodot koostuivat mm. yhteisökuntoutuksesta ja rikosseuraamuslaitoksen ammattilaisten tuesta.</p>
<p>3. Sisällöllisesti laadukkaan oppaan kehittäminen hyödyntäen kerättyä kokemustietoa sekä julkaiseminen painettuna että sähköisenä versiona kohde-ryhmän ja heidän kanssaan työskentelevien käyttöön.</p>	<p>3. Miten sisällön laatua ja soveltuvuutta arvioidaan?</p> <p>3. Miten kerättyä tietoa voi hyödyntää oppaan kehittämisessä?</p> <p>3. Millä keinoilla tutkimusaineistosta kootaan julkaisukelpoinen opas?</p> <p>3. Miten sisältö tuodaan kohde-ryhmän saataville?</p>	<p>Sisällön laatua ja soveltuvuutta on arvioitu palautteiden sekä ha- vainnon perusteella, että olemme onnistuneet sitomaan aineiston teoriapohjaan.</p> <p>Palautteiden perusteella kerättyä aineistoa voitiin hyödyntää oppaan sisällön kehittämisessä.</p> <p>Aineiston kokoamisessa hyödynnettiin eri yhteistyötahojen palautteita, joiden perusteella onnistuttiin kehittämään julkaisukelpoinen opas.</p> <p>Onnistuimme kehittämään oppaan painatusta vaille valmiiseen muotoonsa.</p>
<p>4. Onnistuneen KEIJO-työpä- japäivän järjestäminen.</p>	<p>4. Miten työpäjäpäivän onnistu- mista arvioidaan?</p>	<p>KEIJO-työpäjäpäivä toteutui pa- lautteiden, osallistujien määrän ja omien havaintojemme perusteella onnistuneesti ja se palveli sille asetettua tarkoitusta.</p>

Taulukko 3: Opinnäytetyön tavoitteiden arviointi

Opinnäytetyömme ensimmäisenä tavoitteena oli selvittää rikos- ja päihdetaustaisilta kokemusasiantuntijoilta heidän näkemyksiään rikollisuudesta irrottautumisesta ja rikollisen identiteetistä, sekä hyödyntää saatua tietoa oppaan sisällön kehittämisessä. Ensisijaisesti arvioinnissa pohdimme, olemmeko onnistuneet keräämään rikos- ja päihdetaustaisilta henkilöiltä kokemus- tietoa teemahaastatteluiden avulla.

Onnistuimme keräämään haastatteluja varten hyvän osallistujamäärän rikos- ja päihdetaustaisia henkilöitä. Alkuperäinen tavoitteemme oli toteuttaa 10-15 haastattelua ja tavoitteemme toteutui 12 onnistuneen haastattelun myötä. Omien havaintojemme mukaan sekä aineistoa analysoidessa, olemme onnistuneet keräämään kokemusasiantuntijoilta varsin laajasti tietoa ja näkemyksiä rikollisuudesta irrottautumisen prosesseista ja rikollisen identiteetistä. Litteroitua aineistoa oli lähes 72 000 sanaa ja yli 150 sivua, joten materiaalia olisi ollut huomattavasti laajempaan teokseen tai varteenotettavaan laadulliseen tutkimukseen.

Tavoitteidemme mukaisesti onnistuimme selvittämään kokemusasiantuntijoiden näkemyksiä rikollisuudesta irrottautumisesta. Rikollisuudesta irrottautumisen ja luopumisen prosessi, desistanssi, on monitahoinen ja hyvin yksilöllinen prosessi, jonka toteutumisen keskiössä näyttäisi kuitenkin suurimmalla osalla rikosaktiivisista henkilöistä olevan henkilön itsensä ikääntyminen, aikuistuminen tai yksinkertainen väsyminen rikolliseen elämäntapaan (Kivivuori 2013, 28; Laub & Sampson 2001, 3-5).

Lähes kaikki kahdestatoista haastateltavastamme vahvistivat desistanssin teorian oman kokemuksensa pohjalta. He olivat väsyneet ja kyllästyneet sekä rikosten tekemiseen että päihteiden käyttöön, sekä näiden kahden mukana kulkeviin lieveilmiöihin, kuten epävarmuuteen ja pelkoon. Haastateltavien keski-ikä 41,75-vuotta, vahvistaa omalta osaltaan myös desistanssiin teoriassa esitettyä ikääntymisen vaikutusta henkilön haluun irrottautua rikollisuudesta.

Ainoastaan yhden haastateltavan kohdalla desistanssi alkoi muihin nähden nuorempana, ensimmäisen lapsen syntymästä. Tämän yhden haastateltavan kohdalla tulee lisäksi mainita myös se, että hän oli ainoa haastatelluista, jolla ei ollut päihdeongelmaa rikollisen käyttäytymisen liianä. Vuosikymmenien tutkimustulokset desistanssista toteutuivat kuitenkin myös hänen kohdallaan, sillä myös arkiset elämänmuutokset, kuten avioliitto tai vanhemmuus voivat tutkimusten mukaan toimia desistanssin prosessin käynnistäjinä (Kivivuori 2013, 28; Laub & Sampson 2001, 3-5; Abrams & Terry 2017, 6). Päihdeongelman puuttumisella on kuitenkin varmasti ollut hänen kohdallaan iso merkitys desistanssiproessin alkamiselle selvästi muita haastateltavia nuorempana.

Haastateltavat toivat paljon ilmi myös vankeusajan vaikutuksista omaan desistanssin prosessiinsa. Toisilla vankeus itsessään oli pysäyttävä tekijä ja antoi mahdollisuuden tarkastella itseään, kun toisille se antoi mahdollisuuden hakeutua vankilan tarjoihin hoitomuotoihin. Vastauksissa toistui myös havainto siitä, että tuomion pituus on ollut monella ratkaisevassa asemassa irrottautumisprosessissa tukimuotoihin hakeutumisen tai niihin sitoutumisen näkökulmasta. Näissä tapauksissa nimenomaan pidempi tuomio on antanut paremmat mahdollisuudet desistanssiproessin toteutumiseen.

Toisaalta vankeusajan koettiin myös tuovan haasteita desistanssiproessin toteutumiseen. Suurimmalla osalla haastateltavista desistanssiproessin toteutumista vaikeuttivat vankilassa

kohdattu vankiyhteisö ja sen asenteet. Vankiyhteisössä oli monessa tapauksessa ilmennyt negatiivisia asenteita kuntoutusta ja rikollisuudesta irrottautumista kohtaan, usein tietämättömyyden tai osastoilla leviävän väärän tiedon takia. Vankien asenteissa elää myös sitkeästi luulo siitä, että kuntouttavat osastot olisivat pelkureiden ja vasikoiden, eli ilmiantajien sijoituspaikkoja. Myös järjestäytyneen rikollisuuden jengien hallitseva asema joissakin vankiloissa voi vaikeuttaa rikollisuudesta irrottautumista myös sellaisen henkilön kohdalla, joka ei jengiin kuulu ja valvontahenkilökunnan kerrottiin joissain tapauksissa myös mahdollistavan tämän toiminnan.

Onnistuimme myös keräämään kokemusasiantuntijoiden näkemyksiä rikollisen identiteetistä ja leimaantumisenesta. Tutkimustulokset osoittavat että rikollinen käyttäytyminen usein muuttaa henkilön arvomaailmamaa ja henkilö omaksuu sen myötä myös rikollisen identiteetin. Rikollisen identiteetin omaksuminen voi johtua monista asioista, kuten esimerkiksi päihteiden käytöstä tai sosiaalisesta ympäristöstä, tai toimia eräänlaisena suojakeinona rikollisen käyttäytymisen myötä syntyvän yhteiskunnallisen leiman haittavaikutuksilta. (Kekki 2012, 54.)

Osalla haastateltavista identiteettimuutos oli tapahtunut kuin huomaamatta, kun osa oli omien sanojensa mukaan rakentanut itse oman identiteettinsä hyvin määrätietoisesti ja tarkkaan. Huomionarvoista oli kuitenkin molemmissa tavoissa se, että identiteetti muodostui pääasiallisesti suojakeinoksi rikos- ja päihdemaailman haittoja vastaan. Omien arvojen muuttumisen tai puuttumisen sekä tekemänsä teot kukin haastatelluista selitti tai oikeutti itselleen sillä hetkellä parhaalla tavalla, sillä muuten he eivät olisi pystyneet toimimaan rikos- ja päihdemaailmassa.

Rikollisesta identiteetistä, rikollisuudesta ja päihteistä luovuttaessa on tavoitteena uusi rikokseton ja päihteetön elämäntapa. Päihteiden käytön lopettaminen ja elämäntavan muuttaminen on aikaa vievää ja haasteellista ja vaatii pitkässä kierteessä olleelta päättäväisyyttä ja sitoutumista. Elämäntavan muutos tarkoittaa muutosta kaikilla elämän ja ajattelun osa-alueilla. (Granfelt 2007, 138.)

Haastateltavat kertoivat, että poikkeuksetta uusi elämäntapa on ollut helpompaa ja vapaampaa, kuin vanha päihde- ja rikoselämä. Vastauksissa toistuivat termit tasaisuus, rutiinit, uuden mielekkään tekemisen löytäminen sekä ajattelutapojen muuttaminen. Vastauksissa kuului selkeästi tyytyväisyys nykyiseen tilanteeseen, sekä usko tulevaisuuden mahdollisuuksiin. Haastateltavat kertoivat myös ettei rikollinen identiteetti kaikkien kohdalla ehkä katoaisi koskaan, mutta rikollisuuteen viittaavien ajatusten hallintaan on löytynyt työkaluja prosessin aikana. Leimaantumisen kohdalla monet ovat myös huomanneet, ettei rikollisen tai päihteidenkäyttäjän menneisyys välttämättä määritä henkilön loppuelämää myöskään yhteiskunnan silmissä.

Toisena tavoitteenamme oli kehittää vertaistuellinen opas desistanssin tueksi. Arvioinnissa pohdimme, olemme onnistuneet kehittämään oppaan, jonka kautta vertaistuki välittyy. Vertaistuellista vaikuttavuutta pyrimme oppaan kehittämisvaiheissa korostamaan, sillä vertaistuen ja kokemusasiantuntijuuden on tarkoitus välittyä oppaan kautta lukijalle. Oppaan

raakataittovaiheen palautteiden mukaan vertaisuus ja kokemusasiantuntijuus välittyi oppaaseen valituista aineistoista hyvin sekä kohderyhmän että ammattilaisten näkökulmasta ja se nähtiin myös oppaan selkeänä vahvuutena.

Oppaan kehittämistyötä vertaistuen näkökulmasta tukee havainto vertaistuen tärkeydestä rikos- ja päihdetaustaisten rikollisuudesta irrottautumisen prosesseissa. Selvittäessämme haastateltavilta keinoja ja tahoja, jotka olivat olleet tärkeitä heidän rikollisuudesta ja päihteistä irrottautumisen prosesseissaan, nousi kaikissa tapauksissa tärkeimmäksi tukimuodoksi vertaistuki ja sitä tarjoavat kolmannen sektorin järjestötoimijat. Vertaistukeen perustuvissa ryhmissä on kenen tahansa mahdollista saada konkreettista ymmärrystä ja tukea, sillä ryhmän jäsenillä on samanlaisia kokemuksia ja sen synnyttämää tietoa jota he ovat valmiita jakamaan tukeakseen ja auttaakseen muita samankaltaisessa tilanteessa olevia (Nylund 2005, 195-200).

Haastateltavien taholta vertaistuki sai ehdottomat suosittelet, osan haastateltavista käydessä edelleen itsekkin säännöllisesti vertaistukiryhmissä. Moni haastateltava piti myös ajatuksesta, että he pystyisivät myös oppaan kautta toimimaan vertaistukena lukijoille. Tarkkoja tilastoja Suomessa toimivien vertaistukiryhmien määrästä ei ole saatavilla, mutta niiden lukumäärän tiedetään lisääntyneen 1990-luvulta lähtien ja vertaistukea on tänä päivänä saatavilla monessa eri muodossa. Perinteisten kasvokkain tapahtuvien tapaamisten rinnalla on muun muassa verkossa toimivia vertaistukiryhmiä (Nylund 2005, 195-203.), sekä oppaamme kaltaisia kirjallisia julkaisuja.

Toiseksi eniten haastatteluissa kerrottiin vankeusaikaisten mahdollisuuksien tarjoavan tukea kohti rikoksettomuutta sekä päihteettömyyttä. Vankeuden aikaisia mahdollisuuksia olivat muun muassa kuntouttavat ohjelmat, päihteettömät osastot sekä yhteisökuntoutus. Myös vankeusaikaisten palveluiden takana toimivat ammattilaiset saivat kiitosta, mutta myös kritiikkiä. Vastauksissa näkyi kuitenkin myös se, että vankilan kuntouttavien palveluiden nähtiin parantuneen viime vuosien aikana, haastateltavalla kun saattoi olla kokemusta kyseisistä palveluista usealtakin vuosikymmeneltä.

Rikosseuraamusalalla vertaisverkostojen käyttö on laajentunut moniin vankiloihin, mutta tähän liittyy kuitenkin vielä kehittämistavoitteita, jossa vertaistoiminta olisi saavutettavissa kaikissa Suomen vankiloissa. (Rikosseuraamuslaitos 2019d; Päihdetyönlinjaukset 2012, 33; 47.) Palautteiden perusteella sekä oman arviomme mukaan kehittämämme opas toimii vertaistuullisena tukena niille rikoksista- ja päihteistä irrottautuville, joiden mahdollisuudet vertaisverkostoihin ovat rajoittuneet.

Kolmantena tavoitteenamme oli sisällöllisesti laadukkaana oppaan kehittäminen hyödyntäen kerättyä kokemustietoa sekä julkaiseminen painettuna että sähköisenä versiona kohderyhmän ja heidän kanssaan työskentelevien käyttöön. Tämän tavoitteen toteutumista olemme mitanneet oppaan kehitysvaiheissa saatujen ammattilais- ja kohderyhmäpalautteiden perusteella sekä

omien havaintojemme pohjalta. Ensisijaisesti sisällön laatu ilmenee havaintojemme perusteella siten, että olemme onnistuneet sitomaan haastatteluilla kerätyn aineiston käyttämäämme teoriapohjaan, jolloin aineisto ja teoria täydentävät toisiaan myös oppaan sisällössä. Tätä havaintoa tukee myös kohderyhmältä sekä ammattilaisilta saadut palautteet.

Opasta kehitettäessä tärkeimpiä keinoja oli jatkuva aineiston arviointi sekä palautteiden kerääminen useissa eri työvaiheissa. Palautteisiin ja arvioihin reagoitiin, niistä otettiin oppia ja näin opasta kehitettiin eri yhteistyötahojen kanssa, pyrkimyksenä lopullinen julkaisukelpoinen aineisto, joka palvelisi kohderyhmän ja ammattilaisten tarpeita. Kehitystyössä hyödynsimme kokemusasiantuntijoiden kerättyä tietoa rakentamalla heidän tuottaman aineiston pohjalta ensin raakaversio, jota muokattiin lopulliseen muotoonsa saatujen palautteiden perusteella onnistuneesti.

Tätä havaintoa tukevat raakataittovaiheen palautteet niin KEIJO-kokemusasiantuntijaopiskelijoilta kuin rikosseuraamusalan ammattilaisilta. Palautteiden mukaan teemahaastatteluilla kerätty kokemustieto on hyödyllistä sekä vertaistuellisena tukena lukijalle, että lisätyökaluna ammattilaisten käyttöön ja on sellaisenaan erinomaisesti hyödynnettävissä oppaan kehityksessä.

Opasta rakennettaessa olemme kiinnittäneet huomiota sisällön sujuvuuteen, luettavuuteen, visuaalisuuteen sekä sen tarkoitukseen opastaa ja ohjata lukijaa. Näitä edellä mainittuja seikkoja voimme pitää työn toisena laadullisena mittarina ja valmiista oppaasta saamiemme kohderyhmä ja ammattilaispalautteiden perusteella olemme onnistuneet myös tässä tavoitteessa. Palautteissa on korostunut se, että opas on helppolukuinen ja monin tavoin informatiivinen, sopien hyvin eri lähtökohdista oleville lukijoille. Esimerkiksi erään vangin palautteessa mainittiin ettei hän ollut aiemmin kuullut rikollisesta identiteetistä, mutta oppaan lukeminen sai hänet ajattelemaan omaa identiteettiään.

Oppaan tuominen kohderyhmän saataville toteutetaan painattamalla oppaasta Helsingin vankilassa erä, jota voidaan jakaa laitoksiin ja järjestötoimijoille. Sähköisen version toteuttamisessa on vielä joitakin hankaluuksia, mutta sellaisen valmistuessa on sen jakamisesta esimerkiksi vankien käyttämään sähköisen asioinnin sivustoon, Porttiin, keskusteltu Rikosseuraamuslaitoksen edustajan kanssa.

Neljäntenä tavoitteenamme oli onnistuneen KEIJO-työpajapäivän järjestäminen, jonka tavoitteena oli hyödyntää opiskelijoiden kokemusasiantuntijuutta oppaan sisällön kehittämisessä sekä saada opiskelijoilta kehittämisehdotuksia ja kerätä heidän arviotaan tuotoksen vaikuttavuudesta. Olemme mitanneet KEIJO-työpajapäivän onnistumista perustuen omiin havaintoihimme sekä osallistuneilta opiskelijoilta saamiimme palautteisiin, huomioiden osallistuneiden määrän.

Omien havaintojemme sekä opiskelijoiden palautteiden mukaan työpajapäivä oli onnistunut. Saavutimme päivän aikana omat tavoitteemme aineiston käsittelyn suhteen sekä opiskelijoita saapui paikalle sovitusta seitsemästä henkilöstä kuusi ja he osallistuivat aktiivisesti toimintaan päivän aikana. Päivästä saaduissa palautteissa korostui oppaan tarpeellisuus ja positiivisena seikkana saimme myös palautetta, joissa jotkut opiskelijoista olisivat halunneet olla haastateltavina kehitteillä olevaan oppaaseen.

9.2 Henkilökohtaisten tavoitteiden arviointi ja tulokset

Henkilökohtaiset tavoitteet	Arviointikysymykset	Tulokset
1. Tutkimus- ja kehittämistoiminnan osaamisen kasvattaminen.	1. Miten oppaan kehittäminen toiminnallisena opinnäytetyönä on lisännyt osaamistamme tutkimus- ja kehittämistoiminnasta?	Tutkimus- ja kehittämistoiminnan osaaminen kehittyi omien havaintojemme, itsereflektion sekä palautteiden perusteella.
2. Oman ammatillisen osaamisen kehittämien sekä ohjaus- ja asiantuntijatehtävien valmiuksien lisääminen.	2. Millä tavoilla oma osaamisemme kehittyi? 2. Miten oppaan kehittäminen on lisännyt osaamistamme ohjaus- sekä asiantuntijatehtävistä rikosseuraamusalalla?	Ammatillinen osaamisemme kehittyi kehittämistyön, vuorovaikutuksen, organisoinnin ja kriittisen tarkastelun osalta. Omien havaintojen sekä palautteiden perustella opinnäytetyöprosessi on lisännyt osaamistamme ohjaus- ja asiantuntijatehtäviin rikosseuraamusalalla.

Taulukko 4: Henkilökohtaisten tavoitteiden arviointi

Ensimmäinen tavoitteemme oli tutkimus- ja kehittämistoiminnan osaamisen kasvattaminen, jota olemme arvioineet perustuen omiin havaintoihimme sekä itsereflektioon. Kehittämistoiminnan onnistumista voimme mitata myös valmiista oppaasta saatujen palautteiden perusteella. Palautteet valmiista oppaasta niin kohderyhmältä kuin ammatilaisilta oli pääsääntöisesti hyvää. Se koettiin kattavaksi sekä muutosmotivaatiota herätteleväksi teokseksi rikollisuudesta irrottautumisen rinnalle, erityisesti vertaistuellisena tukena.

Koemme myös itse, että opinnäytetyöprosessi on kasvattanut merkittävästi osaamistamme tutkimus- ja kehittämistyöhön. Tutkimustoiminnasta tietämyksemme laajeni toimintatutkimuksen osalta ja kehittämistyön osaamisemme kehittyi oppaan toteuttamisen myötä. Opimme prosessin aikana jatkuvasti uutta muun muassa oppaan sisällön rakentamisesta johdonmukaiseksi kokonaisuudeksi sekä visuaalisen ulkoasun suunnittelusta ja toteuttamisesta.

Kehittämisen prosessin aikana arvioimme itsereflektion, omien havaintojen ja palautteiden kautta myös oman ammatillisen osaamisemme kehittymistä sekä kuinka omat valmiutemme

rikosseuraamusalan ohjaus- ja asiantuntijatehtäviin lisääntyivät. Koemme ammatillisen osaamisemme kasvaneen kehittämistyössä, joka toteutui aktiivisessa vuorovaikutuksessa ryhmän jäsenten kanssa sekä vahvuksiemme mukaisessa tehtävien organisoinnissa tiimimme kesken. Kerätessämme tietoa ja arvioidessamme sisällön vaatimuksia, päivittyi myös oma tietämyksemme rikosseuraamusalaa ympäröivästä toimintakentästä. Opimme myös antamaan ja vastaanottamaan palautetta sekä tarkastelemaan kriittisesti toimintaamme sekä ryhmänä että yksilöinä.

Tavoitteena oli pitää kiinni suunnitellusta aikataulusta sekä organisoida ja jakaa tehtäviä ryhmämme kesken tasapuolisesti, jossa onnistuimme mielestämme kohtalaisen hyvin. Kohtalaisen suorituksesta tekee aikataulun venähtäminen usealla kuukaudella. Ohjaustehtävien valmiutemme kehittyivät toteuttamiemme haastatteluiden sekä KEIJO- työpajapäivän kautta, joista molemmista saimme hyvää palautetta. Lisäksi syventyminen opinnäytetyön aihepiireihin kasvatti osaamistamme rikosseuraamusalan asiantuntijatehtäviin ja aineiston keräämisen sekä oppaan kokoamisen aikana tutustuimme laajasti alan verkostoihin, jolloin myös ymmärryksemme sosiaalialan moninaisesta palvelukentästä kehittyi ja päivittyi.

9.3 Kristan itsearviointi

Opinnäytetyöprosessi kasvatti ammatillista osaamistani erityisesti kehittämis- sekä tutkimustyöskentelyn osalta. Tavoitteenani oli yhdessä tiimin kanssa kehittää vertaistukeen ja kokemusasiantuntijuuteen perustuva opas, jonka idea oli lähtöisin meistä opiskelijoista. Kokemukseni kehittämistyöskentelystä oli ennen opinnäytetyöprosessia vähäistä, mutta tämän prosessin myötä on hahmottunut, millainen merkitys erityisesti suunnittelulla on ollut työvaiheiden toteuttamisen näkökulmasta.

Opinnäytetyöprosessin alussa tekemämme suunnitelma toimi työvaiheiden toteuttamisen raameina, joka edesauttoi opinnäytetyön etenemistä johdonmukaisesti vaiheesta toiseen. Lisäksi keräämämme arvioinnin merkitys korostui prosessissa, jota ilman emme olisi saaneet kehitettyä opasta sen nykyiseen muotoonsa. Prosessin työvaiheet kasvattivat osaamistani kehittämistyön moninaisuudesta, jonka veimme perusteellisesti loppuun saakka tinkimättä työvaiheista oppaan kehittämistyössä. Tinkimättömyys näkyy prosessin ajallisessa venymisessä, sillä kokonaisuudessaan teimme opinnäytetyötämme lähes kaksi vuotta suunnitelmamme ollessa alun perin ajallisesti puolitoista vuotta.

Työtä opinnäytetyöprosessissa riitti, joten tärkeää oli organisoida työtä tiimimme kesken. Tunsimme toisemme jo ennen prosessin alkua, joten tiesimme toistemme vahvuuksia, joiden mukaan jaoin työalueita. Omat työalueeni keskittyivät opinnäytetyöprosessin toiminta tutkimuksen sekä eettisten näkökulmien huomioimiseen. Koenkin että osaamiseni kasvoi näiden alueiden työstämisen ansiosta merkittävästi. Minulla ei ollut aiempaa kokemusta opinnäytetyön toteuttamisesta, joka toisaalta joissain prosessin vaiheissa turhautti sekä aiheutti

riittämättömyyden tunteita omassa osaamisessa. Oppimisen kasvattaminen vaati asioiden tekemistä ja ajoittain etenemistä erehdyksen kautta.

Teemahaastattelu oli menetelmänä uusi, josta kokemusta itselläni ei ollut. Haastattelu tilanteissa olin ollut opintojen aika vain muutamia kertoja, joten näiden suunnittelu ja toteuttaminen oli uuden opettelua. Ensimmäisistä haastatteluista muistan kankeuden ja epäluontevuuden, joka jatkuvasti parani toteuttaessa uusia haastatteluja. Teimme haastatteluja myös itsenäisesti, joka siinä prosessin vaiheessa ei tuntunut ongelmalliselta, sillä varmuutta haastatteluiden toteuttamiseen oli tullut jo aikaisemmista haastatteluista. Useamman haastattelun jälkeen koin oppineeni vahvemmin keskittymään etsittävään aineistoon kuin omaan toimintaani, joka tuntui alussa haasteelliselta. Omaa toimintaa pystyi arvioimaan myös jälkikäteen haastattelu litteraatteja kuunnellessa, jossa teinkin huomioita, joita pyrin kehittämään seuraavaa haastattelua varten.

KEIJO-työpajapäivän järjestäminen oli myös uutta, jonka toteuttamista suunnittelimme tiiminä ja toteutimme tiimityön lisäksi yksilöinä. Tämän vaiheen toteutuksessa asetuin vahvasti oman mukavuusalueeni ulkopuolelle tunnin sekä ryhmän vetäjän rooliin, jota en koe itselleni kovin luontaiseksi. Jälleen tukena oli opinnäytetyötiimi, jossa täydensimme toinen toisiamme ohjauksen aikana ja tunnit onnistuivatkin kokemuksiemme ja palautteiden perusteella hyvin, vaikka muun muassa opiskelijoiden ryhmädynamiikassa oli haasteita. KEIJO-työpajapäivä kehitti omia valmiuksiani rikosseuraamusalalla tarvittaviin ohjaustehtäviin.

Teimme opinnäytetyön kolmen hengen tiimissä, joka kasvatti omia ammatillisia valmiuksiani työelämään. Tiimityössä korostui erityisesti tehtävien organisoinnin merkitys, avoin keskusteluyhteys sekä oman toiminnan reflektointi. Tiimimme toimi koko prosessin ajan hyvässä yhteistyössä ja meillä oli avoin keskusteluyhteys, jossa oman mielipiteen esiin tuominen oli mahdollista. Pystyimme vastaanottamaan toisiltamme palautetta ja näin refleктоimaan omaa toimintaamme. Koen itse muun muassa kehittyneeni prosessin aikana kirjoittajana, joka toteutui reflektoinnin tuloksena. Työvaiheisiin liittyi myös hetkiä, jolloin koimme olevamme hukassa ja pysähdyksissä ajoittain epäillen työn valmistumista. Tällöin rohkaisimme toinen toisiamme pohtimaan uusia näkökulmia ja ottaen ajoittain etäisyyttä työhön. Koen että tiimin yhteishengen sekä jaetun kunnianhimoisuuden kautta prosessin läpivienti toteutui, paremmin kuin osasimme ajatellakaan.

9.4 Janican itsearviointi

Lähtiessämme hahmottelemaan ja suunnittelemaan toiminnallisen opinnäytetyömme ideaa vuonna 2018, en olisi ikinä uskonut prosessin olevan näinkin monivaiheinen, ajoittain haastava ja turhauttava, mutta lopuksi kuitenkin niin paljon antava ja opettava. Opinnäytetyön tekeminen tiiminä oli itselleni luontainen vaihtoehto. Työelämän kautta olen oppinut toimivani paremmin ja nauttivani työskentelystä tiimissä enemmän kuin työskentelystä yksin. Palautteen

oikeanlaisen antamisen ja vastaanottamisen tärkeyttä ei voi liiaksi korostaa ja siksi välttämättömyyden tiimin toimimisen kannalta on, että siinä vallitsee avoimen ja rehellisen kommunikaation ilmapiiri.

Toteutimme opinnäytetyömme kolmen hengen porukassa. Aloitimme rikosseuraamusalan sosionomin opinnot vuonna 2016 samalla luokalla ja innostuimme kaikki ideasta lähteä luomaan opasta desistanssin tueksi, joten luontevaa oli että päätimme tehdä opinnäytetyömme yhdessä. Jo suunnitteluvaiheen alussa puhuimme avoimesti siitä, mitä odotamme prosessilta ja sovimme yhteiset pelisäännöt liittyen prosessiin. Opinnäytetyön läpivientiä ja toteuttamista tuki myös se, että tiedostimme omamme ja toistemme vahvuudet/heikkoudet ja pystyimme ottamaan tämän huomioon työnjakoja tehdessämme. Koen että olemme kaikki saaneet äänemme kuuluviin prosessin aikana ja jokaisen mielipide on ollut tärkeä. Aikataulujen suunnittelu, yhdessä asetettujen määräpäivien ja tavoitteiden saavuttaminen vaati ja kehitti varmasti meillä kaikilla priorisoinnin ja suunnittelun taitoja.

Opinnäytetyön suunnitelman valmistuttua tunsin, että pääsin lähemmäs omaa vahvuusalueeni. Kehitettävät alueeni, tekstin tuottaminen ja kirjallisen puolen haasteellisuus, on näyttäytynyt selvästi koko opinnäytetyöprosessin ajan. Koen olevani suoraviivainen kirjoittaja ja ylimääräisten täytetekstien kirjoittaminen on minulle haastavaa. Vahvuuksiani ovat konkreettinen tekeminen ja luovuus.

Opinnäytetyöprosessin aikana nautin erityisesti ajasta, jolloin teimme teemahaastatteluita ja litterointeja. En ollut aikaisemmin juurikaan toteuttanut haastatteluita ja motivoivaa oli jokaisen haastattelun jälkeen todeta sen sujuneen aina hieman paremmin kuin edellinen. Pyrimme aina litteroimaan ne haastattelut, joissa olimme itse mukana ja täten myös litteroimisen aikana pystyi kehittymään seuraavaa haastattelua varten kun huomasi kohdat joissa haastateltavan sanomaan olisi pystynyt tarttumaan eri tavalla tai vastaamaan toisin. Myös tieto rikosseuraamusalan eri toimijoista ja kentän laajuuden ymmärtäminen kehittyi tämän aikana. Myös haastatteluiden litteroiminen oli minulle uutta ja jokaisen litteroidun haastattelun myötä huomasi kehittyvänsä ja nopeutuvansa myös siinä.

Toteuttamamme KEIJO-työpaja oli myös itselleni hyvin mieluisa vaihe opinnäytetyöprosessissa. Pääsin haastamaan itseäni esiintymisessä ja vieraiden ihmisten edessä puhumisessa, jossa en ole koskaan kokenut olevani mukavuusalueellani. Ryhmän vetäminen on minulle tuttua työni kautta ja siinä tunsin onnistuneeni hyvin.

Päävastuualueeni prosessin aikana on kuitenkin ollut oppaan ulkoasun suunnittelu ja toteuttaminen minulle entuudestaan tuntemattomalla Publisher-ohjelmalla. Tämä oli loppujen lopuksi huomattavasti suurempi työ, kuin mitä aluksi kuvittelin sen olevan. Kokeilemalla erilaisia vaihtoehtoja ja jatkuvasti kehittämällä sitä paremmaksi, olen kuitenkin todella tyytyväinen siihen, mitä yhdessä tiiminä, jokaisen haastateltavan ja palautteenantajan kanssa saimme aikaan.

9.5 Kristiinan itsearviointi

Toiminnallisen opinnäytetyömme tavoite oli tuottaa vertaistuellinen, kokemusasiantuntijuteen perustuva opas desistanssin, eli rikollisuudesta irrottautumisen tueksi. Aiempi kokemukseni tutkimus- ja kehittämistyöstä oli varsin vähäistä, joten opinnäytetyön tekeminen on ollut uuden opettelua koko prosessin ajan. Oppaan kehittäminen oli mielenkiintoista ja palkitsevaa, erityisesti siksi, että omien ideoiden toimivuuden, oman työn jäljen sekä haastatteluilla saavutetut tulokset näki nopeasti ja valmiista oppaasta saatu palaute oli positiivista. Kehittämistyö ja innovatiivisuus yleisesti ovat oman luonnollisen mukavuusalueeni ulkopuolelta, mutta joiden vaatimuksia ja vaativuutta ymmärrän tämän prosessin jälkeen huomattavasti paremmin.

Teemahaastattelujen tekeminen ja materiaalin kerääminen oli työvaiheista ehdottomasti mieleisin. Olen aina ollut kiinnostunut ihmisten erilaisuudesta ja tarinoista ihmisten takana. Haastattelijana koin olevani helposti lähestyttävä ja pystyin luotsaamaan keskustelua luontevasti eteenpäin, myös ajoittain esiintyneiden solmukohtien yli. Näin ei ole välttämättä aina ollut ja näenkin kehittyneeni opiskelujen ja opinnäytetyöprosessin aikana sekä tiedonkerääjänä että kuuntelijana. Uskon tästä olevan hyötyä jatkossa myös ammatillisesti, sillä työ vankien ja rikosseuraamusasiakkaiden kanssa on paljolti tiedonkeruuta, sekä turvallisuuden että kuntoutuksen näkökulmasta.

Kehitettäessä uutta on tärkeää aktiivisesti pyytää sekä vastaanottaa palautetta ja mielestäni kehityin myös tässä suhteessa. Samoin kuin ongelmia kohdatessa on toisinaan hyvä ottaa askel taaksepäin ja arvioida itseään ja tekemisiään kauempaa, toisesta perspektiivistä. Tätä menetelmää opin hyödyntämään useasti opinnäytetyöprosessin aikana, sillä takapakkeja, ongelmia sekä turhautumista mahtui tähän projektiin enemmän kuin olisi tarvinnut.

Tiimimme työskenteli erinomaisesti yhteen ja pystyimme hyödyntämään toistemme vahvuuksia yhteisen tavoitteen saavuttamiseksi. Omat vahvuuteni ovat organisointikyvyssä, kirjoittamisessa sekä teorian tiedon etsimisessä ja hyödyntämisessä ja sain varsin vapaasti hyödyntää ominaisuuksiani sekä raportissa että oppaassa itsessään. Ryhmämme yhteisiä vahvuuksia olivat ehdottomasti luotettavuus, pitkäjänteisyys, avoimuus ehdotuksille ja ideoille, hyvä keskinäinen vuorovaikutus sekä hyvä huumorintaju kaikissa tuskastuttavissakin ongelmakohdissa. Tiimitsemppasi ja huonommilla hetkillä paikkasi toisiaan läpi projektin ja jokaisen sanaan ja työpanokseen pystyi aina luottamaan.

10 Pohdinta

Tässä luvussa pohdimme opinnäytetyöprosessia suunnitteluvaiheesta oppaan sisällön hankintaan sekä sen rakentamiseen valmiiksi kokonaisuudeksi. Pohdimme prosessia reflektoiden toimintamme vaiheita, niin uuden oppimisen kuin haasteiden näkökulmasta. Tämän jälkeen

pohdimme opinnäytetyön eettisiä sekä luotettavuuteen liittyviä kysymyksiä ja miten olemme opinnäytetyöprosessin vaiheissa ottaneet nämä huomioon. Viimeisenä käsittelemme opinnäytetyömme jatko- ja kehittämissuunnitelmia.

Opinnäytetyömme tavoitteena oli kehittää vertaistukeen ja kokemusasiatuntijuuteen perustuva opas rikollisuudesta irrottautumisen tueksi, joka oli meille kaikille opinnäytetyön aiheena mielekäs. Mielekkään aiheesta teki mahdollisuus uuden luomiseen, sillä vastaavaa opasta ei rikosseuraamusasiakkaille ole aiemmin toteutettu. Mielekästä oli myös opinnäytetyön toiminnallisuus, sillä halusimme mieluiten toteuttaa työn, joka konkreettisesti palvelisi kohderyhmää.

Idea opinnäytetyöhön oli lähtöisin meistä opiskelijoista ja työn tilaajaksi järjestyi iloksemme KEIJO-hanke. Poikkeuksellista työssämme on, että hankkeen Uudenmaan koulutuksesta vastaava projektityöntekijä oli myös opinnäytetyömme ohjaava opettaja. Koska työ ei ollut toimeksiantajalähtöinen, antoi se meille vapaammat kädet suunnitteluun ja toteuttamiseen, joka toisaalta vaati meiltä opiskelijoilta innovatiivista otetta työskentelyyn. Opinnäytetyöprosessi kokonaisuudessaan osoittautui haastavammaksi ja työläämmäksi kuin opinnäytetyösuunnitelman perusteella ajattelimme sen olevan ja todellisuudessa teimme työtä reilusti yli 15 opintopisteen työmäärän.

Opinnäytetyön suunnitteluvaiheessa panostimme suunnitelman laadintaan, joka on pitkälti ollut raameina prosessin toteuttamisvaiheessa. Suunnitteluvaiheessa keskityimme erityisesti teoreettisten viitekehyksien muodostamiseen, jotka ovatkin säilyneet sellaisenaan alkuvaiheesta saakka eikä tarvetta näiden muuttamiseen ole ollut. Teoriat tukivat meitä prosessin aikana ja mielestämme onnistuimme valitsemaan juuri oikeat taustat jolle työmme rakentaa. Teoriapohjan muodostumisen jälkeen laadimme haastattelurungon sekä suunnittelimme aineiston hankintaan ja sen käsittelyyn liittyviä työvaiheita. Suunnitteluvaihe kesti useamman kuukauden, sillä samaan aikaan osalla meistä suoritettiin viimeistä opintoihin kuuluvaa työharjoittelua, ja tämä toi mukanaan haasteita suunnitelman työstämiseen muiden tehtävien rinnalla.

Hyvän suunnittelutyö kuitenkin palkittiin, kun toteuttamisvaihe lähti vauhdilla käyntiin kesällä 2019. Saimme kontaktoitua haastateltavia nopealla aikataululla ja pääsimme toteuttamaan haastatteluja. Toteutusvaiheen haasteet tulivat nopeasti vastaan aikataulujen sovittamisen muodossa. Pyrimme alkuvaiheessa suunnittelemaan haastatteluja niin, että olisimme kaikki haastattelemassa, mikä osoittautui lopulta lähes mahdottomaksi tehtäväksi kolmen täysin erilaisia työvuoroja tekevän henkilön kesken. Meidän opiskelijoiden lisäksi aikatauluja sovitettiin myös haastateltavien kanssa, joista suurin osa oli pääkaupunkiseudulta meistä osan asuessa pääkaupunkiseudun ulkopuolella. Näitä haasteita ratkoimme toteuttamalla useita haastatteluja saman päivän aikana sekä tekemällä haastatteluja myös yhden opiskelijan voimin.

Kokonaisuudessaan haastattelut sujuivat mielestämme erittäin hyvin, vaikka näiden toteuttamisesta meillä ei ollut juurikaan aiempaa kokemusta. Kehittämäämme haastattelurunkoon

oltiin tyytyväisiä sekä haastatteluiden kulku sujui niin meidän opiskelijoiden kuin haastateltavien puolesta ongelmitta ja sujuvasti. Haastatteluista meillä jäi tunne, että haastateltavat mielellään kertoivat asioita ja jakoivat omia kokemuksiaan. Haastatteluiden käytännön toteuttamisessa meille oli selvää, että jalkaudumme haastateltavien omiin toimintaympäristöihin. Meistä oli mielenkiintoista päästä vierailemaan sellaisten toimijoiden tiloissa, joissa emme olleet aikaisemmin vierailleet, kuten KRIS Tampere Ry:ssä. Harmiksemme Vahvasti tukien- kuntutuksella ei lopulta ollut kohderyhmään sopivia osallistujia kesän 2019 aikana. Tämä ei kuitenkaan muodostunut sillä hetkellä ongelmaksi, koska olimme saaneet kontaktoiduksi haastateltavia muualta tavoittemme mukaisen määrän.

Työstövaiheeseen limittyi päällekkäin eri työvaiheita. Suurimpana oli laajan aineiston litteointi- ja käsittelyvaiheet, jotka toteutuivat pitkälti niin kuin olimme suunnitteluvaiheessa ajatelleet. Aineiston käsittelyn lomassa etsimme kuvittajaa, suunnittelimme KEIJO-työpajapäivää, kontaktoimme arviointia antavia ammattilaisia sekä pohdimme vaihtoehtoja oppaan taittotyön suhteen. Tässä vaiheessa ymmärsimme, että kaikkea emme voi tehdä yhdessä ja tehtävien jakaminen mahdollisimman pitkälle omien vahvuusalueidemme mukaan tukisi parhaiten työmme edistymistä.

Jaoimme työalueita ja olimme toisiimme yhteydessä muun muassa Skypen välityksellä, WhatsApp-sovelluksen lisäksi. Tapaamisia järjestimme pääsääntöisesti prosessin nivelvaiheissa, jolloin siirryimme prosessin vaiheista toiseen. Tätä tiheämmin emme olisi tapaamisia onnistuneet järjestämään, koska olimme kaikki läpi opinnäytetyöprosessin työelämässä sekä asumme eri paikkakunnilla. Sovimme pitkän prosessia niin sanottuja omia ”deadlineja”, joiden avulla pyrimme pysymään suunnitellussa aikataulussa. Aikataulu lopulta kuitenkin venähti useammalla kuukaudella suunnitellusta, joka kokemuksemme mukaan johtui pääosin suuresta työmäärästä.

Opinnäytetyö prosessin kuluessa jouduimme poikkeamaan muutamia kertoja tekemästämme alkuperäisestä suunnitelmasta, kuten oppaan taittotyön kohdalla. Suunnitelmamme oli hankkia taittotyöntekijä, joka suunnittelisi oppaan visuaalisen ulkoasun, mutta se osoittautuikin haasteelliseksi. Olimme yhteydessä painotuotteita tekeviin yrityksiin sekä muutamiin taittotyöskentelyä toteuttaneisiin henkilöihin. Näiden lopulta kariutuessa päädyimme tekemään taittotyön itse. Käytännössä yksi meistä opiskelijoista toteutti taittotyön kokonaisuudessaan, sen osoittautuessa työlääksi osaksi prosessissa. Erityisen työlästä taitosta teki se, ettei ryhmän jäsenenä ollut aiempaa kokemusta taitosta tai taitossa käytetystä ohjelmasta. Visuaalista suunnittelua pohdimme yhdessä ja sisällön sovittaminen oppaaseen toteutui kokeilemalla ja muuttamalla sitä useasti sisällön eläessä prosessin eri vaiheissa.

Saatuamme oppaan raaka-aineiston sisällöllisesti mielestämme valmiiseen muotoon syksyllä 2019, koki se eräänlaisen muodonmuutoksen meidän sekä ohjaavan opettajamme näkemyserojen johdosta. Meillä ja opettajallamme oli erilainen ajatus oppaan rakenteesta, joka pysäytti

prosessin sekä pitkitti toteutuksen valmistumista. Jälkeenpäin ajateltuna tämä vaihe oltaisi voitu välttää, mikäli suunnitteluvaiheessa olisi luotu selkeät linjat oppaan sisällön rakenteen suhteen. Tämän vaiheen työskentelyn ansiosta opas sai lopulta kuitenkin olennaisia rakenteellisia muutoksia sekä sisällön erittelyä, joka ehdottomasti paransi opasta sisällöllisesti entisestään.

Kokonaisuutena pohtien opinnäytetyöprosessi oli pitkäkestoinen mutta antoisa prosessi. Onnistuimme ratkaisemaan tiiminä kohdatut haasteet ja aikaansaamaan oppaan, joka palvelee niin kohderyhmään kuuluvia kuin ammattilaisia, jotka työskentelevät rikos- ja päihdetaustaisten asiakkaiden parissa. Valmiista oppaasta tuli parempi kuin osasimme alkuvaiheessa ajatellakaan. Harmiksemme emme saaneet tämän raportin palautukseen mennessä toteutetuksi oppaan painatusta tai internetversiota valmiiseen muotoonsa. Tämä työ on kuitenkin laitettu jo aluille, sillä Helsingin vankila on antanut suostumuksen oppaan painattamiseen.

10.1 Eettisyys ja luotettavuus

Olemme noudattaneet läpi opinnäytetyöprosessin hyvää tieteellistä käytäntöä tutkimuseettisen neuvottelukunnan sekä suomalaisen tiedeyhtiön toteuttaman ohjeen mukaisesti. Hyvä tieteellinen käytäntö (HTK) pitää sisällään tutkimuksen tulosten, niiden esittämisen ja arvioimisen toteutumista rehellisesti, huolellisesti sekä tarkkuudella. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012, 6.) Opinnäytetyön raportoinnissa olemme kiinnittäneet huomiota sen läpinäkyvyyteen ja huolellisuuteen, niin suunnittelu- kuin toteuttamisvaiheessa.

Olemme raportoineet läpinäkyvästi opinnäytetyöprosessimme vaiheita, kuvanneet ja esittäneet asianmukaisesti tavoitteitamme, käyttämämme tutkimusmenetelmää, aineiston analysointia sekä sen kautta muodostuneita tuloksia. Huolellinen raportointi ilmenee lisäksi tiedonhankinnasta, jota olemme tehneet harkiten ja tarkkuudella teoreettisen viitekehyksen muodostuessa. HTK-ohjeen mukaan tutkimuksen suunnitelma sekä tulokset tulee raportoida asianmukaisesti, kunnioittamalla eettisesti kestävää tiedonhankintaa ja kiinnittämällä huomiota muiden tutkimusten asianmukaiseen viittauskäytäntöön. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012, 6.)

Hyvän tieteellisen käytännön loukkaukset pitävät sisällään epärehellisen toiminnan, toisin sanoen vilpin, jossa plagioinnissa toisen julkaisemia tuloksia käytetään omanaan tai sepittämisessä kuvataan havaintoja tai tuloksia valheellisesti. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012, 8-9.) Läpi koko prosessin, olemme huomioineet asianmukaiset viittauskäytänteet käytettäessä muita lähteitä niin raportoinnissa kuin valmiin opinnäytetyön tuloksen sisällössä. Lisäksi olemme käsitelleet tarkkuudella ja raportoineet rehellisesti teemahaastatteluilta kerättyjä tuloksia niitä sepittämättä.

Opinnäytetyön luotettavuudesta puhuttaessa suunnataan sillä tarkastelun kohteeksi tutkimusmenetelmät, työprosessi sekä työn tulokset. Kehittämistoiminnassa luotettavuutta voidaan

mitata sen käytettävyydellä, sillä kehittämistyössä syntyvä totuudenperäinen tieto sekä sen hyödyllisyys näyttävät toiminnan luotettavuuden. (Toikko & Rantanen 2009, 121-122.) Jotta saimme näyttöä opinnäytetyötuloksen hyödyllisyydestä, keräsimme palautetta valmiista oppaasta alan ammattilaisilta, jotka työskentelevät kohderyhmän parissa. Heidän antaman palautteen mukaan kehittämämme opas on käyttökelpoinen ja hyödyllinen kohderyhmän sekä heidän kanssaan työskentelevien käyttöön.

Laadullisten tutkimuksien ympärillä käytetään vakuuttavuuden käsitettä, joka tarkoittaa läpinäkyvää raportointia tulkinnoista sekä valinnoista työprosessin aikana. Vakuuttavuus perustuu johdonmukaisuuteen sekä uskottavuuteen, jota voidaan näyttää toteen perusteellisella aineistonkeruun sekä sen analysoinnin kuvaamisella. (Toikko & Rantanen 2009, 123-124.) Olemme raportoineen rehellisesti ja avoimesti opinnäytetyön prosessikuvauksessa, miten ja millä tutkimusmenetelmällä toteutimme aineiston keruun ja kuinka analysoimme saatua aineistoa meidän sekä KEIJO- hankkeen kokemusasiantuntijaopiskelijoiden toimesta.

Aineiston keruusta sekä analysoinnista puhuttaessa laatu ilmenee ennen kaikkea haastattelijoiden tekemistä ratkaisuista. Haastattelut toteutuvat käsitteistön sekä ennalta määritettyjen teemojen mukaisesti, jolloin tutkijat tietoisesti ohjailevat haastatteluja, tavoitteena sovittaa haastatteluiden kautta saatu tieto taustoitukseen. Siksi laadun mittarina toimii läpinäkyvä raportointi valituista taustateorioista ja käsitteistä sekä miksi on päädytty sovittamaan juuri näitä teemoja tämän kohderyhmän haastatteluihin. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 189.) Työssämme laatu ilmenee aineistosta, jota olemme onnistuneet keräämään kehittämämme haastattelurungon avulla.

Opinnäytetyötä tehdessämme astuimme tutkijoiden rooliin ja toimimme ammattilaisina sekä asiantuntijoina opinnäytetyömme aihepiirien ympärillä. Toimintaamme prosessin aikana ohjasi sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet, jonka lähtökohtana on ihmisoikeuksien sekä ihmisarvon kunnioittaminen. (Talentia 2018, 11.) Kohtasimme tutkittavat tasa-arvoisesti sekä kunnioittaen yksilöiden kokemusmaailmaa huomioiden heidän ainutlaatuisuutensa.

Ammattietiikan lähtökohtia voidaan ilmentää arvojen, kuten itsemääräämisoikeuden kautta (Talentia 2018, 12). Itsemääräämisoikeus oli tutkimuksemme lähtökohta, joka toteutui osaltamme pidättymällä sopimuksissa aineiston käsittelystä, haastatteluun osallistumisen vapaaehtoisuudesta sekä mahdollisuudesta keskeyttää tai evätä osallistumisensa. Nämä seikat ilmasimme saatekirjeen ja suostumuslomakkeen lisäksi suullisesti haastateltaville, että tutkittava saa tuottaa niitä asioita haastatteluissa, joita itse haluaa tuoda julki.

Osallisuuden edistäminen on myös yksi sosiaalialan arvoista. Osallisuus on yksilöllinen tunne, joka rakentuu muun muassa voimaantumisesta, valtaistumisesta sekä tasavertaisesta toimijuudesta. Osallisuus tarkoittaa mahdollisuutta tehdä itseään koskevia päätöksiä, tuoda ilmi epäkohtia ja näin edistää muutosta. (Talentia 2018, 16.) Kehitimme valmiin oppaan haastateltavien

avulla, tukien haastateltavien osallisuutta tarjoamalla mahdollisuuden osallistua toimintaan, jossa hyödynnetään kokemuksen tuomaa asiantuntijuutta. Oppaan tekoon osallistuminen, sekä haastateltavana että palautteiden antajana, antoi marginaaliryhmälle mahdollisuuden oman äänen esiintuomiseen ja vertaistuelliseen vaikuttamiseen.

Toimintaamme opinnäytetyöprosessissa ohjasi sosiaalialan eettisten arvojen lisäksi oleellisesti myös rikosseuraamusalan arvoista oikeudenmukaisuus, turvallisuus ja usko ihmisen mahdollisuuksiin muuttua ja kasvaa (Rikosseuraamuslaitos 2017). Koko oppaan kehittämisprosessi sai alkunsa tavoitteesta toteuttaa toiminnallinen opinnäytetyö, joka palvelisi kohderyhmää. Me rikosseuraamusalan sosionomiopiskelijoina olemme kiinnostuneita yksilöiden henkilökohtaisista, rikollisuudesta irrottautumisen prosesseista ja omaamme vahvan uskon ihmisten kyvykkyteen muuttua. Uskomme siihen, että olemme onnistuneet kehittämään oppaan, joka tukee ja kannustaa henkilöitä tutustumaan oppaan avulla muutoksen mahdollisuuteen.

Kaikissa ihmistieteiden eettisissä ohjeissa on vahingon välttämisen normi, jolla tarkoitetaan, ettei tutkimuksella saa aiheuttaa tutkittaville haitallista sosiaalista tai henkistä vahinkoa (Kuula 2011, 62). Turvallisuus arvona ilmenee tässä prosessissa sopimuksina aineiston käsittelystä sekä sen käytöstä oppaassa. Toteutimme huolellisen anonyymisoinnin aineiston analysointivaiheessa ja varmistimme vielä arviointiseminaarin sekä ohjaavan opettajamme avulla, ettei oppaaseen vietävässä materiaalissa ole haitallisia tai liian arkaluonteisia asioita, joista tutkittavien tunnistaminen olisi mahdollista.

Oikeudenmukaisuus välittyy kehitetyn oppaan kautta, joka jakaa tietoa kohderyhmälle heidän oikeuksistaan sekä mahdollisuuksista, joita muun muassa vankeusaika tai eri järjestötoimijat tarjoavat. Näemme myös kokemusasiantuntijuuden linkittämisen rikosseuraamus- ja sosiaalialan työhön erittäin positiivisena yhteiskunnallisena kehityksenä ja koemme oikeudenmukaiseksi, että kaikilla olisi siihen mahdollisuus myös laitosolosuhteissa.

10.2 Kehittämis- ja jatkotutkimusehdotukset

Yhtenä kehittämis- ja jatkotutkimusehdotuksena pohdimme eräänlaisen tehtäväkirjan kehittämistä oppaan tueksi. Opinnäytetyöprosessin aikana pohdimme yhdessä ohjaavan opettajamme kanssa, että oppaaseen olisi ollut hyvä sisällyttää itsereflektiota tukevia tehtäviä. Näitä kaivattiin myös yhdessä saamassamme palautteessa. Alkuun pohdimme näiden kehittämistä yhdessä KEIJO- hankkeen opiskelijoiden kanssa, josta päädyimme lopulta luopumaan resurssikysymysten vuoksi. Luopumiseen vaikutti myös oppaan yllättävän suuri työmäärä, jolloin resurssit eivät riittäneet enää vaikuttavuudeltaan merkittävien, muutosta tukevien tehtävien vaatimaan kehitystyöhön.

Päädyimme itse sisällyttämään oppaaseen itsereflektiota tukevia kysymyksiä, mutta näiden yhteyteen olisi mahdollisuus kehittää tehtäviä, jotka ehdottomasti tukisivat lukijan reflektiota

aiheen äärellä. Tehtäväkirja voisi olla niin sanottu ammattilaisten työväline, jonka voisi ladata oppaan tueksi esimerkiksi internet versiona. Se olisi helposti saavutettavissa ja näin kenen tahansa sosiaali- tai rikosseuraamusalan ammattilaisen käytettävissä.

Toisena kehittämissuositukseksi olisi koota vastaavanlainen opas, joka suuntautuisi rajatumpaan kohderyhmään. Tärkeimpinä kohderyhminä näkisimme tässä tapauksessa naiset sekä oman alkuperäisen kohderyhmämme osan, eli nuoret. Oppaan haastateltavat olisivat samaa sukupuolta tai ikäjakaumaa kuin oppaan kohderyhmä ja voisivat näin välittää juuri kyseiselle kohderyhmälle oikein suunnattua kokemusasiantuntijuutta ja vartaistukea oppaan kautta.

Oman oppaan tekemistä naisille tukee muun muassa desistanssin tutkimus. Vaikkakin tutkimusta naisten desistanssiprosessista on varsin vähän, on kuitenkin tutkimusten mukaan selvää, että naisten prosessi on yleensä erilainen kuin miesten. Tutkimusten mukaan rikollisuudesta irrottautuessaan naisilla näyttäisi olevan tapana etsiä ympärilleen kehitystään tukevia, läheisiä ihmissuhteita, siinä missä miesten tukiverkosto näyttäisi tukeutuvan enemmän elämän rakenteisiin, kuten työhön tai avioliittoon. (Abrams & Terry 2017, 7-8.) Opasta varten tehty haastattelu- ja tutkimustyö olisi myös arvokas lisä naisten desistanssiprosessin tutkimuksessa ja ymmärtämisessä ja sinällään jopa oma erillinen jatkotutkimusehdotuksensa.

Rikollisuutta ja rikollisuuden syitä tutkittaessa on osoitettu että nuoret miehet ovat ryhmänä kaikkein alttiimpia rikolliseen käyttäytymiseen ja nuoruus yleensä on ihmisen elämässä rikosaktiivisinta aikaa. Syyselityksiä ja teorioita nuorten miesten rikosaktiivisuudelle on monia, mutta pelkistetyimmillään se tuntuu kuuluvan ihmisen luonnolliseen kehityskulkuun. (Kivivuori 2013, 28; Laub & Sampson 2001, 3-5.) Oman opinnäytetyömme haastateltavat kertoivat, että heihin olisi ollut vaikea vaikuttaa kun he olivat nuoria, mutta monet arvelivat myös, että jos joku heihin olisi voinut jotenkin vaikuttaa, olisi se ollut vertainen. Nuorten rikollisuudesta irrottautuneiden kokemukset ja keinot koottuna yksiin kansiin voisi olla jollekin rikoksilla oireilevalle nuorelle juuri se vertainen joka saisi desistanssiprosessin hänen kohdallaan käynnistymään.

Lähteet

Painetut

Abrams L.S. & Terry D.J. 2017. *Everyday Desistance. The Transition to Adulthood Among Formerly Incarcerated Youth.* Yhdysvallat: Rutgers University Press.

Arola-Järvi, A. 2012. *Suunnitelmallisen vankeusajan käsikirja. Rikosseuraamusalan koulutuskeskus.* Tampere: Yliopistopaino.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2008. *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö.* Helsinki: Gaudeamus

Hyväri, S. 2005. Vertaistuen ja ammattiauttamisen muuttuvat suhteet. Teoksessa M. Nylund & A. B. Yeung (toim.) *Vapaaehtoistoiminta. Anti, arvot ja osallisuus.* Tampere: Vastapaino. 214-235.

Hyväri, S. 2017. Luottamuksen rakentuminen kokemusasiantuntijoiden ja viranomaisten välillä. Teoksessa: *Asiakkaasta kehittäjäksi ja vaikuttajaksi. Asiakkaiden osallisuuden muutos sosiaali- ja terveyspalveluissa.* Tampere: Vastapaino.

Joukamaa, M. ja työryhmä 2010. *Rikosseuraamusasiakkaiden terveys, työkyky ja hoidontarve. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2010.*

Kivivuori J. 2013. *Rikollisuuden syyt.* Helsinki: Nemo.

Kivivuori J. 2018. *Kriminologia. Rikollisuus ja kontrolli muuttuvassa yhteiskunnassa.* Helsinki: Gaudeamus.

Kuula, A. 2011. *Tutkimusetiikka.* Tampere: Vastapaino.

Nurminen, N., Ahmavaara, S. & Niiniskorpi, M. 2008. *Rangaistusajan suunnitelmat. Opas toteutukseen, kirjaamiseen ja arviointiin.* Rikosseuraamusalan koulutuskeskus opetusmoniste 1/2008.

Nylund, M. & Yeung, A. (toim.) 2005. *Vapaaehtoistoiminta. Anti, arvot ja osallisuus.* Tampere: Vastapaino.

Talentia. 2018. *Arki, arvot ja etiikka. Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet.* Puna-Musta.

Toikko, T. & Rantanen, T. 2009. *Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Näkökulmia kehittämissprosessiin, osallistamiseen ja tiedontuotantoon.* Tampere: Tampereen yliopistopaino.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino.

Tyni, Sasu. 2015. Vankeinhoidon vaikuttavuus. Onko kuntoutukselle tilastollisia perusteita? Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2015. Joensuu: Suomen yliopistopaino.

Vilka, H. & Airaksinen, T. 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Jyväskylä: Tammi.

Sähköiset

Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus 2016/769. Viitattu 13.4.2019.

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?qid=1555147198780&uri=CELEX:32016R0679>

Rissanen, P. 2013. Asiakasosallisuus sosiaali- ja terveyspalveluiden kehittämisessä. Teoksessa: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Työpäpaperi 39/2013 Viitattu 18.12.2018 http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/110670/URN_ISBN_978-952-302-028-3.pdf?sequence=1

Granfelt, R. 2007. "Oppisin elämään riippuvuuteni kanssa". Tutkimus naisvankien päihdekuntoutuksesta Vanajan vankilassa. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 2/2007. Viitattu 8.5.2019. https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-risenjulkaisusarja/OEH8hc2Fb/2-2007_Oppisin_elamaan_riippuvuuteni_kanssa.pdf

KEIJO - Kokemusasiatuntijuus edistämässä itsenäisyyttä ja osallisuutta 2019. Viitattu 14.12.2019. <https://www.keijo.net/>

Kekki T. 2012. Taparikollisuuden kulttuuriset ja rakenteelliset ulottuvuudet. Huumeiden käyttäjien ja poliisin tulkinnat taparikollisuudesta. Sosiaalitieteiden laitoksen julkaisuja 2012:5. Helsingin yliopisto. Viitattu 3.4.2019 <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/32473/tapariko.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Kotovirta E. 2010. Huumeriippuvuudesta toipuminen Nimettömien Narkomaanien toveriseurassa. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Tutkimus 10/2009. Viitattu 18.12.2018 <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/79961/1b2e240e-e5d2-4c58-b879-9889407028f8.pdf?sequence=1>

KRIS. Mikä KRIS on? 2019. Viitattu 11.4.2019. <https://kris.fi/sample-page/>

KRITS - Kriminaalihuollon tukisäätiö. 2017. Viitattu 26.1.2020. <http://www.kritsi.fi/>

Kriminaalihuollon tukisäätiö. 2018. Naiset näkyviksi. Viitattu 29.2.2020. <https://www.kritsi.fi/naiset-nakyviksi/>

Kriminaalihuollon tukisäätiö. 2019a. NAISSET NÄKYVIKSI - kuulumisia nais erityisestä työstä rikostaustaisten parissa. Uutiskirje. Viitattu 29.2.2020. <http://uutiskirje.krits.fi/archive/show/282105>

Kriminaalihuollon tukisäätiö 2019b. Oppiva- toiminta. Viitattu 1.2.2020. <https://www.krits.fi/saatio/palvelumme/oppiva-oppimisvalmennus/>

Kuusisto K. 2010. Kolme reittiä alkoholista toipumiseen. Tutkimus muutoksesta hoidon ja verstaistuen avulla sekä ilman professionaalista hoitoa. Akateeminen väitöskirja. Sosiaalityön tutkimuksen laitos. Tampereen yliopisto. Viitattu 18.12.2018 <https://tam-pub.uta.fi/bitstream/handle/10024/66569/978-951-44-7957-1.pdf?sequence=1>

L767/2005. Vankeuslaki. Viitattu 19.4.2019. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20050767#a767-2005>

L1050/2018. Tietosuojalaki. Viitattu 13.4.2019. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2018/20181050>

Laub, John H., and Robert J. Sampson. 2001. Understanding desistance from crime. Crime and Justice 28. Viitattu 17.12.2018. https://dash.harvard.edu/bitstream/handle/1/3226958/Sampson_UnderstandingDesistance.pdf?sequence=4&isAllowed=y

Malin K. 2006. Vertaistoiminnalla vähennetään huumehaittoja. Yhteiskuntapolitiikka 71(2006):2. Sivut 197-203. Viitattu 7.4.2019. <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/101301/062malin.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Rikosseuraamuslaitos. 2012. Päihdetyön linjaukset 2012-2016. Viitattu 9.4.2019. http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-muut/6Cr2xRZTS/Paihdelinjaukset_2012-2016_RINKIIN.pdf

Rikosseuraamuslaitos 2013a. Ohjelmatyö. Viitattu 9.4.2019. <http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/taytantonpano/toiminnot/kuntouttavatoiminta-ohjelmatyo.html>

Rikosseuraamuslaitos 2013b. Vapautumisen valmistelu. Viitattu 10.5.2019. <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/taytantonpano/vapautuminen/vapautumisvalmistelu.html>

Rikosseuraamuslaitos. 2015. Toiminnot. Viitattu 14.4.2019. <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/taytantonpano/toiminnot.html>

Rikosseuraamuslaitos. 2017. Arvot. Viitattu 9.4.2019. <http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/rikosseuraamuslaitos/arvot.html>

Rikosseuraamuslaitos 2018. Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2018. Viitattu 12.2.2020. https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-tilastollinenvuosi-kirja/AWHmQGSQj/Rikosseuraamuslaitoksen_tilastollinen_vuosikirja_2018_WWW2.pdf

Rikosseuraamuslaitos. 2019a. Jokelan vankila. Viitattu 31.3.2019. <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/toimipaikatjayhteystiedot/vankilat/jokelanvankila.html>

Rikosseuraamuslaitos. 2019b. Riihimäen vankila. Viitattu 31.3.2019. <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/toimipaikatjayhteystiedot/vankilat/riihimaenvankila.html>

Rikosseuraamuslaitos. 2019c. Rikosseuraamuslaitoksen tilinpäätös ja toimintakertomus vuodelta 2018. Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 1/2019. Viitattu 29.2.2020. https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/risenasiakirjoja/netra-asiakirjat/OPtREfO5X/Rikosseuraamuslaitoksen_tilinpaaatos_ja_toimintakertomus_2018.pdf

Rikosseuraamuslaitos. 2019d. Vertaisryhmät. Viitattu 1.3.2020. <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/taytantonpano/toiminnot/kuntouttavatoiminta-paihdetyo/vertaisryhmat.html>

Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto [verkkójulkaisu]. Litterointi. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Viitattu 10.5.2019. https://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_2_1.html

Salonen, K. 2013. Näkökulmia tutkimukselliseen ja toiminnalliseen opinnäytetyöhön. Turun ammattikorkeakoulun puheenvuoroja. Viitattu 31.3.2019. <http://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522163738.pdf>

Silta- Valmennusyhdistys ry. 2019. KEIJO - kokemusasiantuntijuus edistämässä itsenäisyyttä ja osallisuutta. Viitattu 31.3.2019. <https://www.siltavalmennus.fi/keijo-hanke/>

Sosiaali- ja terveysministeriö, Oikeusministeriö & Suomen kuntaliitto. Rikoksista rangaistujen tuen tarve. Suositukset yhteistoiminnalle. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2006:6. Viitattu 8.5.2019. <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/72835/Selv200606.pdf?sequence=>

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2012. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Viitattu 13.4.2019. https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf

Taulukot

Taulukko 1: Opinnäytetyön tavoitteet.....	8
Taulukko 2: Henkilökohtaiset oppimistavoitteet.....	8
Taulukko 3: Opinnäytetyön tavoitteiden arviointi	46
Taulukko 4: Henkilökohtaisten tavoitteiden arviointi	51

Kuviot

Kuvio 1: Opinnäytetyön prosessikuvaus	26
Kuvio 2: Teemahaastattelun mind map	28
Kuvio 3: Ryhmiteltyjä sitaatteja	31
Kuvio 4: Oppaan ulkoasun suunnittelu.....	36
kuvio 5: Sisällysluettelo.....	41
Kuvio 6: Oppaan kansi	43
Kuvio 7: Muurin sortuminen	43
Kuvio 8: Oppaan sinireunainen faktaboksi	44
Kuvio 9: Oppaan mustareunainen "vinkkiboksi".....	44
Kuvio 10: Oppaan ajatuskuplat	44

Liitteet

Liite 1: Teemahaastattelun runko.....	69
Liite 2: Tutkimuslupa KEIJO- hanke	70
Liite 3: Tutkimuslupa Rikosseuraamuslaitoksen keskushallinto	71
Liite 4: Tutkimuslupa KRIS Tampere Ry	73
Liite 5: Saatekirje	74
Liite 6: Kirjallinen suostumus	75
Liite 7: Suostumus työpajapäivään osallistumisesta	76
Liite 8: Työpajapäivän kirjallisen palautteen runko	77
Liite 9: Palauterunko valmiista oppaasta	78
Liite 10: Opas	79

Liite 1: Teemahaastattelun runko

Ikä: _____ Sukupuoli: _____ Haastattelurunko
 Vankilakertaisuus (suljettu/avo): _____
 Rikoslaji/t: _____
 Muita taustatietoja: _____

Teema: Vankeusaika rikollisuudesta irrottautumisen tukena

- Miten rikollisuudesta irrottautumiseen voi saada tukea vankeusaikana? Miten sinua tuettiin?
- Minkälaisia mahdollisuuksia vankeusaika mielestäsi tarjoaa rikollisuudesta irrottautumisen tueksi? Minkälaisia mahdollisuuksia sinulle tarjottiin?
- Minkälaiset asiat vankeusaikana voivat vaikeuttaa rikollisuudesta irrottautumista (vankiyhteisön toiminta, disinformaatio)?
- Miten nuorten ja ensikertalaisten rikollisuudesta irrottautumista voidaan tukea vankeusaikana (vankilan henkilökunta, järjestötoimijat, vertaistoimijat, itseapuryhmät, muut)?

Teema: Rikollisesta identiteetistä ja rikoksista luopuminen

- Mitkä asiat vaikuttivat siihen, että teit rikoksia? Millä tavoilla puolustit rikollista käyttäytymistäsi itsellesi tai läheisillesi?
- Minkälaisia vaikutuksia rikollisuudella ja vankeusajalla on ollut elämääsi (sosiaaliset suhteet, talous, terveys)?
- Milloin päätit luopua rikollisesta elämäntavasta ja mikä vaikutti päätökseesi?
- Millainen on mielestäsi rikollisen identiteetti ja miten siitä voi luopua?
- Miten oma identiteettimuutoksesi alkoi?
- Millaista elämä on nyt ilman rikoksia/päihteitä ja oliko rikollisuudesta/päihteistä vaikea luopua? Mikä teki luopumisesta vaikeaa? Miten onnistuit?
- Miten ajattelu, asenteet sekä elämäntapa muuttuvat, kun luopuu rikoksista ja päihteistä?
- Mitä tekisit nyt toisin ja miten ohjaisit rikoksilla oireilevaa nuorta identiteettimuutokseen?

Teema: Rikokseton ja päihteetön elämäntapa

- Minkälaisia valmiuksia vankeusaika antoi rikoksettomaan ja päihteettömään elämäntapaan vankeuden jälkeen?
- Miten rikoksettomaan ja päihteettömään elämäntapaan saa tukea vankeuden jälkeen ja mitä tukimuotoja itse suosittelet?
- Millä keinoilla ylläpidät rikoksetonta ja päihteetöntä elämäntapaa? Minkälaista tukea olet siihen saanut?
- Mitä ohjeita antaisit nuorille ja ensikertalaisille rikoksettoman elämäntavan saavuttamiseen liittyen?
- Mitä haluaisit kertoa nuorille ja ensikertalaisille nykyisestä elämäntavastasi? Minkälaisia asioita odotat tulevaisuudestasi?
- Voiko entinen vanki / päihdeongelmainen elää normaalia elämää?

Liite 2: Tutkimuslupa KEIJO- hanke

TUTKIMUSLUPA

Olette hakeneet tutkimuslupaa KEIJO-hankkeeseen liittyvään opinnäytetyöhön. Opinnäytetyön ohjaajina toimivat Janika Lindström ja Eeva Järveläinen.

Tutkimusaineisto tuotetaan haastattelemalla KEIJO-hankkeen kokemusasiantuntijakouluttautuvia, rikostaustaisia sekä mahdollisesti vankiloissa vielä olevia henkilöitä.

KEIJO-hanke on ESR-rahoitteinen ja sen päätoteuttajana toimii Valo-Valmennusyhdistys ry yhdessä osatoteuttajien Silta-Valmennusyhdistys ry:n ja Laurea-ammattikorkeakoulu Oy:n kanssa.

Hanketoimijat ovat antaneet tutkimusluvan teille hakemuksenne mukaisesti. KEIJO-hankkeen kokemusasiantuntijakouluttautuvien osallistuminen opinnäytetyöhön on vapaaehtoista ja heiltä tulee pyytää yksilöity lupa osallistumisesta tutkimukseen. Tutkimuksen tulokset on esitettävä niin, ettei yksittäiset henkilöt ole tunnistettavissa. Tutkimusaineisto on säilytettävä siten, ettei se joudu ulkopuolisten käsiin.

Vantaalla 17. päivänä kesäkuuta 2019

Liite 3: Tutkimuslupa Rikosseuraamuslaitoksen keskushallinto

Tutkimuslupa

25.6.2019

33/332/2019

Opiskelijat
 Krista Alanko
 Janica Bah
 Kristiina Koskinen
 Laurea ammattikorkeakoulu
 Rikosseuraamusala / sosionomi

Hakemuksenne 14.6.2019

Tutkimuslupahakemus

Olette hakeneet Rikosseuraamuslaitokselta tutkimuslupaa Laurea ammattikorkeakoulun rikosseuraamusalan opinnäytetyötä varten. Opinnäytteen ohjaajana toimii lehtori Janika Lindström. Opinnäytetyön tilaajana toimii KEIJO-hanke, kokemusasiantuntijuus edistämässä itsenäisyyttä ja osallisuutta (ESR 2018-2020). Hankkeen päättoteuttajana toimii Valo-Valmennusyhdistys ry yhdessä osatoteuttajien Silta-Valmennusyhdistys ry:n ja Laurea-ammattikorkeakoulu Oy:n kanssa. Rikosseuraamuslaitos toimii hankkeen yhteistyökumppanina.

Tutkimuksen aihe

Vertaistuellinen opas nuorille rikoksentekijöille sekä ensikertalaisvangeille rikollisuudesta irtautumisen tueksi.

Tutkimuksen toteutus

Tutkimus kohdistuu päihde- ja rikostuomaisiin henkilöihin. Kokemustietoa kerätään KEIJO-hankkeen kokemusasiantuntijoilta, järjestötoimijoiden asiakasannalta sekä vankeusrangaistusta suorittavilta henkilöiltä. Vankien haastatteluja tehdään Jokelan, Riihimäen ja Vanajan vankiloissa. Vankien haastattelut tekevät Krista Alanko ja Kristiina Koskinen, joille on tehty turvallisuusselvitys.

Lupahakemus

Haette lupaa haastattelujen toteuttamiseen.

Päätös

Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö myöntää teille tutkimusluvan hakemuksenne mukaisesti. Vankien haastattelut tulee tehdä vankilan johtajan tai apulaajohtajan suostumuksella.

Vankien osallistuminen tutkimukseen on vapaaehtoista ja heiltä tulee pyytää yksilöity kirjallinen suostumus osallistumisesta tutkimukseen. Tutkimuksen tulokset on esitettävä niin, etteivät yksittäiset henkilöt ole tunnistettavissa. Tutkimusaineisto on säilytettävä siten, ettei se joudu ulkopuolisten käsiin. Tutkimusaineisto on tarkoitettu vain tutkimukselliseen käyttöön ja se on hävitettävä yksilötietojen osalta tutkimuksen valmistuttua. Tutkimuksen toteutus ja tutkimusaineiston keruu ei saa aiheuttaa kohtuutonta haittaa vankilan muulle toiminnalle.

Osoite
 Linköskatu 4
 00530 HELSINKI

Puhelin
 029 56 80000

Telekopio
 029 56 88445

Sähköpostiosoite
 ki@amu.se

2(2)

Tutkimuksen valmistuttua siitä tulee lähettää sähköinen kopio tai paperikopio Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikköön, asianomaiseen vankilaan sekä Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksen Kriminologiselle kirjastolle.

Pauli Nieminen
kehitysjohtaja

Peter Blomster
erikoistutkija

Tiedoksi

Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen johtaja
Länsi-Suomen rikosseuraamusalueen johtaja
Jokelan vankilan johtaja
Riihimäen vankilan johtaja
Vanajan vankilan johtaja

Liite 4: Tutkimuslupa KRIS Tampere Ry

Tutkimuslupa opinnäytetyön haastatteluja varten.
Työn nimi "Hanki omat aivot".

Tampereella 7.8.2019

Päivi Peltola

KRIS- Tampere ry

paivi.peltola@kris.fi

045-8737477

Liite 5: Saatekirje

OPINNÄYTETYÖN SAATEKIRJE

Olemme kolme Rikosseuraamusalan sosionomiopiskelijaa Laurea Ammattikorkeakoulusta.

Teemme opinnäytetyönämme vertaistukeen ja kokemusasiantuntijuuteen perustuvan oppaan rikollisuudesta irrottautumisen tueksi. Oppaan tavoitteena on edesauttaa nuorten ja ensikertalaisten rikoksenteijöiden vankilakierteen katkaisemista sekä ennaltaehkäistä rikosurien alkamista. Opas painatetaan kirjaseksi sekä siitä tehdään internetversio.

Oppaan tarkoituksena on tuoda näkyväksi rikos- ja päihdetaustaisten henkilöiden kokemuksia rikollisuudesta irrottautumisesta, rikollisen identiteetistä luopumisesta sekä vankeusajan luomista mahdollisuuksista ja muiden tekijöiden vaikutuksista rikollisuudesta irrottautumisen tukena.

Kokemustietoa kerätään haastatteluiden avulla. Haastattelut käsittelevät seuraavia teemoja:

- Vankeusaika rikollisuudesta irrottautumisen tukena
- Rikollisesta identiteetistä ja rikoksista luopuminen
- Rikokseton ja päihteen elämäntapa

Haastattelut äänitetään ja äänitteet muunnetaan tekstimuotoon tekstinkäsittelyohjelmalla. Haastattelu-
materiaaleja käsittelevät vain tämän opinnäytetyön tekijät ja tekstimuotoon muuttamisen jälkeen äänitteet hävitetään. Oppaan koonnin ja opinnäytetyön valmistumisen jälkeen myös tekstimuotoinen aineisto hävitetään.

Oppaan sisällön rakennamme tekstimuotoon muutetuista haastatteluista niin, että valitsemme haastatteluista lainauksia. Käytämme lainauksia myös opinnäytetyömme tulosten raportoinnissa. Opinnäytetyöraportti julkaistaan sen valmistuttua Theseuksessa. Haastatteluun osallistuvien henkilöllisyyttä ei ole mahdollista tunnistaa lainauksista eikä niitä voi yhdistää osallistujiin jälkikäteen.

Haastatteluihin osallistuminen on vapaaehtoista ja osallistuja voi keskeyttää haastattelun missä vaiheessa tahansa tai perua osallistumisensa ilman tarvetta perustella asiaa. Meitä opiskelijoita sitoo vaitiolovelvollisuus, eli kertomanne asiat ovat luottamuksellisia.

Annamme mielellämme lisätietoja sähköpostitse:

Krista Alanko	krista.alanko@student.laurea.fi
Janica Bah	janica.bah@student.laurea.fi
Kristiina Koskinen	kristiina.koskinen@student.laurea.fi

Liite 6: Kirjallinen suostumus

SUOSTUMUS OPINNÄTETYÖHÖN OSALLISTUMISESTA

Olen saanut kirjallisesti tietoa opinnäytetyön tarkoituksesta sekä tavoitteista ja olen tietoinen, että antamani haastattelut äänitetään ja käsitellään opiskelijoiden toimesta.

Olen saanut tietoa haastattelu aineiston käsittelystä, käyttäjästä, säilyttämisestä ja tuhoamisesta. Ymmärrän, että henkilötiedot eivät sisälly opinnäytteeseen.

Olen tietoinen, että osallistuminen on vapaaehtoista, voin keskeyttää haastattelun missä vaiheessa tahansa ja perua osallistumiseni ilman tarvetta perusteluihin.

Annan suostumukseni osallistumisesta haastatteluun ja tuottamani haastatteluaineiston käyttämiseen oppaassa.

Paikka ja päiväys:

Haastatteluun osallistuvan allekirjoitus ja nimen selvennys:

Opinnäytetyön tekijöiden allekirjoitus ja nimen selvennys:

**Yhdessä
enemmän**

**Together we
are stronger**

Liite 7: Suostumus työpajapäivään osallistumisesta

SUOSTUMUS OSALLISTUMISESTA

OPINNÄYTETYÖN ARVIOINTI JA SUUNNITTELU

PÄIVÄÄN 10.10.2019

Minulle on kerrottu opinnäytetyön tarkoituksesta sekä tavoitteista ja olen tietoinen, että antamaani panosta hyödynnetään opinnäytetyön teossa.

Olen ymmärtänyt, että antamaani kirjallista sekä päivän aikana sanallisesti tuotettua palautetta voidaan käyttää opinnäytetyön raportoinnissa.

Olen tietoinen, että antamani kirjallinen palaute käsitellään opinnäytetyöntekijöiden toimesta eivätkä henkilötiedot sisälly opinnäytteeseen.

Allekirjoittamalla lomakkeen, osallistun opinnäytetyön arviointiin ja annan opinnäytetyöntekijöille luvan tuottamani palautteen käyttämiseen opinnäytetyön raportoinnissa.

Paikka ja päiväys:

Allekirjoitus ja nimen selvennys:

**Yhdessä
enemmän**

**Together we
are stronger**

Liite 8: Työpajapäivän kirjallisen palautteen runko

KIRJALLINEN PALAUTE

Vastaako opas sisällöltään tavoitettamme ennaltaehkäistä nuorten rikosurien alkamista sekä tukeeko se rikollisuudesta ja rikollisesta identiteetistä irrottautumista? Millä tavoin?

Välittykö vertaisten ääni ja kokemukset oppaan kautta lukijalle? Millä tavoin?

Millainen haastattelurunko on mielestäsi? Onko haastattelurungon avulla onnistuttu löytämään tavoitteiden mukaista sisältöä oppaaseen?

Miten suoriuduimme tänään ja millainen tämän päivän ohjelma oli mielestäsi? Risuja/Ruusuja?

Opitko itse jotain uutta tämän päivän aikana? Jos, niin mitä?

VAPAA SANA!

Miltä opas tämän päivän perusteella mielestäsi vaikuttaa?

Sopiiko se kohderyhmän käyttöön? Jos, niin miksi / miksi ei? Miten vielä kehittäisit opasta?

Liite 9: Palauterunko valmiista oppaasta

PALAUTE OPPAASTA

1. Voisiko opas mielestäsi ennaltaehkäistä rikosurien alkamista, jos henkilö rikollisen toiminnan alkuvaiheessa lukisi oppaan?

  2. Kannustaako opas lukijaa irrottautumaan rikollisuudesta ja rikollisen identiteetistä? Tukeeko se vankilakierteen katkaisemista? Millä tavoin?

  3. Välittykö vertaisten ääni ja kokemukset oppaan kautta lukijalle? Millä tavoin?

  4. Onko opas mielestäsi sisällöltään sopiva luettavaksi laitosolosuhteissa, mm. vankiloissa? Mikä siinä oli erityisen hyvää / huonoa?

  5. Saitko itse joitakin vinkkejä oppaasta, tietoa palveluista tai faktoista? Opitko jotain uutta oppaan kautta? Millaisia asioita?

  6. Motivoiko opas sinua muutokseen tai koetko oppaan vahvistaneen muutosmotivaatiota? Jos, niin mitkä tekijät erityisesti/mitkä eivät?
- VAPAA SANA!**
- Miltä vaikuttaa?
- Mitä mieltä oppaan ulkoasusta? Oliko se selkeä, helppo lukuinen? Kommentteja?
- Miten vielä kehittäisit opasta?

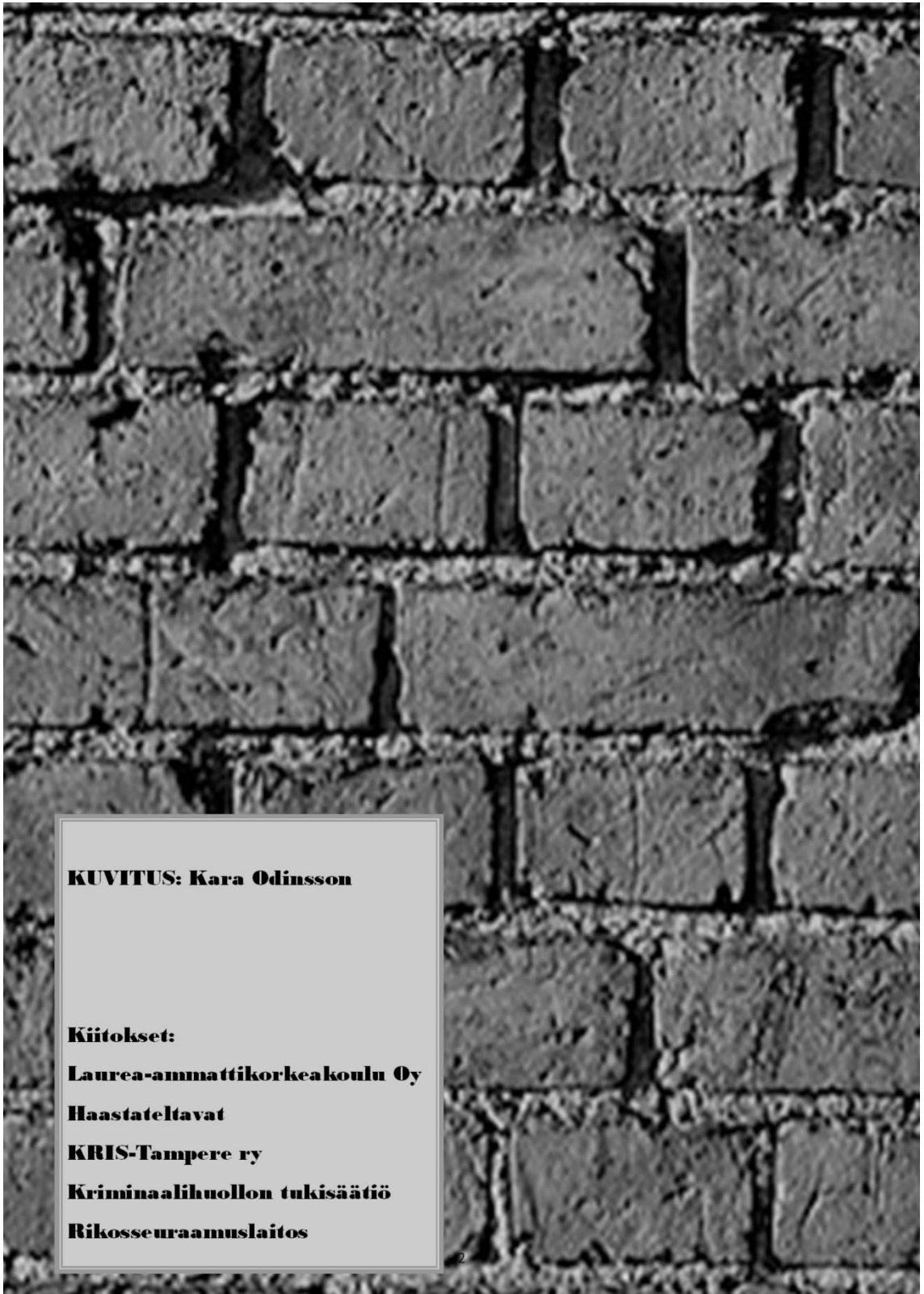
Liite 10: Opas

”KÄYTÄ NIITÄ OMIA AIVOJA”

**KOKEMUSASIAINTUNTIJOIDEN OPAS
RIKOLLISUUDESTA IRROTTAUTUMISEN
TUEKSI**

Toim. Krista Alanko, Janica Bah & Kristiina Koskinen

KUVITUS: Kara Odinson

Kiitokset:

Laurea-ammattikorkeakoulu Oy

Haastateltavat

KRIS-Tampere ry

Kriminaalihuollon tukisäätiö

Rikosseuraamuslaitos

SISÄLLYS

JOHDANTO	7
1 MENNEISYYDEN VELAT	9
Milloin rikokset ja päihteet tulivat mukaan kuvioihin?.....	9
IHMISUHTEET RIKOLLISUUDEN SISÄ- JA ULKOPUOLELLA	11
Minkälaisia vaikutuksia rikollisuudella, vankeudella ja päihde-elämällä on sosiaalisin suhteisiisi? ...	11
TALOUDELLISET MENETYKSET TUNTUVIA	14
Minkälaisia vaikutuksia rikollisuudella on ollut talouteesi?	14
TERVEYDELLISET HAITAT	16
Minkälaisia vaikutuksia rikollisuudella ja päihteiden käytöllä on ollut terveyteesi?.....	16
2 VANKEUSAIKA RIKOLLISUUDESTA	
IRROTTAUTUMISEN TUKENA	18
”EI VANKILA VOI PAKOTTA SU MITÄÄN TEKEEN”	18
Miten rikollisuudesta irrottautumiseen voi saada tukea vankeusaikana? Miten sinua tuettiin?	18
YHTEISÖN ASENNEN VOI VAIKEUTTAA MUUTOSTA	21
Minkälaiset asiat vankeusaikana voivat vaikeuttaa rikollisuudesta irrottautumista?	21
”KÄYTTÄIS SEN VANKEUSAJAN JOLLAIN TAVALLA HYÖDYKSI.”	23
Minkälaisia mahdollisuuksia vankeusaika mielestäsi tarjoaa rikollisuudesta irrottautumisen tueksi?	
Minkälaisia mahdollisuuksia sinulle tarjottiin?	23
”KÄYTÄ NIITÄ OMIA AIVOJA.”	29
Mitä vinkkejä antaisit vankilassa oleville ja muutosta miettiville?	29
3 RIKOLLISESTA IDENTITEETISTÄ JA RIKOKSISTA	
LUOPUMINEN	33
”EI RAAMATTUKAAN KIELLÄ TYÖNTEKOA.”	33
Mitkä asiat vaikuttivat rikolliseen käyttäytymiseesi? Millä tavoin puolustelit sitä itsellesi ja läheisillesi?.....	33
”SE HETKI KUN SÄ PÄÄTÄT.”	35
Milloin päätit luopua rikollisesta elämästä ja päihteistä ja mikä siihen vaikutti?.....	35
ARVOT, UNELMAT JA TODELLISUUS EIVÄT AINA KOHTAA	36
Mikä muutti arvomaailmaasi?	36
PELKO TULEVASTA HERÄTTELEE	38
Huolettiko oma tulevaisuus?	38

VANKILA-AJAN VAIKUTUS PÄÄTÖKSENTEOSSA	41
Mikä rooli vankeusajalla oli päätöksenteossa?	41
RIKOLLISEN IDENTITEETTI	43
Millainen on mielestäsi rikollinen identiteetti?	43
“PITI VAAN LUOVUTTA.”	46
Miten rikollisesta identiteetistä voi luopua? Mikä teki luopumisesta haastavaa?	46
ASENNEMUUTOS ON VÄLTTÄMÄTÖN.....	50
Miten ajattelu ja asenteet muuttuvat, kun luopuu rikollisesta identiteetistä ja päihteistä?	50
”YHTEISKUNTA EI OLE ENÄÄ MUN VIHOLLISENI.”	52
Miten muutosprosessi on vaikuttanut nykypäivään? Mikä teki vanhasta elämästä luopumisesta haastavaa?	52
4 RIKOKSETON JA PÄIHTEETÖN ELÄMÄNTAPA.....	55
”JOS MÄ OLISIN OSANUT PYYTÄÄ APUA TAI KERTOO JOTENKIN.”	55
Mitä tukimuotoja itse suosittelit? Tarvitseeko muutokseen tukea?.....	55
”PITÄÄ OLLA TOSI REHELLINEN ITELLEEN.”	58
Mitä ohjeita antaisit rikoksettoman elämäntavan saavuttamiseen liittyen?.....	58
”VOI ELÄÄ OIKEESTI HETKESSÄ JA HENGITTÄÄ VAPAAMMIN”	60
Minkälaista elämä on päihteettömänä ja rikoksettomana?	60
NORMAALI ELÄMÄ JA TULEVAISUUS.....	61
Voiko entinen vanki/päihderiippuvainen elää normaalia elämää? Minkälaista se on?	
Mitä odotat tulevaisuudelta?	61
LOPUKSI	63
LÄHTEET	67

JOHDANTO

”Käytä niitä omia aivoja” on vertaistuellinen opas, joka on kehitetty tukemaan rikollisuudesta irrottautumista. Oppaan tavoitteena on tuoda näkyväksi rikos- ja päihdekierteestä irrottautuneiden henkilöiden kokemuksia ja ohjeita, jotka antaisivat lukijalle tukea vankilakierteen katkaisemiseksi sekä vaikuttaisivat ennaltaehkäisevästi rikosurien alkamiseen.

Tämä kokemusasiantuntijuuteen ja vertaistukeen perustuva opas on syntynyt kolmen Laurea-ammattikorkeakoulun rikosseuraamusalan sosionomiopiskelijan opinnäytetyönä. Yhteistyökumppaneinamme ovat tässä prosessissa olleet muun muassa KELJO-hanke, Krits sekä KRIS Tampere.

Rikosseuraamusalan sosionomiopiskelijoina olemme kiinnostuneita yksilöiden henkilökohtaisista, rikollisuudesta irrottautumisen prosesseista. Haluamme tämän oppaan avulla tuoda rikollisuudesta ja päihdeistä irrottautuneiden omia kokemuksia, kokemuksista syntynyttä kokemusasiantuntijuutta sekä vertaistuellista tietoa paremmin saavutettavaksi kaikille ikään katsomatta, myös laitosolosuhteissa.

Haastattelimme tätä opasta varten kahtatoista kokemusasiantuntijaa, joilla kaikilla oli enemmän ja vähemmän rikos- sekä päihdetaustaa. Heidän ikäjakaumansa haastatteluhetkellä sijoittui 25 ja 53 ikävuoden välille, sukupuolijakauman ollessa vahvasti miesvoittoinen. Yhteensä he ovat istuneet tuomioitaan vankiloissa Suomessa ja ulkomailla reilusti yli 55 vuotta ja reilusti yli 60 kertaa. Heidän tekemänsä rikokset olivat enimmäkseen huumausaine-, omaisuus- ja väkivaltarikoksia.

Oppaan luvut ovat omat teemansa, menneisyydestä nykypäivään, joissa haastateltavat kertovat oman tarinansa, jakaen lukijalle henkilökohtaisia kokemuksiaan;

- rikollisuuden alkamisesta ja sen vaikutuksista elämään
  - vankeuden antamista mahdollisuuksista
- rikollisesta identiteetistä ja siitä irrottautumisesta
- rikoksettomasta ja päihdeettömästä elämäntavasta

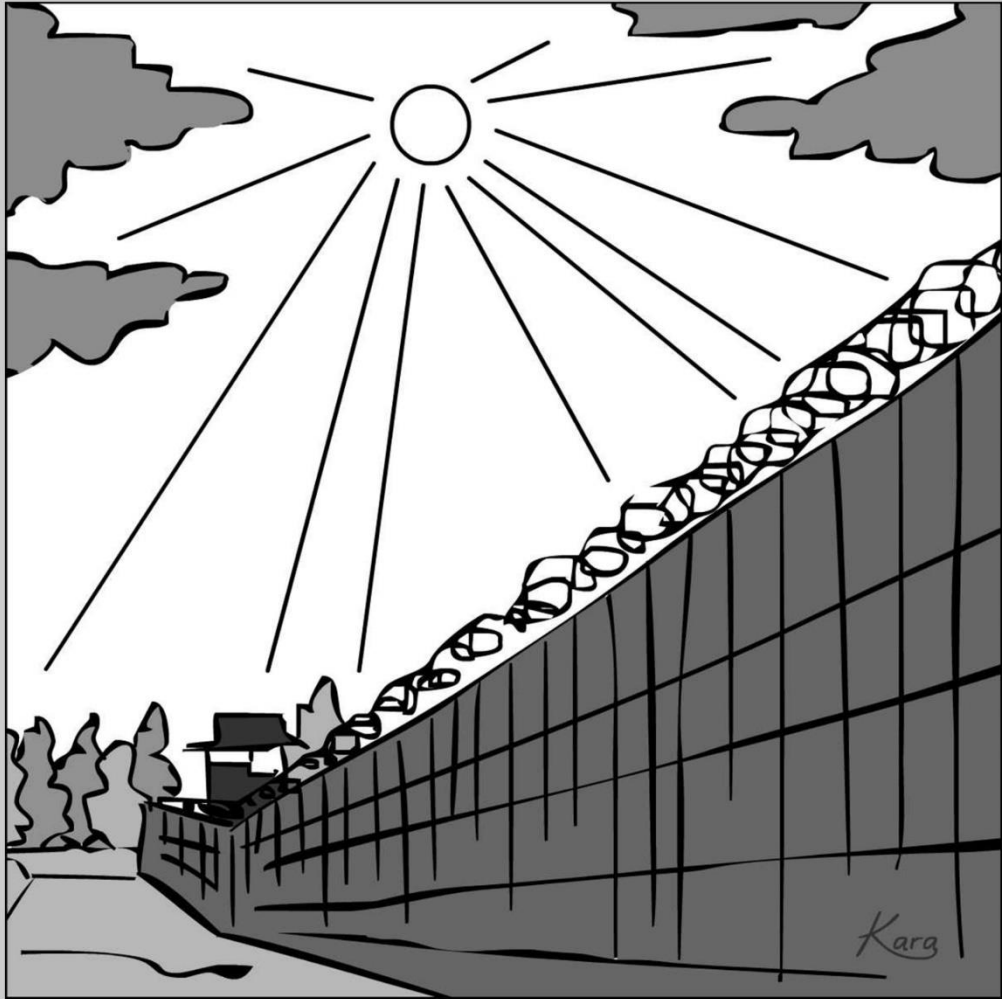
Opas sisältää myös lyhyesti tutkimus- ja tilastotietoa, joilla taustoitetaan valittuja teemoja, sekä Faktabokseihin koottua tietoa rikosseuraamusalaan ja vankilamaailmaan kuuluvista palveluista ja käsitteistä. Lisäksi kerromme kappaleiden alussa, millaisia asioita haastateltavat ovat tuoneet esiin teeman ympäriltä.

Rikollisuudesta irrottautumiseen ja elämäntavan muutokseen ei ole yhtä oikeaa tapaa tai selkeää kaavaa. Kaikki lähtee omasta halusta muuttua ja tärkeää on löytää ne keinot ja tuki, jotka sopivat sinulle ja auttavat sinua pääsemään tavoitteeseesi.

Oppaan luvuissa haastateltavien kertomat kokemukset ovat ”lainausmerkeissä”.

Mikäli olet käytännönläheisempi eikä teorian tieto kiinnosta sinua, suosittellemme lukemaan lainausmerkeissä olevat sitaatit.

Löytäisitkö näiden kokemusten kautta tukea ja rohkeutta oman elämäntapasi muuttamiseen?

1 MENNEISYYDEN VELAT

Rikollisuuden syitä tutkittaessa on osoitettu, että nuoret miehet ovat ryhmänä kaikkein alttiimpia rikolliseen käyttäytymiseen ja nuoruus yleensä on ihmisen elämässä rikosaktiivisinta aikaa. On harvinaisempaa, että henkilö aloittaisi rikoskäyttäytymisensä vasta aikuisiällä ja nuoruus on tässäkin suhteessa kriittinen vaihe yksilön elämänsä muotoutumisessa. (Kivivuori 2013, 28; Laub & Sampson 2001, 3-5.)

Tämä pätee myös haastateltaviemme kohdalla, joista monet olivat aloittaneet rikollisen käyttäytymisen hyvin nuorella iällä. Monen kohdalla myös päihteet astuivat kuvaan käsi kädessä rikosten kanssa tai olivat syy rikoksien tekemisen aloittamiseen.

Milloin rikokset ja päihteet tulivat mukaan kuvioihin?

"Varmaan joskus 14-, 13-vuotiaana. Silloin ne oli tällaisia omaisuusrikoksia. Mä olin koulukodissa, me murtauduttiin johonkin mökkeihin ja varasteltiin viinaa sieltä. Se oli kanssa sitä päihdehakuista, tiesi että sieltä voi löytyä alkoholijuomia, tai jotain muuta, ja se oli se ajatus, että sai päihteitä."

"Kannabista mä aloin käyttää siinä, aika pian varmaan 9-10 vuotiaana. Aluks se oli semmosta välillä käyttöä ja sit se kiihtyi siitä. Sit mä olin yläasteella, kun siirryin seittämännelle luokalle ni aloin melkein heti piikittää kovia huumeita."

"Than pienestä pitäen semmosta, että näpistelyllä alko, sitte jotain varkauksia ja murtoja, ravintoloihin murtauduttiin ja autoja varastettiin. Jotain 13-vuotiaana ja sitä jatku aikuisuuteen asti."

"Mä olin 17 ku mä jouduin ekan kerran vankilaan."

STOP HUUMEILLE RY

Stop Huumeille ry on vuonna 2000 perustettu päihdekuntoutujien vertaistukeen keskittynyt yhdistys. Stoppi tukee päihteettömyyttä tarjoamalla maksutonta, vertaistukeen perustuvaa päihteetöntä toimintaa. Stop Huumeille ry toimii yhteistyössä päihdekuntoutuslaitosten, päihdetyötä tekevien järjestöjen, vankiloiden päihteettömien osastojen, sosiaalivirastojen ja muiden alan toimijoiden kanssa, ja osallistuu päihteettömyyttä edistäviin työryhmiin ja tapahtumiin. Käytännön tasolla toiminta perustuu vapaaehtoisuuteen, päihteettömiin vaihtoehtoihin, vertaistukeen ja läsnäoloon. Ainoa edellytys toimintaan osallistumiselle on päihteettömyys Stopin tiloissa ja tapahtumissa. Kutakin henkilöä tuetaan hänen omista lähtökohdistaan ja hänen tarpeensa ja toiveensa huomioiden.

Pakkamestarinkatu 2
info.helsinki@stophuumeille.fi
00520 Helsinki

Toimisto avoinna arkisin kello 9-15

Päihteen olohuone
p. 044 510 5551

<https://stophuumeille.fi/>

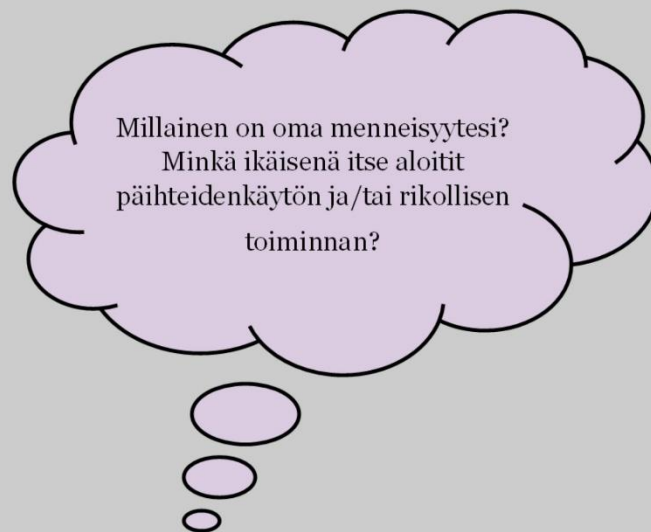
"Tosi pitkä tie. Nuorena alkanut huomionhauulla ja jännityksellä ja sit se on vaan syventynyt ja syventynyt. Olin seittämännellä luokalla kun alko kovat huumeet ja sit kun rupesin piikittää seittämännellä niin ekat ryöstöt tapahtui, ihan tämmöiset silmästä silmään."

"Yli kolmekymmentä vuotta käyttänyt päihteitä. Ihan lapsesta asti ja aina tonne vuoteen 2015, joulukuussa pääsin katkolle ekan kerran elämässä, nii siihen se sitten loppu."

KATKO – KATKAISUHOITO

Katkaisuhoitossa sekä lääke- ja huumevieroituksessa pyritään päihdekierteen, runsaan ja pitkään jatkuneen päihteidenkäytön, katkaisemiseen. Päihteidenkäytön lopettamiseen liittyvät yleensä vieroitusoireet, joita voivat olla hermostuneisuus, ahdistus, pelot, unettomuus, vatsavaivat, säryt jne. Vieroitusoireita hoidetaan oireiden mukaisesti ja lievitetään tarvittaessa lääkityksellä. Katkaisuhoito tapahtuu lääkärin valvonnassa. Hoidossa ollaan ympärivuorokautisesti. Hoitoajat vaihtelevat muutamasta vuorokaudesta 1–2 viikkoon, lääke- ja huumevieroituksessa 1–4 viikkoa. Katkaisuhoiton aikana laaditaan jatkohoitosuunnitelma ja luodaan pohjaa myöhemmälle päihdeongelman hoidolle.

<https://a-klinikkasaatio.fi/a-klinikkasaatio/hoidon-ja-asiakastyon-menetelmia/katkaisuhoito>

IHMISSUHTEET RIKOLLISUUDEN SISÄ- JA ULKOPUOLELLA

Päihteiden käyttö aiheuttaa monenlaista tuen sekä avun tarvetta niin käyttäjälle kuin heidän läheisilleen. Päihteiden käytön haitat voivat heijastua käyttäjän lähipiiriin sosiaalisina haittoina, kuten ihmissuhdeongelmina. Päihteiden pitkäaikaiskäytön haittoina fyysisen riippuvuusongelman rinnalla kulkee usein sosiaalinen riippuvuus, jossa esimerkiksi kaveripiiri koostuu käyttäjistä, joista saattaa olla haastavaa irrottautua. (THL 2019a).

Myös haastateltavien läheissuhteisiin on rikollisuudella ja päihteillä ollut suuria vaikutuksia. Rikollisuuden ja päihteiden vaikutukset heijastuivat haastateltavien lapsiin, puolisoihin, sisaruksiin sekä vanhempiin. Kaveripiiri koostui usein toisista käyttäjistä maailmassa jossa oma etu oli jokaiselle tärkein ja jossa ei lojaaliutta tunnettu.

Minkälaisia vaikutuksia rikollisuudella, vankeudella ja päihde-elämällä on sosiaalisiin suhteisiin?

”Eihän siellä mitään terveitä ihmissuhteita ollut. Jos joskus pystyi, hyvin harvoin, olen puoli vuotta selvinpään ja just kun suhun aletaan luottaa, ni sit se taas kaatuu se homma.”

”No kyllä niillä on suuria vaikutuksia. Mullakin se on ollut sellaista juoksemista vankilasta vankilaan ja koko ajan vapauteen ja mä en ole päässyt silleen oikein asettumaan. Ja sama se, että mullakin on jo pieniä lapsia ja mä en ole pystynyt niistä silleen huolehtimaan millään tavalla kun mä en ole pystynyt huolehtimaan itsestänikään. Se, että mä olen koko ajan ollut linnassa niin se on hajottanut mun perhesuhteita.”

”No läheiset nyt ei oikein tykänneet siitä. Mutta ne ei ole ikinä kääntäneet mulle selkää.”

VAMOS- HANKE, ROMANITYÖ

Vamos auttaa 16-29 vuotiaita nuoria, joita huolettaa esimerkiksi arjessa pärjääminen, mielenterveys, asuminen, raha-asiat tai koulu- ja työelämään pääsy. Jokainen Vamoksessa aloittava nuori saa oman työntekijän, jolla on aikaa tutustua ja vastata hänen tarpeisiinsa. Tukea saa niin arkeen kuin tulevaisuuden suunnitteluun. Vähitellen etsitään nuorelle yhdessä polku kouluun tai töihin.

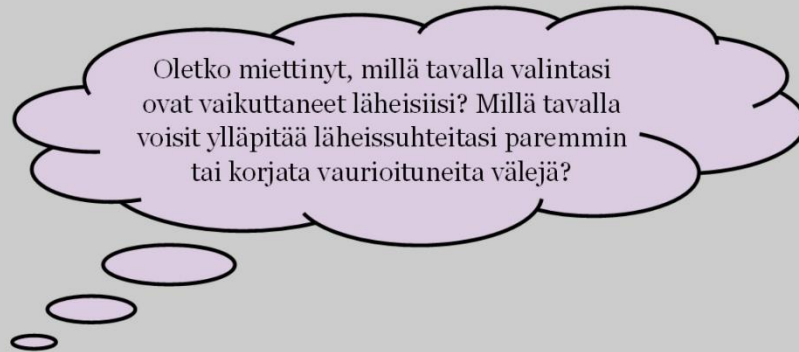
Vamos romanityön kohderyhmänä ovat pääkaupunkiseudun vankiloiden ja Itä-Helsingin päihteitä käyttävät nuoret, erityisesti nuoret romanimiehet sekä peruskoulun keskeyttäneet, peruskoulua käyvät ja 2.asteella opiskelevat nuoret romanit.

<https://www.hdl.fi/vamos/>

"Kauheita vaikutuksia. Onhan nyt mennyt kaikki suhteet loppujen lopuksi tosi huonoiksi, ei ole ollut selväpäisiä kavereita. Se kaveripiirikin on loppujen lopuksi sillain, että sen tajusi sitten loppuun, ettei sielläkään niitä todellisia ystäviä enää ollut, kaikki käytti kaikkia hyväksi. Perhe pisti loppujen lopuksi välit poikki, eikä halunnut olla missään tekemisissä, että kyllä on vaikuttanut ihan suunnattomasti ja siinä on kauhea duuni ollut, että on saanut uudestaan luotua niitä välejä."

"Nyt on vasta alkanut selkeytyä itsellekin, että mitä se sitten todellisuudessa on aiheuttanut muille ihmisille kun itsekin joutuu seuraamaan tässä kun veli käyttää ja on huonossa kunnossa, että miten pelkää sen puolesta ja mitä vanhemmat on sitten kokenut kun kaikki lapset käyttää, niin sitä että mitä ne on joutuneet kokemaan niin se on aivan järjetöntä. Enhän mä voi odottaa, että ne tästä yhtäkkiä korjaantuisivat. Se on pitkä prosessi."

"Äitii ei oo oikeestaan ollu sen jälkeen... mä olin viistoista ku se pakkas mun kassit ku mä jäin silloin pikkihuumeista kiinni. Ollaan silloin tällöin jotain sanoja vaihdeltu, mut ei käytännössä olla missään tekemisissä. Isä on ollu rikollinen ja isän kanssa oon tehny rikoksia. Faija kuoli viinaan, se oli kans kova paikka."

Vankila-aikana on tärkeää ylläpitää suhteita läheisiinsä; vanhempiin, lapsiin ja ystäviin. Vankilassa järjestetään monenlaisia tapaamisia, kuten valvottuja, valvomattomia sekä videoyhteyden välityksellä toteutuvia tapaamisia. Näistä saat lisätietoa osaston valvontahenkilökunnalta sekä erityisohjaajilta. Tämän lisäksi vankilan järjestyssäännöistä löydät tietoa sekä ohjeita vankilassa toteutuvista tapaamisista ja kuinka näitä voi hakea.

TALOUDELLISET MENETYKSET TUNTUVIA

Päihtheiden käytön haitat voivat liittyä käytön vuoksi tapahtuviin yksittäisiin tapaturmiin, kuten väkivallan tekoihin tai liikennejuopumukseen, jotka johtavat rikos- ja korvausvastuuseen. Pitkäaikaisen käytön aiheuttamat vaikutukset voivat heijastua talouteen esimerkiksi työkyvyttömyydestä johtuvana ansionmenetyksenä. Päihtheiden käyttö lisää myös riskiä joutua velka- ja rikoskierteeseen. (THL 2019a).

Haastateltavillamme velkaa on kertynyt pääasiassa oikeusasteiden määräämistä vahingonkorvauksista. Moni heistä haaveilee velkajärjestelystä, mutta on silti onnellinen tullessaan tänä päivänä toimeen rehellisesti pienilläkin ansioilla. Taloudellista tilannetta voi siviilissä olla vaikea korjata myös ilman ammattia ja työkokemusta.

VELKAJÄRJESTELY

Yksityishenkilön velkajärjestelyllä voidaan ratkaista sellaiset velkaongelmat, joihin ei muuta keinoa löydy, koska maksukyky ei riitä kaikkien velkojen maksamiseen.

Velkajärjestelyssä velkoja maksetaan oman maksukykyyn mukaan tavallisesti kolmesta viiteen vuotta ja loput, maksamatta jääneet velat saa anteeksi.

Se on tarkoitettu yksityishenkilölle tai pienyrittäjälle, joka asuu vakituisesti Suomessa.

Velkajärjestelyä haetaan käräjäoikeudesta ja hakemuksen tekemisessä auttaa aina talous- ja velkaneuvoja oikeusaputoimistossa

<https://www.takuusaatio.fi/tietoa-ja-ratkaisuja/ratkaisuja-velkaongelmiin/hae-velkajarjestelya-tuomioistuimesta>

Minkälaisia vaikutuksia rikollisuudella on ollut talouteesi?

”Kakskymppisenä on jo ihan hirveet velat, miljoonamersut oot tuhonnu.”

”Täytyy sanoa, että taloudellisia vaikutuksia on ollut se, että on tullut tosi paljon velkaa. Ja se, että nyt kun yrittäisi saada asiat järjestykseen, niin se on tosi haastavaa. Se, että sitä velkaa on kertynyt ja jossain vaiheessa se pitää hoitaa, niin kyllä mua vituttaa se, että on tehnyt semmoisia pieniä juttuja, mistä ei ole sitten ollut mitään hyötyä, mistä on joutunut linnaan ja nyt niistä on hirveästi velkaa.”

”Vankeusaika on vaikuttanut tietysti talouteen niin hyvin, että kaikki se, mitä on siviilissä tehnyt, niin se on mennyt, että se ei ole halpaa se lusiminen.”

"Kyllä se ulosottomies käy... Siis mulla oli just ulosottovelat kuitattu, mutta tästä viimeiseltä tuomiolta tuli sitten kymppitonnejä lisää."

"On satojatuhansia valtiolle velkaa, että onhan se sillain, mutta... tulee toimeen. Että eihän näilläkään nyt mitään ihmeellistä saa, mutta olen tyytyväinen siihen, että saa ruuat ja on kämppä ja pystyy jotenkin elämään. Sekin on semmoinen opettelu ollut, kun aikaisemmin on mennyt rahat samana päivänä kuin on tullut ja sitten on eletty kädestä suuhun.."

"Yläasteen jälkeen mä aattelin et mä pidän välivuoden ja sit meen johonki kouluun. Mut sit mä jouduin tosi nuorena vankilaan. Mä olin vuoden vankilassa, sit puol vuotta siviilissä, kaks vuotta vankilassa, puoltoista siviilissä ja nyt yli 4 vuotta vankilassa. Et nyt ku mä pääsen pois, niin ei mul oo vielääkään ammattia."

Vankeusaikana voit selvittää omaa velkatilannettasi sekä mahdollisuuksiesi mukaan myös aloittaa maksamaan kertyneitä velkoja. Velkaongelmien ratkaiseminen voi viedä aikaa, joten niiden selvittelyn aloittaminen rangaistusaikana on ehdottoman kannattavaa. Pyydä apua velkatilanteesi kartoittamiseen vankilan erityisohjaajilta.

Millainen on oma taloudellinen tilanteesi nyt ja millainen haluaisit sen olevantulevaisuudessa?

TERVEYDELLISET HAITAT

Päihteiden käyttö voi aiheuttaa negatiivisia terveysvaikutuksia, kuten riippuvuusongelmia, mielenterveyden häiriöitä tai fyysistä sairastumista. (THL 2019b).

Joukamaan tutkimuksen mukaan vankien mielenterveyden häiriöt ja fyysinen sairastavuus on yleistynyt sekä riippuvuusongelmista kärsitään kymmenkertaisesti muuhun väestöön verrattuna. (Joukamaa & työryhmä 2010, 74).

Myös haastateltavamme ovat kärsineet monenlaisista terveyshaitoista, joista yleisimpänä nousi esiin C-hepatiitti. Päihteet ovat aiheuttaneet myös onnettomuuksia ja historia päihteidenkäyttäjänä tai vankina saattaa vaikuttaa yhä edelleen päivittäisiin terveysasioihin.

Minkälaisia vaikutuksia rikollisuudella ja päihteiden käytöllä on ollut terveytesi?

”Mulla on ollut terveyteen silleen vaikutuksia, että mulla on ollut tosi paljon tapaturmia, niin että mä olen ollut sairaalassa ja ne on liittyneet päihteisiin, että mulla on leikattu aika monta paikkaa päihteiden käytön seurauksena. Ei suoranaisesti ne huumeet ole tehneet sitä, mutta sitten kaikki muu oheistoiminta, väkivalta ja kaikki muu mitä siellä on tullut, niin niistä on joutunut kärsimään kanssa. On edelleen vähän vajaatoimintaa, on leikattu niin monta eri paikkaa.”

”On sillain että ensiksikin mielenterveys, niin kuin semmoinen masennus ja ahdistus, että siitä kesti tosi kauan päästä irti, kaikennäköistä pelkoa oli tosi vahvasti. Sit mä olen nyt esimerkiksi viimeisen vuoden ollut koko ajan kipeänä, että siitä käyttämisestä se johtuu. Mä en osaa stressiä hallita tai semmoisia, että kyllä on käyttämisestä tullut semmoisia jälkiä. Mutta sillain mielenterveyden kanssa on nyt ihan ok, että aika hyvin palautunut kumminkin.”

”No C-hepatiitin mä olen saanu. Ei oo ainuttaka omaa hammasta suussa, et hampaat on menny.”

HEPATIITTI C

Hepatiitti C on viruksen aiheuttama maksatulehdus. Hepatiitti C tarttuu herkästi veren välityksellä esimerkiksi pistovälineiden yhteiskäytössä. Harvinaisia tartuntatapoja ovat synnytyksessä äidistä lapseen tapahtuvat tartunnat ja seksitartunnat. Hepatiitti C -tartuntoja voidaan ehkäistä välttämällä verialtistusta. Tärkeää on

- puhtaiden välineiden käyttö huumeiden- ja dopingaineiden valmistuksessa ja pistoskäytössä
- puhtaiden välineiden käyttö tatuointeja, lävistyksiä ja akupunktiota tehdessä
- kondomin ja vesi- tai silikonipohjaisen liukuvoiteen käyttö etenkin anaaliseksiä

<https://thl.fi/fi/web/infektiotaudit-ja-rokotukset/taudit-ja-torjunta/taudit-ja-taudinaiheuttajat-a-o/hepatiitti-c>

"Muu ei mun mielestä oteta tosissaan terveyskeskuksessa, jotenkin toisarvoistetaan. Kun mulla on selkävaivoja niin siihenkin jouduin yli vuoden päivittäistä kipua sietää ennen kuin sain lääkityksen. Se että mä oon ollut vankilassa ja mulla on ennen ollut päihdeongelma niin se vaikuttaa vielä niin paljon et sit ku mulle tulee sairauksia johon tarttis jonkun vahvemman lääkkeen, nii sit mä en saa. Ja sitten esimerkiksi neuvola. Mä jouduin raskaana ollessa siihen naistenklinikan HAL-polille. Siellä mä jouduin käymään seuloissa ja jotenkin musta tuntuu että multa vietiin raskausajan ilo pois. Et mä olin joku outo, erikoinen otus, tuntu että mua kohdeltiin erikoisena otuksena ja kyseltiin vankilasta eikä raskaudesta. "

HAL-POLI/HAL-VASTAANOTTO = Erityispoliklinikka huume-, alkoholi- tai lääkeongelmallisille raskaana oleville

Millä tavoin rikollisuus ja päihteet ovat vaikuttaneet terveydentilaasi? Millä tavoin olet hoitanut terveystäsi rikos- ja päihdekierteessä?

Kaikissa Suomen vankiloissa on mahdollisuus päästä vankiterveydenhuollon poliklinikalle, joissa työskentelee terveydenhuollon ammattilaisia. Vankiterveydenhuollon kautta on mahdollisuus hoidattaa muun muassa C-hepatiitti ja vankiloissa on tarjolla monenlaista keskusteluapua. Asiointilomakkeen avulla voit ottaa yhteyttä esimerkiksi erityisohjaajaan, psykologiin tai vankilan pastoriin. Terveydellisissä asioissa ota yhteyttä vankilan poliklinikkaan.

2 VANKEUSAIKA RIKOLLISUUDESTA IRROTTAUTUMISEN TUKENA

Rikollisuus, päihteet ja syrjäytyminen ovat yleisen kriminaalipolitiikan näkökulmasta vahvasti toisiinsa kietoutuneita tekijöitä, joihin voidaan vaikuttaa erilaisilla toiminnoilla rangaistuksen aikana (Päihdelinjaukset 2012, 1-4). Vankeuslaissa vankeuden täytäntöönpanon päämääränä kuvataan olevan vangin sijoittuminen yhteiskuntaan edistämällä elämänhallintaa niin, että se antaa valmiuksia rikoksettomaan elämään tulevaisuudessa. Rikosseuraamuslaitos toiminnallaan pyrkii uusintarikollisuuden vähentämiseen sekä edistämään yhteiskuntaan integroitumista ja se vaatii toimiakseen myös kuntien, kolmannen sektorin ja valtion kaikkienensa ylittäviä toimintamuotoja.

(L767/2005, §2; Tyni 2015, 115.)

Vankilassa vangin rikolliseen käyttäytymiseen vaikutetaan kuntoutus-, työ- ja opiskeluohjelmilla. Lisäksi vankia motivoidaan ja arvioidaan tämän henkilökohtaisia valmiuksia. Asumista ja taloudellista tilannetta selvitetään muun muassa yksilökeskusteluilla. Rikollisia yhteyksiä pyritään vähentämään osastoinnin sekä sijoittelun keinoin ja päihdetyöllä pyritään vaikuttamaan yksilön hyvinvointiin. Päivittäiset laitosrutiinit, vertaistukiryhmät sekä perhesuhteiden vahvistaminen ovat osa sosiaalisten verkostojen ylläpitoa. (Nurminen ym. 2008, 11-12.)

”EI VANKILA VOI PAKOTTAA SUA MITÄÄN TEKEEN”

Haastateltavat kokivat saaneensa tukea rikollisuudesta ja päihteistä irrottautumiseen jo vankeusaikana, esimerkiksi päihteettömien osastojen ja toimintaohjelmien muodossa. Tuen määrä ja muodot kuitenkin lisääntyivät vasta kun heidän oma muutosmotivaationsa kasvoi ja he pystyivät osoittamaan henkilökunnalle oman tahtotilansa muutoksen tekemiseen.

Miten rikollisuudesta irrottautumiseen voi saada tukea vankeusaikana? Miten sinua tuettiin?

”Nää jotka vankilassa tekee oikeesti sitä duunii, nii onhan siellä jäätävän kovaa ammattitaitoa. Jotenkin kun sais näkemään et ne ei oo vihollisii, nii sehän pelkästään auttais aika paljon.”

"Kyl mä oon saanu tosi hyvää tukea, eli mua on ohjattu tosi hyvin noihin toimintaosastoille.

Mä olin tällä tuomiolla päihteettömällä osastolla, se oli tosi hyvä ja sieltä kannustettiin kaikkeen."

"Kyllä ne sitten tuki, kun itse alkoi tekemään sen oman jutun eteen jotain ja ne näki, että pysyy selvinpäin ja hoitaa asiat kunnolla, niin sitten sitä tuettiin kyllä hyvinkin."

PÄIHTEETÖN OSASTO / SOPIMUSOSASTO

Suljetuissa vankiloissa on sopimusosastoja, joiden tarkoituksena on tukea päihteettömyyttä vankeusaikana. Osastolle sijoittamisen ehtona on sitoutua siellä järjestettävään toimintaan sekä päihteettömyyden valvontaan, eli virtsa- tai sylkinäytteen antoon sekä puhallutukseen.

(Vankeuslaki 5 luku, 4§; 16 luku, 3§)

"Se on mahdollista saada (tukea vankeusaikana), että se riippuu siitä omasta halusta tehdä asioita. Jos mä mietin omalta kohdalta, niin mä olen saanut tukea siinä paljonkin, mutta se vaati sitä, että mä lähdin itse työskentelemään sen eteen ja niiden omien arvojen eteen ja jätin ne vanhat kaverit ja lähdin niin kuin vankilassa pois niistä vanhoista kavereista ja vanhoista piireistä ja lähdin päihdekuntoutusosastolle. Periaatteessa se, että lähdin niistä piireistä pois hoitamaan tuota omaa päihdeongelmaani, niin sitten mä olen sen jälkeen saanut tuen."

"Kyllä jos sä haluat oikeesti muutosta ja haluat tehdä töitä asian eteen, niin kyl se on oikeesti vankilassa mahdollista. Mut sit tietenkään ei vankila voi pakottaa sua mitään tekemään."

Vankilassa työskentelee eri ammattiryhmiä, joiden puoleen voit kääntyä ja saada tukea monessakin elämän osa-alueessa.

Vankilan erityishenkilöstön kautta pääset halutessasi käsittelemään mm. päihdeongelmaa, rikoshistoriaa tai suunnittelemaan vapautumista. Vankilassa voi olla myös sopimusosastoja tai yhteisömuotoista kuntoutusta. Kysy lisää vankilasi antamista mahdollisuuksista esimerkiksi oman osastosi vartijoilta, rikosseuraamusesimieheltä tai erityisohjaajilta. Tuen saaminen edellyttää kuitenkin aina myös omaa halua käsitellä ja muuttaa asioita.

Millä tavoin sinua on tuettu vankeusaikana?

YHTEISÖN ASENNEN VOI VAIKEUTTAA MUUTOSTA

Vankiyhteisön painostus, asenteet kuntoutusta kohtaan ja hierarkia ovat olleet keskeisimpiä haastateltavien mielestä muutosta vaikeuttaneita asioita vankila-aikana. Halu muuttua on kuitenkin jossain vaiheessa noussut tärkeämmäksi kuin ryhmän painostus, negatiiviset asenteet tai väärä tieto olemassa olevista mahdollisuuksista.

Minkälaiset asiat vankeusaikana voivat vaikeuttaa rikollisuudesta irrottautumista?

”Eri vankiloissa on erilainen kulttuuri. Siellä, kun aika käy pitkäksi, aletaan puimaan toisten asioita. Ja sitten kun sitä tarpeeksi puidaan, ne muuttuu todeksi.”

”No esimerkiksi Sörkka-yhteisöstä, siis näillä vässyköillä jotka siellä puivat kongilla, että; ”Mikä se Sörkka-yhteisö on, siellä on vasikoita” ja näin, niin se sellainen vääristynyt tieto. Sitten kun sinne menee oikeita ihmisiä, niin sitten se myös muokkaa sitä ymmärrystä siitä yhteisöstä. Kyllä näitä huutelijoita riittää aina, jotka yrittää putsata sitä omaa pöytää ja huudellaan toisista.”

”Nuorten kans pitäis olla erityisen tarkka ja sit oikeesti vankiloissa on semmosia kavereita, jotka saattaa käyttää hyväksi sitä et on nuori kaveri, tommonen joka vähän ihailee ja saattaa sen sit ihan mitä vaan laittaa tekeen.”

”Semmoista pelkoa tietyllä tavalla siitä, mitä tietoa jostakin tulee, tai jos joku tietää tiettyjä asioita. Se on tietyllä tavalla sellaista aika yleistä, saattaa olla monessa paikassa. Jos joku hoitaa

omia asioitaan eteenpäin tai haluaa esimerkiksi pois tästä vankilasta, niin tottakai se käy ohjaajan luona. Tai jos se käy jossain muualla, ei se tarkoita sitä, että se puhuisi niitä asioita mitä siellä osastolla tapahtuu vaan se puhuu sitä, miten se itse haluaa päästä eteenpäin ja pois sieltä.”

”Se hierarkia tietyllä tavalla on erilainen suljetussa vankilassa, kuin taas sitten esimerkiksi avovankilassa. Avolaitoksessa on aika paljon sitä, että sä pystyt keskittymään siihen omaan toimintaan pelkästään ja sä pystyt valikoida mihin sä menet milloinkin, mutta sitten taas suljetussa vankilassa on tietty sellainen hierarkia, mikä menee ja minkä mukaan pitää mennä.”

SÖRKKA- YHTEISÖ

Sörkka- yhteisö on Helsingin vankilassa oleva yhteisökuntoutuksen periaatteille rakentuva päihdekuntoutusosasto. Yhteisökuntoutusohjelma pyrkii antamaan valmiuksia siviilielämää varten vahvistamalla itsetuntemusta ja seuraamusajattelua liittyen päihitteettömään ja rikoksettomaan elämään. Ohjelma sisältää mm. ryhmätoimintaa, tehtäviä, keskusteluryhmiä, toiminnallisia ryhmiä sekä yksilökeskusteluja.

(<https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/taytantoonpano/toiminnot/kuntouttavatoimintapaihdeoty/paihdeohjelmat.html>)

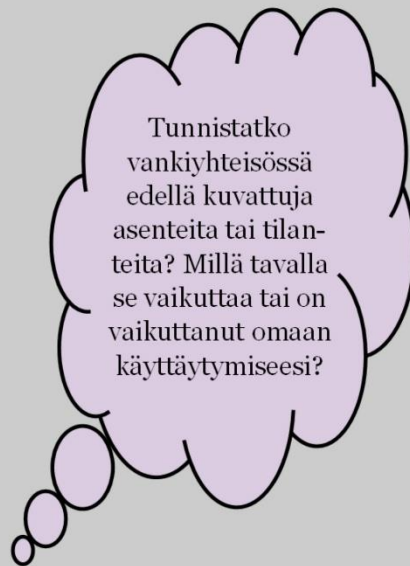

"Silloin kun mä olin menossa Kisko- hoitoon, niin mähän kuulin siitä tosi paljon negatiivista ja suhtauduttiin siihen, että ihminen menee päihdekuntoutukseen tai johonkin tällaiseen, että se on vähän "sellainen". Se ei ole ihan kaikille, ei voi yleistää, mutta on niitä jotka ajattelee sen silleen, että: "Noi menee sinne vain, että ne pääsee jonnekin ulkopuolelle" ja just semmoista, että: "Vasikat menee tommoisiin". Vähän semmoinen asenne niihin, koska siellä puhutaan asioita."

VANKILAKISKO = Nykyisin jo lakkautettu yhteisöllinen päihdehoitomuoto, ollut käytössä mm. Keravan vankilassa.

"Jos sä olet tavallisella osastolla missä rikollinen identiteetti kukoistaa ja siellä pönkitetään vielä sitä identiteettiä ja pullistellaan teoilla ja näin, niin se ei todellakaan vie eteenpäin vaan pitää kiinni siinä."

"Se ilmapiiri. Ensinnäkin se, että sä olet siellä normaaliosastolla, siellä on se ajattelu siitä, että joku lähtee hoitamaan itseään vaikka jonnekin yhteisökuntoutusosastolle tai noihin, niin pidetään vähän semmoisena heikkouden merkinä. Sitten sitä arvostellaan jotenkin, että se lähtee semmoiselle osastolle, että se on varmaan joku vasikka tai rotta. Veikeintä on ehkä se, että se menee melkein sen omankin ja mitä itse haluaa, niin se menee helposti sen edelle et mitä ne toiset ajattelee. Se ei ole niin kuin sillee, että nyt ne ihmiset nostaa peukkuja ja sanoo, että: "Vitun hienoa, että sä olet selvinpäin ja saanut elämäsi kuntoon". Siinä tilanteessa sitä katotaan pahasti ja se on vaikein asia, semmoisesta omasta egosta irti päästäminen tai siitä, että mitä muut ajattelee."

Vankiloissa valvontahenkilöstö vastaa koko vankilan turvallisuudesta. Käänny vartijoiden tai rikosseuraamusesimiesten puoleen, mikäli koet tarvetta vaihtaa osastoa. Mikäli haluat sijoittua päihdeettömälle sopimusosastolle, voi asiasta keskustella valvontahenkilöstön lisäksi päihdetyöntekijöiden tai erityisohjaajien kanssa.

”KÄYTTÄIS SEN VANKEUSAJAN JOLLAIN TAVALLA HYÖDYKSI.”

Haastateltavamme osallistuivat vankeusaikana moniin vankilan tarjoamiin kuntoutusohjelmiin, hakeutuivat sopimusosastoille ja kävivät myös erityishenkilöstön puheilla. He kokevat pystyneensä hyödyntämään vankeusaikaansa myös esimerkiksi opiskelemalla, valvotun koevapauden aikaisella toiminnalla sekä tarjotuilla mahdollisuuksilla kiinnittyä jo vankeusaikana esimerkiksi NA:n toimintaan ja näin edistämään pyrkimyksiään rikoksettomaan ja päihteettömään elämään.

Minkälaisia mahdollisuuksia vankeusaika mielestäsi tarjoaa rikollisuudesta irrottautumisen tueksi?

Minkälaisia mahdollisuuksia sinulle tarjottiin?

”Vankila tarjoaa yksilökeskusteluja päihdetyöntekijän kanssa ja onhan siellä mahdollisuuksia kaikkia muitakin, kursseja ja semmoisia, mä olen käynyt kaikki mahdolliset noiden vuosien aikana.”

”Mä sain semmoista tavallaan erikoiskohtelua, kun siellä on tuttuja pamppuja jotka tunsivat mut ja sitten kun nekin rupesivat näkemään sen muutoksen mikä mussa on tapahtunut, niin mä pääsin noihin NA-ryhmiin ja näihin Rediksiin käymään.”

NA – Nimettömät Narkomaanit

NA tarjoaa mahdollisuuden toipua addiktiosairauden vaikutuksista toteuttamalla 12 askeleen ohjelmaa sekä osallistumalla säännöllisesti ryhmien kokouksiin. Ryhmien ilmapiiri tarjoaa vertaistukea sekä jatkuvan tukiverkoston addikteilille, jotka haluavat saavuttaa huumeettoman elämän ja ylläpitää sitä.

<https://www.nasuomi.org/>

NA-Infopuhelin klo 18-20

Soita 050 307 7597

Infopuhelin päivystää myös perjantaisin klo 12-14.

AA – Anonyymit Alkoholistit

AA on miesten ja naisten toveriseura, jossa he jakavat keskenään kokemuksensa, voimansa ja toivonsa voidakseen ratkaista yhteisen ongelmansa sekä auttaakseen toisia tervehtymään alkoholismista. Ainoa jäseneksi pääsyn vaatimus on halu lopettaa juominen.

AA:ssa ei ole mitään velvoitteita eikä jäsenmaksuja.

<https://www.aasuomi.fi/>

Auttava puhelin: (09) 750 200 (klo 9-21)

"Mä lähdin sinne yhteisökuntoutukseen ja sitten alettiin työstämään sitä mun päihdeongelmaa. Että sitten kun mä aloin työskentelemään niin mä pääsin avotaloon, mä pääsin avotalosta r-kuntoutukseen ja koevapauteen. Mä sain kaksi vuotta olla yhteisökuntoutuksessa vankila-aikana, pitkä hoito ja vankila maksoi vielä r-kuntoutuksen ja koevapauden kuntoutus, niinku tänne siviilikuntoutuslaitokseen. Sain olla yhdeksän kuukautta melkein täällä panta jalassa."

R-KUNTOUTUS

Rangaistusaikainen kuntoutus. Vankilan päihdekuntoutuksen läpikäyneitä vankeja voidaan sijoittaa myös ulkopuoliseen päihdehoito- tai kuntoutuslaitokseen enintään kuuden kuukauden ajaksi, mikäli sen todetaan edistävän kuntoutumista.

Esimerkiksi Silta-Valmennusyhdistyksen kanssa yhteistyössä toteutettavan kuntoutuksen avulla työtetään vangin elämänmuutosprosessia, sekä tarjotaan välineet elämänhallinnan ja toimintakyvyn lisäämiseen ja päihteiden käytön vähentämiseen.

<https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/taytantonpano/toiminnot/muusosiaalinenkuntoutus.html>

<https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/taytantonpano/toiminnot/kuntouttavatoimintapaihdeyto.html>

<https://www.siltavalmennus.fi/>

"Oon mä vankilassa opiskellu ammatin itelleni ja silleen pystyny hyödyntää niitä aikoja."

KELJO

Kokemusasiantuntijakoulutus rikos- ja päihdetaustaisille. Osallistuminen on vapaaehtoista ja maksutonta. Päätavoitteena on kehittää työllistymistä tukeva koulutusmalli, joka perustuu kokemusasiantuntijuuteen ja sen ammatilliseen hyödyntämiseen. Koulutuksia järjestetään Tampereella ja Vantaalla.

<https://www.keijo.net/>

"Se on kuntouttava vankityösystemi avolla, joka mahdollisti. Se on siis ollut isona osana mun tätä taivalta siinä mielessä, että se on mahdollistanut Keijossa käymisen, sitten se, että mä olen saanut kiinnittyä tänne ja käydä näissä Rediksissä ja Raittiloissa ja tutustua tähän siviilikenttään, vielä tuomion aikana. Pääsee käymään näissä kolmannen sektorin paikoissa, tutustumaan ihmisiin ja kiinnittymään tänne, koska nämä ovat olleet hirveänä tukena mulle."

"Loistavat mahdollisuudet. Varsinkin jos on vähän pidempi tuomio, niin silloinhan sulla on aikaa pysähtyä miettiä niitä asioita, hakeutua vaikka yhteisökuntoutuspaikkaan ja nimenomaan se aika on mahdollisuus, jos sen käyttää hyvin ja oikein."

VERTAISTUKI REDIS – päihteen olohuone
Helsingissä

Vertaistuki Redis on päihteen kohtaamispaikka.
Muita vaatimuksia sisäänkäynnille ei ole.

Vertaistuki Redis ohjaa päihderippuvuudesta ja
vankilakierteestä toipuvia ihmisiä elämässään
eteenpäin.

Käytössä on monipuolinen tukiverkko, josta löytyy apua
elämänhallinnan ongelmiin, esimerkiksi vapautumisen
jälkeen.

<https://www.krit.fi/saatio/palvelumme/vertaistuki-redis/>

Redis toimisto
050 4124 303

"Ilman sitä asteittaista vapautumista, tosi heikoilla olisin ollut. Että kun mä olen ihan kakarasta asti käyttänyt huumeita ja elänyt siitä asti siviilissä aina sekaisin niin ei mulla ole ollut, en mä ole esimerkiksi mitään laskuja maksanut ikinä tai tehnyt yhtään mitään muuta kuin rikoksia ja vetänyt kamaa. On joutunut kaikki opettelemaan uudestaan, että asteittainen vapautus on ollut ihan ehdoton mulle, että on ne siinä tukenut paljonkin."

RAITTIILA – päihteen vertaisuutta Herttoniemessä

Raittilla tarjoaa vertaisuutta toimintakykyisille ja aktiivisuutta
haluaville päihde- ja mielenterveyskuntoutujille. Mukaan
ovat tervetulleita kaikki, jotka kaipaavat aktiivista toimintaa
ja yhdessä oloa iltaisin sekä viikonloppuisin.

<https://www.krit.fi/saatio/verkostot/raittila/>
raittila@krit.fi

SARAMÄEN YHTEISÖ

Turun vankilassa oleva 7- paikkainen yhteisökuntoutusosasto. Osasto on vankilan sopimusosasto, jossa on oma päiväjärjestys, mikä sisältää mm. päivittäisiä kuntoutusteemaisia keskusteluryhmiä, yksilökeskusteluja, liikunnallisia aktiviteettejä, kädentaitojen kehittämistä, arjentaitojen harjoittelua sekä NA-/AA- ryhmiä. Osastolle sijoittaminen edellyttää sitoutumista yhteisön sääntöihin, motivaatiota päihteettömyyteen ja päihdekuntoutukseen sekä ettei henkilöllä ole riippuvuutta aiheuttavaa lääkitystä eikä keskeneräisiä oikeusasioita. (Erityisohjaaja, Käyrän vankila)

"Kun mä olin Saramäessä ja siinä alettiin käymään tätä NA-ohjelmaa läpi ja sitten mä pääsin siitä vuoden päästä avovankilaan Käyräparkkiin niin me alettiin käymään noissa NA-ryhmissä. Se on ollut se vertaistukiryhmät mulle se juttu, mikä on tänä päivänäkin tärkeä osa mun selvinpään oloa. Sitten kun mä tänne Tampereelle tulin Käyräparkista, niin saman tien mä kiinnityin tähän KRIS:iin ja olen ollutkin tässä nyt sitten."

KÄYRÄPARK

Käyrän avovankilassa toimiva 8- paikkainen päihteen sopimusosasto, joka perustuu yhteisökuntoutuksen periaatteille. Yhteisö toimii erillään muun vankilan toiminnoista omassa rakennuksessaan. Toiminta koostuu päivittäisistä kuntoutusryhmistä, vertaistuellisuudesta, työtoiminnasta, vapaa-ajan toiminnoista ja ulkopuolisista käynneistä mm. AA / NA, työtoiminta. Sijoittuminen Käyräpark- yhteisökuntoutusosastolle edellyttää avolaitoskelpoisuutta, sitoutumista yhteisön toimintaan, motivaatiota päihteettömyyteen, mielellään kokemusta päihdekuntoutuksesta (siviilissä tai vankilassa) sekä sen tarve ja ettei henkilöllä ole riippuvuutta aiheuttavaa lääkitystä. Tavoitteena yhteisössä on rikokseton ja päihteen elämäntapa, siviiliin valmistautuminen sekä vertaistukeen kiinnittyminen. (Erityisohjaaja, Käyrän vankila)

”Kyllä mä koen, että valvottu koevapaus on hyvä. Siinä on ne tietyt pelisäännöt, mihin mä sitoudun ja mä pidän niistä kiinni ja se, että mä olen kumminkin vanki sinä aikana, että mulla on mahdollisuus viedä itseäni eteenpäin ja saada se sopeutuminen sinne siviiliin sinä aikana kun mä olen koevapaudessa. Se on paljon parempi kuin se, että mä olisin täällä vankilassa. Ja se mahdollistaa kaikki mun perhesuhteet, läheiset, kaikki muut.”

VKV - valvottu koevapaus

Vanki voidaan tietyin edellytyksin sijoittaa vankilan ulkopuolelle teknisin välinein ja muulla tavoin valvottuun koevapauteen enintään kuusi kuukautta ennen ehdonalaista vapauttamista tai koko rangaistuksen suorittamisesta vapauttamista.

Vangilta edellytetään päihteettömyyden ja muiden hänelle asetettavien ehtojen noudattamista koevapauden aikana. Koevapauden valvonnasta vastaa vankila ja viranomaiset tekevät myös valvontakäyntejä kotiin. Koevapauden aikana vangilla on toimintavelvoite ja toiminta voi olla työtä, opiskelua, päihdekuntoutusta tai muuta päihteettömyyttä tukevaa toimintaa.

Koevapaudessa oleva vanki saa liikkua ulkona vain määrätyissä paikoissa ja ennalta laaditun aikataulun mukaisesti.

<https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/taytantonpano/vapautuminen/valvottukoevapaus.html>

<https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/ajankohtaista/tiedotteetjauutiset/2013/12/lakivalvotustakoevapaudesta6292013astuuvoimaan1.1.2014..html>

Vankeusaikana on mahdollista esimerkiksi opiskella erilaisia ammattitutkintoja tai suorittaa vaikkapa peruskoulu loppuun. Vankilat tarjoavat myös monenlaisia kursseja, joista voi olla hyötyä esimerkiksi väkivaltatilanteiden välttämiseksi tai arjen perusasioiden hallinnassa. Vankilasta on myös mahdollisuus päästä tietyin ehdoin poistumisluvulle, mikäli sille katsotaan olevan perusteltu syy. Lisätietoa näistä mahdollisuuksista saat erityishenkilökunnalta sekä valvontahenkilöstöltä.

Millä tavoilla voisit käyttää tämän ajan vankilassa hyödyksi?

”KÄYTÄ NIITÄ OMIA AIVOJA.”

Haastateltaviemme mielestä muutoksen tielle pääsee parhaiten olemalla oma itsensä, uskomalla omaan itseensä ja omaan kykyynsä muuttaa elämänsä. He muistuttavat myös siitä, kuinka vankila-ajat vaikuttavat henkilön omaan tulevaisuuteen sekä läheisten elämään.

Mitä vinkkejä antaisit vankilassa oleville ja muutosta miettiville?

”Ei lähtis tavallaan niihin vankilan juttuihin mukaan, vaan pitäs sen oman päänsä jos päättää et lähtee lopettamaan. Ei kuuntelis muita ja uskois siihen muutoksen mahdollisuuteen, ettei tarvis rämpä hirveen syvällä ja hirveen kauaa siellä.”

”Pitäis saada jollain ihmeen tavalla selväks se hintalappu siitä elämäntyylistä ja sitten se et sitä hintalappuu ei maksa yksin. Se pitää tajuta et sen maksaa sen äiti ja isä ja veli ja sisko, läheiset ja suunnilleen koiratkin ja se hintalappu, se on sairaan iso.”

”Monikaan ei tajua sitä, niinku itekään ei nuorempana tajunnu, et ne kaikki merkinnät säilyy. Ja sellainen palauttaminen siihen normaaliin, maan pinnalle, et se ei oo hienoo glamourii se elämä.”

SILTA-VALMENNUS

Silta-Valmennusyhdistys ry on Tampereen seutukunnalla toimiva oppimisen, työn ja osallisuuden kohtauspaikka, joka tarjoaa yhteistyössä Rikosseuraamuslaitoksen kanssa mm. sosiaalista kuntoutusta vapautuville vangeille. Vanki voi suorittaa esimerkiksi valvottuun koevapauteen liittyvää toimintavelvoitetta Sillan toimipisteissä.

<https://www.siltavalmennus.fi/>

KESKUSPUHELIN

044 062 4050

ma-pe klo 9.00-11.00 ja 12.00-15.30

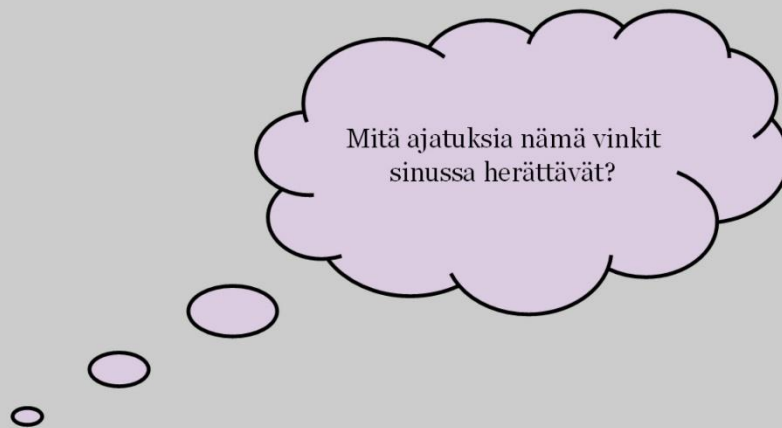
”Jo ennen kuin mä menin tuohon yhteisökuntoutusosastolle, mä menin eri osastolle sillain, että mä en ollut niiden mun vanhojen kavereiden kanssa tekemisissä. Se helpotti niin, että sitten mun ei tarvinnut ajatella mitä joku ajattelee.”

”Mä keskityin siihen, että mä olin vaan sitä mieltä, etten mä halua joutua enää vankilaan enkä käyttää päihteitä. Se on mulla se päihteiden käyttö suoranaisesti yhteydessä mun rikollisuuteen, eli jos mä käytän päihteitä, niin sitten mä teen semmoisia pieniä rikoksia, millä mä rahoitan sen mun päihteiden käytön ja sitten mä taas olen linnassa.”

"Mä olen aina miettinyt sen niin, että ne selvinpäinoloajat vankilassa ilman, että alkaa omia asioita työstämään, niin se on ollut ihan sama kuin se käyttäminen."

"Vankila on niinku oikeesti paikka minne hukkaa elämänsä. Kun tulee ensimmäinen tuomio, nii sit huomaaki yhtäkkiä viiden, kuuden, seittämän vuoden pääst et onki ollu kolme tai neljä kertaa vankilassa. Et tänne saa kyllä hukattuu niit vuosii oikeesti ihan niin paljo kun niitä on. Ja sulle ei jää niistä mitään käteen. Täältä kun sä tuut niin sä alotat ihan nollasta, ehkä voi olla et pakkasenkin puolelta. Et ehkä jos menee huonosti tuolla siviilissä, niin täällä menee viel viis kertaa huonommin."

"Keskity siihen omaan tekemiseen ja käytä niitä omia aivoja."

SUOMEN ROMANIFOORUMI

Suomen Romanifoorumi - Fintiko Romano Forum on suomalaisten romanijärjestöjen keskusliitto. Toiminnan tavoitteena on kehittää romanijärjestöjen osallistumisvalmiuksia, voimaantumista ja verkostoitumista. Romanifoorumi osallistuu kansalliseen ja kansainväliseen ihmisoikeustyöhön ja yhdenvertaisuuden edistämiseen.

<https://www.romanifoorumi.fi/>

Sähköposti: info@romanifoorumi.fi

PORTTITEATTERI

Porttiteatteri on helsinkiläinen ammattilaisvetoinen vankilasta vapautuvien teatteri, joka tuottaa taiteellisesti korkeatasoista teatteria. Porttiteatterin tavoitteena on sitouttaa vapautumisvaiheessa olevia vankeja teatteritoimintaan pitkällä tähtäimellä ja mahdollistaa osallistujilleen irrottautumisen rikollisen identiteetistä.

<https://porttiteatteri.fi/>

info@porttiteatteri.fi

044 240 8800

LÄHIVARTIJA

Lähityön tavoitteena on rangaistusajan vaikuttavuus, jossa vankeja motivoidaan ja valmennetaan rikoksettomaan elämäntapaan. Lähityötä toteutetaan kaikissa kohtaamisissa ja arkipäivän tilanteissa. Lähityöhön kuuluu vartijan oma-aloitteinen rooli vangin kuntoutustyöhön sekä ohjaukseen sekä rangaistusajan suunnitelman toteuttamiseen. Tavoitteena on tukea vankeja yhteiskuntaan sopeutumisessa.

https://www.rskk.fi/fi/index/perustutkinto_1/ammattinavartija.html

A-KILTA

A-kiltatoiminta on päihteetöntä, vapaaehtoisuuteen perustuvaa ja monimuotoisesti toteutettavaa vertaistukitoimintaa päihdeongelmallisille ja päihdeaijoille sekä heidän läheisilleen.

Kaikki A-kiltatoiminta on päihteetöntä. Tavoitteena on päihdehaitoista vapaa, selvästi parempi elämä. A-kiltatoiminta ei ole päihdehoitoa, eikä sillä ole hoitotavoitetta. Toiminnassa ei aseteta mitään päihdehoitomuotoa toista paremmaksi ja kunnioitetaan mukana olevien itselleen asettamia tavoitteita päihdeiden käytön suhteen.

Päihteettömyyttä tuetaan käytettävissä olevin A-kiltatoiminnan keinoin ja ohjaamalla muiden palveluiden tai toimintojen piiriin.

A-killat ovat yhteiseltä arvopohjalta toimivia itsenäisiä yhdistyksiä.

Toimintaa on usealla paikkakunnalla Suomessa.

<https://a-kiltojenliitto.fi/a-killat/>

3 RIKOLLISESTA IDENTITEETISTÄ JA RIKOKSISTA LUOPUMINEN

Tutkimusten mukaan rikollinen käyttäytyminen saattaa muuttaa henkilön arvomaailmaa, käsitystä omasta itsestään sekä tarvetta kuulua ympäröivään, perinteisillä arvoilla toimivaan yhteiskuntaan. Rikollinen identiteetti voi olla omaksuttu jo ennen ensimmäistä kiinni jäämistä ja johtua tässä tapauksessa monistakin eri syistä, kuten sosiaalisesta ympäristöstä, päihteiden käytöstä tai persoonallisuuden piirteistä (Kekki 2012, 54).

“EI RAAMATTUKAAN KIELLÄ TYÖNTEKOA.”

Epäeettisen toiminnan ja päätöksien perustelusta käytetään termiä neutralisaatiotekniikka. Neutralisaatiotekniikoiden avulla henkilö perustelee tekojaan itselleen ja muille ottamatta suoraan vastuuta omasta toiminnastaan, sekä vähättelemällä omaa syyllisyyttään.

Myös haastateltavamme käyttivät näitä tekniikoita puolustellessaan käyttäytymistään itselleen ja läheisilleen. Puolustelulla rikollinen käyttäytyminen muuttui sallituksi tai jopa toivottavaksi. Myös ympäristö on vaikuttanut monen kohdalla rikolliseen käyttäytymiseen.

Mitkä asiat vaikuttivat rikolliseen käyttäytymiseesi?

Millä tavoin puolustelit sitä itsellesi ja läheisillesi?

”Mä veikkaan et se oli omat tyhmät valinnat ja ehkä huono seura.”

”Than kaikin keinoin puolustelin. Pahimmat on ollu se epätietoisuus siitä että itestä ois johonkin muuhun ja sitte yks iso in on ollu se että paljon syytin sitä kasvuympäristöö. Pitkän aikaa ajattelin niin, että mä oon kasvanu sinne, et mulle on jaettu ne kortit käteen millä mun kuuluu vaan pelaa ja mennä loppuun asti niin kauan kunnes lyödään multaa päälle.”

”Mä en oikeen oo ollu semmonen että mä oisin ihannoinu niitä muita, vaan se oli yksinkertaisesti se raha ja sit ku tajus kuinka helposti sitä sai. Sit se rikollisuus oli paljon semmosta et siinä ei kauheesti niinku ihmisiä vahingoitettu et se ei laittanu silleen omatuntookaan kolkuttamaan. Et jos ne rikokset kohdistu johonki yrityksiin ja tollasiin niin se oli sit ihan OK.”

"Päihdeongelma vaikutti mun rikosten tekemiseen, ei mikään muu."

"No ensin oli niitä puliveivarijuttuja, joista ensimmäiset tuomiot tuli, mutta sitten mä aloin tekemään niitä asuntomurtoja. Mutta sitten kun mä rupesin miettimään niin mä tajusin sen, että tuo on väärin ja se on vastoin mun moraalialia. Jos joku kävisi murtautumassa mun asuntoon, niin miten mä kokisin sen itse? No silloin mä jätin sitten ne ja mä mietin, että mistä mä saan rahaa sillain, ettei kukaan yksityinen ihminen kärsi siitä - no pankeista. Enhän mä ajatellut sitä, että se pankkivirkailija saattaa siitä saada jotain traumoja, että siinä vakuutusyhtiö hoitaa ne hommat eikä mua kiinnosta. Sitten huumekaupat mä perustelin sillä, että eihän raamattukaan kiellä työntekoa, että täähän on ihan duunia siinä missä mikä muukin."

"Mä olen puolustellu sitä tälleen et mä olen tehny hyvää asiaa mukamas. Puolustanu heikompia. Et se on ollu sitä valheellista kuitenkin, et hakee sitä hyvää väkivallasta."

"Kai mä sitä jossain vaiheessa yritin jollain tavalla puolustellakin, mutta kyllä se jossain vaiheessa meni siihen, ettei mun sitä tarvinnut enää millään tavalla puolustella. Tottakai mä koin siitä syyllisyyttä, etten mä olisi halunnut tehdä semmoisia asioita mitä mä tein. Loppujen lopuksi se olikin se, mistä tuli se pohja. Tajusin että mä en halua elää näin, mutta se maailma ajaa tekemään semmoisia asioita siellä on pakko tehdä. En mä usein olisi halunnut tehdä, mutta sitten siellä on semmoista pelkoa ja sitä rahaa on pakko saada ja pääkin tarvii saada sekaisin niin sitten on vaan pakko tehdä, se kuuluu siihen maailmaan. Sitten se menee hyvin nopeasti siihen, ettei siinä elämässä ole mitään muuta."

Millä tavoilla sinä olet puolustellut rikollista käyttäytymistäsi itsellesi tai läheisillesi?

“SE HETKI KUN SÄ PÄÄTÄT.”

Elämäntavan muuttaminen voi lähteä vähitellen syntyvästä ajatuksesta, ettei elämä vastaa odotuksia ja henkilökohtaisia tavoitteita. Muutoksen punnitsemisessa havaitaan, että elämän huonot puolet painavat enemmän kuin hyvät. Yksi päihitteettömyyteen motivoiva tekijä on kyllästyminen elämäntapaan, eli päihde-elämän tuomiin sosiaalisiin ja fyysisiin haittoihin. (Karsikas 2005, 74-75).

Suurimmalla osalla haastateltavistamme muutoksen ajatus alkoi kyllästymisestä rikoksien ja päihteiden täyttämään elämäntapaan, sen epävarmuuteen ja kaotaisuuteen.

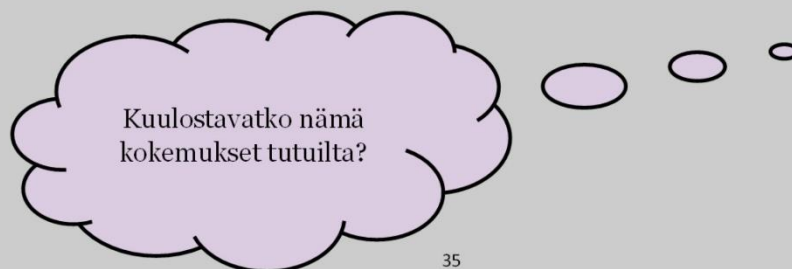
Milloin päätit luopua rikollisesta elämästä ja päihteistä ja mikä siihen vaikutti?

”Oli ollu jo semmonen fiilis ennen vankilaan joutumista, et ei jaks enää vetää. Et se vetäminen oli yhtä tuskaa.”

”Sit tää on vaan ku ikää tulee, ni alkaa mieltii et onks tos mitään järkee et mitään pysyvää ei oo. Ainut on lapset. Mut ei oo mitään pysyvää ja ei oo paikkaa mihin mennä ja sit oot jossain tuolla taloissa ja koko ajan poliisilaitoksilla tai oot tuolla ympäri ämpäri kierrät tekemässä rahaa ja näin. Et se on periaattees se ns. väsymys siihen hommaan.”

”Sitten mä väsyin ihmisiin ja mä väsyin kokonaan siihen touhuun. Sitten mä rupesin punta-roimaan sitä, että mä olen kohta viisikymppinen jätkä, mitä mulla on ja mitä on edessä. Okei, silloin oli pitkä tuomio tulossa ja silloinhan kävi se metadoni mielessä, että se on mun ainoa vaihtoehto. Mut se jäi sit kuitenkin se metadoni. Se muutos tapahtui sitten pikkuhiljaa, että elämässä on jotain muutakin. Ja sitten kun NA-ryhmä kävi tuolla Vantaalla pyörimässä, näin siinä oli vanhoja kavereita, joiden kanssa mä olin joskus yrittänyt raitistua. Kun ne kertoi siitä miten hyvin menee ja miten ne on saaneet elämästä kiinni ja näin, niin sitten se syttyi se halu sitä kautta.”

”Totaalinen kyllästyminen ja pettyminen siihen, että se ei olekaan todellisuudessa sitä, miten sitä on kuvitellut. Että niin sanotut ystävätkin puukottavat selkään, ettet ole ikinä varma kenestäkään ja se epävarmuus ja sellainen. Sellainen se asia on siellä taustalla. Ja sitten se ainainen stressi ja pelko, että missä vaiheessa kosahtaa.”

ARVOT, UNELMAT JA TODELLISUUS EIVÄT AINA KOHTAA

Asiat, joihin sinä uskot ja joita pidät itsellesi tärkeinä sekä arvokkaina kutsutaan arvoiksi. Omien arvojen tutkiminen ohjaa meitä toimimaan ja tavoittelemaan tärkeitä päämääriä elämässä. Itselle mielekästä tavoitetilaa kohti on helpompi edetä, kun tiedät mikä sinulle on merkityksellistä sekä arvokasta. Arvot muodostuvat henkilökohtaisten uskomuksien ja käsitysten lisäksi ympäröivässä yhteisössä ja elinpiirissä. Jokainen meistä kuitenkin lopulta valitsee itse omat arvonsa. (Suomen Mielenterveys Ry).

Haastateltavien arvomaailmaa muuttivat muun muassa vertaisilta saatu tuki ja ymmärrys siitä, miten oma toiminta vaikuttaa muihin ihmisiin.

Mikä muutti arvomaailmaasi?

”No ne arvot muuttui siinä vertaistukiryhmässä – ne ihmiset keitä siinä mun ympärillä oli, ne arvot ja jutut mitä siinä oli, ne tarttui. Se mikä niissä muissa ihmisissä oli, niin se tuli sitten muhunkin.”

”Jos mä en ois tajunnut et mun arvopohja vaikuttaa jo muitten ihmisten käytökseen, nii sit mä oisin varmaa jatkanutkin. Mut se tajuaminen, et se miten mä näen maailman ja miten siellä toimitaan vaikuttaa jo muitten ihmisten päätöksiin, niin se, se varmaan oli se.”

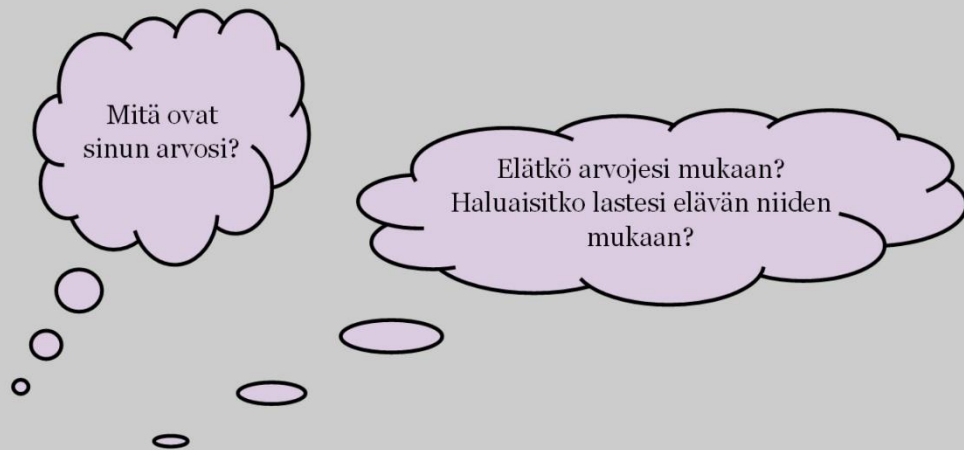
”Se vaikutti se totaalinen epäonnistuminen tuossa unelmien tavoittelussa. Se, että jos mä loppupeleissä löysin itseni kaikkien kummellusten jälkeen, sellaisesta hylätystä autosta ja ainoo mitä mulla oli, oli pussi PV:tä? Ja sitten kun mut otettiin siinä kohtaa kiinni, niin kyllä se oli se, että kyllä tämä nyt oli totaalinen mahalasku, kaiken kaikkiaan, että ei se unelma sieltä löytynyt.”

”Tajusin et nehän on niitä kovii jätkii. Ne jotka oikeesti hoitaa asiansa oikein, se on sitä...ne on saavuttanut jotain. Ajatusmaailma ja se mitä ihailee, koki aikamoisen ravistelun silloin kun tajus et ei oo helppoo pärjätä rehellisesti ja laillisesti. Hitsi...”

”Se mun elämä meni semmoiseksi, ettei mulla ollut millään merkitystä, että mä olin ihan valmis tekemään mitä vaan sen huumeen eteen, vaikka myymään oman mummoni, tai tekemään vanhemmille mitä vaan, tai veljelle, tai parhaille kavereille, tai puhumaan ihan mitä vaan jostain, että mä sain sitä kamaa. Että mun arvot ja periaatteet mä jouduin myymään kaikki. Sitten kaikki läheiset ihmiset pisti välit poikki muhun, että ne ei halunneet enää olla missään tekemisissä eikä halunneet enää edes tunnustaa, että mä olen heidän lapsi. Ja sit läheinen kuoli. Ne vaan tapahtui semmoisen pitkän ajan sisään kaikki ja sitten se lopullinen juttu oli se, että nyt on vittu pakko tehdä jotain.”

"Ei tää vankilaelämä mitään kivaa oo, on menny kaikki nuoruusvuodet hukkaan. Sit mä sain lapsen ja se oli se iso juttu et se pisti avautuun mun silmät niinku kahta kauheemmin. Mä aattelin sitä silleen et nyt on omat nuoruusvuodet menny vankilaan ja sille ei voi enää mitään, mut en mä käy niitä nyt mun lapsen elämästä enää. Kyl mä hahuun olla isä mun pojalle ja mies mun vaimolle."

"Niin sitten se eka kerta, kun mielti et vittu että onks tää nyt niinku ihan niin siisti? Mut muistan silloin hyvinkin selkeesti ku mä jollain tuomiolla mietin että "Okei, ehkä tästä nyt en enää nii ylpee voi olla, mut ei must oo muuhunkaan, tässä mä oon hyvä". Niin mä sit jatkoin, jatkoin vaan. Sit mun broidi, yhen ison hässäköksen seurauksena, hänelle riitti ja se totes et; "Vittu, tää on perseestä" ja se vaan lopetti. Mä niinku kaukaa kyttäilin, et vittu, katos saatana, paskiainen on onnellinen ja sillä menee hyvin. Ja sit vähän rupesin mieltii et miks sil menee hyvin? Aika selkee yhtymä, piti käydä vielä yks tuomio sen jälkeen mut se on sit tää viimeisin, missä olin tehnyt päätöksen et sit ku mä lähen sille tuomiolle nii sit irrottaudun ja niinku haistatan vitut kaikille. Ja sillä tiellä ollaan."

HELSINGIN KAUPUNGIN ASUMISEN TUKI

Asumisen tuki vastaa täysi-ikäisten asunnottomien yksinäisten, lapsettomien pariskuntien sekä mielenterveysasiakkaiden asumispalveluiden järjestämisestä. Asumisen tuen palveluja ovat sijoitus- arviointityö, Hietaniemenkadun palvelukeskus ja tuetun asumisen sosiaalipalvelut.

Neuvonta
ma, ke ja pe klo 9-11
puh. 09 3102 2530

PELKO TULEVASTA HERÄTTELEE

Pelko tulevaisuudesta voi herätellä päihteiden käyttäjän elämäntavan muutokseen. Päihde-elämään liittyy pelkoja mm. yliannostuksen mahdollisuudesta tai huonolaatuisten aineiden käyttämisestä. Myös ympäröivä elämä voi vaikuttaa muutosmotivaatioon. Huumeiden käytöstä johtuvat ikävät tapahtumat ystäväpiirissä, esimerkiksi henkilöiden tilanteen huonontumisen todistaminen tai huumekuolemat peilataan omaan käyttämiseen ja niihin riskeihin mitä käyttömaailma pitää sisällään. (Karsikas 2005, 73 & 75)

Myös haastateltavamme olivat kokeneet pelkoa omasta tulevaisuudestaan. Suurimpia huolenaiheita tulevaisuuden suhteen oli, että olisiko sitä ollenkaan.

Huolettiko oma tulevaisuus?

”Mä olin vetäny siinä viimeisellä pätkällä itteni niin huonoon kuntoon, et mä en päässy enää Sörkassa ku sinne kuntoutusosastolle, mua ei uskallettu laskea mun oman kunnan takii normaaliosastolle lusimaan. Mä olin näitten tutkareitten ja näitten kans saanu itteni tosi heikkoon happeen, et tavallaan tarvitsin kokoaikasta silmää et ei käy mitään. Mä olin siinä ehtiny melkee vuoden päivät rykki näit muuntohuumeita ja lakkoja sun muita kehooni nii mä olin aika... rapsakassa kunnossa.”

”Kun kuuli kuinka kaverit kerto miten vanhat kaverit, joiden kans joskus oli pyöriny, et minkälaista niillä on, niin sit niinku joka kerta tuli vaan vahvemmaks se et ”huhuh, onneks ymmärsin ajoissa et halus niinku eroon tosta jutusta”. Kyl niillä osalla niistä vanhoista kavereista menee tosi huonosti, et oikeen sääliittää.”

KORVAUSHOITO

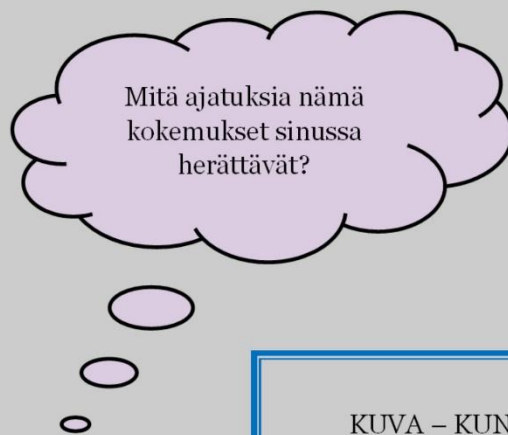
Korvaushoito on opioidiriippuvaisille tarkoitettua lääkkeellistä hoitoa, jossa käytetään apuna Buprenorfiinia tai Metadonia sisältäviä lääkevalmisteita. Korvaushoidon tavoitteena on joko kuntoutuminen ja päihteettömyys (kuntouttava) tai haittojen vähentyminen ja elämänlaadun parantuminen (haittoja vähentävä). Korvaushoito voidaan aloittaa niille opioideista riippuvaisille henkilöille, jotka eivät ole vieroittautuneet. Korvaushoitolääkitys estää vieroitusoireiden syntymisen ja ylläpitää toimintakykyä.

<https://www.vinkki.info/terveyden-edistaminen/korvaushoito>

”Se oli se seitsemän kuukautta, kun mä olin mennyt siihen kuntoutukseen, kyllä mä sellaisia päätöksiä tein, että nyt mä haluaisin lopettaa tämän ja sen mä tiesin, että mä kuolen jos mä jatkan sitä käyttämistä. Tai että mä en halua elää enää niin. Seitsemän kuukautta kun meni ja se käyttämisen pakkomielle ja se kaman himo lähti, niin mä tiesin että tämä juttu auttaa. Siihen asti mulla oli vähän semmoinen, että ”katsotaan nyt, että voiko tämä olla se juttu. Mutta sitten se lähti, että mä tajusin, ettei mun ehkä tarvitsekaan enää tehdä mitään tuommoista jos mä teen tätä juttua tosissaan.”

”Ymmärsi sen hyvin nopee et jos ei nyt lähe tekeen jotain nii seuraavaa kertaa ei välttämättä enää tuu. Se oma kunto tavallaan herätti siihen että siitä ei ollu enää pitkä matka siihen et olis lyöty multaa päälle.”

KUVA – KUNTOUTTAVA VANKITYÖ- OHJELMA

Kuntouttava vankityö KUVA on Helsingin kaupungin sosiaali-
viraston ja Rikosseuraamuslaitoksen yhteisohjelma, jonka
tavoitteena on parantaa helsinkiläisten vankien yhteiskuntaan
sijoittumista. Ohjelmassa aloitetaan vankila-aikana, jolloin
sijoitetaan Suomenlinnan vankilaan. Sijoittumisen
edellytyksenä vangin tulee olla motivoitunut
päihdeongelmansa hoitamiseen ja edistynyt sen hoitamisessa
vankilassa. Lisäksi tulee olla sopiva avolaitokseen ja
kuntouttavaan vankityöhön ottaen huomioon terveydentila ja
työkyky, päihdekuntoutustarve sekä turvallisuus. Kuntouttava
vankityö on jatkoa vankilan päihdekuntoutukselle, työhön
valmennukselle ja muulle selviytymismahdollisuuksia
edistävälle toiminnalle. Vapautumisen jälkeen henkilö jatkaa
ohjelmassa tarpeellisen ajan. Helsingin kaupunki takaa
ohjelmaan osallistuneille työtä vapautumisen jälkeen.

<https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/taytantonpano/toiminnot/muusosiaalinenkuntoutus/kuntouttavavankityo-ohjelmakuva.html>

VANKILA-AJAN VAIKUTUS PÄÄTÖKSENTEOSSA

Vankeustuomio keskeyttää siviilitoiminnan rikkoen henkilön omat aiemmat rutiinit. Päihdekierteessä olevan elämä saattaa olla hektistä ja vauhdikasta, toisaalta myös sekavaa ja kuormittavaa. Vankeus muodostaa toisenlaisen elämän rutiinin, johon kuuluu normaali vuorokausi- ja ateriarytmi ulkoiluineen ja harrastemahdollisuuksineen. Vankilaan tullessa onkin yllättäen rutkasti aikaa pysähtyä pohtimaan oman elämän kulkua, arvoja sekä tulevaisuutta, joka saattaa olla siviilielämästä hyvin poikkeuksellinen tila.

Näin kävi myös monen haastateltavan kohdalla. Vankila-aika pysäyttää sekavan päihde- ja rikoselämän ja antaa mahdollisuuden tutkia omaa itseä vertaisten ja ammattilaisten tuen myötä. Jokaisen kohdalla, ensikertalaisista moninkertaisiin rikoksenuusijoihin, on vankila ollut se paikka jossa päätös päihteistä ja rikollisuudesta irrottautumisesta on syntynyt.

Mikä rooli vankeusajalla oli päätöksenteossa?

”Mä tunnen paljon semmoisia päihteitä käyttäviä ihmisiä, kelle tietyllä tavalla se pysähtyminen tulee vankilassa. Siellä siviilissä oleminen saattaa olla aika semmoista et käytetään, mennään ja tehdään kaikkea, mikä mahdollistaa sen päihteiden käytön. Sitten tulee se pysähtyminen vankilassa, että: ”Okei hei, mitä mä voisin tehdä, voisiko tämä vankila-aika olla sellainen, missä pystyisi tehdä jotain, ettei asiat menisi siihen samaan pisteeseen missä ne on ollut.”

”Mulla oli silloin vankilassa tavallaan semmonen hyvä sattuma, et ku mä olin siel kuntoutus-osastolla ja siel oli sit yks vanha tuttu, ketä oli kans paljon lusinu ja sen kaa käytiin keskusteluita. Se ties, et mä oon joskus yrittäny. Niin käytiin sen kaa keskusteluja ja se just sano mulle et; ”Hei, oisko aika sunki?”. Tai siel oli niinku muutamiiinkin tuttuja ketkä sano et oisko aika oikeesti tehdä jotai muuta.”

”Sit mä päätin et mä haluun tukea ja haluun oppii niitä hyviä asioita siellä vankilassa ollessa ja käyttää ajan hyödyksi. Niin mä tajusin sen että tää on nyt oikeesti mun valinta et mitä mä teen.”

”Jotenki kun mä heti tajusin tietysti sen et nyt mä tuun olee pitkään vankilassa ja mul ei ollut hajuakaan et minkälaista vankilassa on. Mä luulin et johonki putkamaiseen paikkaan vaan suljettuna. Mut sit ku sinne pääsi niin siellä heti jotenki tajus et nyt mun pitää tehdä valinta, et haluiks mä tehdä hyvää vai pahaa.”

”Kymmeneen ensimmäiseen viikkoon mä yritin vähintään kerran päivässä soittaa ja kirjottaa kirjeen ja kymmeneen viikkoon ei vastattu yhteenkään kirjeeseen eikä puheluun. Niin se oli se, et nyt tää riittää tää touhu.”

"En mä niinku ikinä ollu ajatellu et mä kokonaan luopuisin päihteistä. Ehkä mä en ajatellu niin ku se ei ollu ajankohtaista ja sit ku mul oli niin monta vuotta vielä jäljellä. Se tuli sit sillon Hämeenlinnassa ku mä tapasin noi KRISin naiset ja oli noita vertaisjuttuja. Sillon mä ajattelin et tää on nyt se mitä mä tartten. Mut jos mä oisin suoraan päässy vankilasta vaikka koevapauteenkin ni en mä ois ollu ollenkaan tietonen et mitä se addiktio on ja mitä sen eteen pitää tehdä. Sit mä tajusin et en mä tosiaan voi ottaa enää yhtään mitään. Se ei vaan enää ole vaihtoehto."

KRIS

KRIS on järjestö, jonka ensisijaisena tarkoituksena on tarjota apua ja tukea vankilasta vapautuville henkilöille. Järjestön kautta vapautumassa oleva vanki voi saada vertaistukea ja apua toimivan tukiverkoston rakentamiseen, jotta uuden elämänvaiheen kriittisempien vaiheiden keskellä hän ei tuntisi olevansa yksin, vaan olevansa tarpeeksi vahva välttääkseen palaamisen niihin elämäntapoihin, joiden takia hän aikoinaan päätyi vankilaan.

<https://kris.fi/>

"Kun oli vielä hengissä niin oli mahdollisuus lähteä tekee jotain. Ne keskustelut niitten muiden kans siellä kuntoutusosastolla. Ne sai mut menemään päihdetyöntekijän kaa juttusille ja sit ku mä menin päihdetyöntekijän kanssa juttusille, ni mä näin kaks semmosta esitettä siin pöydällä ja mä otin ne kummatkin siitä ja menin selliin. Sit mä aloin miettii et jos sais niinku muutettuu sen elämän suunnan. Mut se vaati multakin sen et mä olin ihan paskana. Vetäny itteni niiku ihan paskaks."

"Itseasiassa sit ku mulle ekan kerran tarjottiin piriä, et jos mä haluisin sitä levittää, niin mä päätin et mä en tällä tuomiolla ota. Mun mielestä ne vanhat frendit osastolla tosi hyvin kyllä kunnioitti sitä kun ne näki et mä oon tosissaan."

Minkälaisena koet vankilassa viettämäsi ajan? Voisiko se olla sinun mahdollisuutesi?

RIKOLLISEN IDENTITEETTI

Rikollisen käyttäytymisen myötä henkilö omaksuu usein myös rikollisen identiteetin, joka muuttaa moraalittoman hyväksyttäväksi ja laittoman lailliseksi. Rikollisen identiteetin omaksuminen on myös eräänlainen suojakeino, jonka avulla henkilö pyrkii selviytymään rikos- ja päihdemaailman kaaoksessa. (Kekki 2012, 54.)

Haastateltavamme kertovat että rikollisen identiteetti on poikkeuksetta hyvin itsekäs ja ajaa vain omaa etuaan. Rikollisen identiteetti on myös ollut heille välttämätöntä omaksua, sillä muuten rikos- ja päihdemaailmassa ei olisi selvinnyt.

Millainen on mielestäsi rikollinen identiteetti?

”Ku linnassa oot nii ethän sä joka aamu herää ja mieti et “vittu mä oon muuten aika vitun huono poika, mä oon muuten vitun huono isä ja sit mä oon aika surkee veli”. Vaan sä heräät ja sä mietit “Vittu, mä en oo vasikka”. Sit sä roikut siinä, että vittu mä en oo vasikka vaan mä oon vitun kova jätkä ja hyvä jätkä ja sit sä rakennat sun identiteetin sen ympärille. Blokkat kaiken muun pois.”

”Tänä päivänä mä tiedostan sen, että mä oon ollut äärettömän äkkipikainen ja arvaamaton. Mä oon ymmärtäny sen nykyään, että se johtuu peloista. On johtunu siis peloista, et mä oon luonu itelleni semmosen niinkun identiteetin. Arvaamattoman ihmisen identiteetin sen takia, jotta mä teen muille ensiks, ettei ne uskalla tehdä mulle.”

”Tavallaan jotenki et näkee jotain ja miettii, et miten tästä vois hyötyä. Silleen et itelläkin, et joku on jossain ihan tavallisissa ihmissuhteissa hirveen ystävällinen ni vieläki tulee ensimmäisenä semmonen et haluaks toi musta jotain. Nykyään voi ehkä jo aatella et ei toi nyt ehkä haluukaan vaan hyötyy musta ja et voi olla et on ihan oikeesti kivoja ja hyviä ihmisiä.”

MYLLYHOITO-PÄIHDEKUNTOUTUS

Myllyhoito on Minnesota-malliin perustuva hoitomuoto, jota on toteutettu Suomessa jo lähes 40 vuoden ajan. Myllyhoidossa päihderiippuvuus nähdään sairautena, josta toipuminen edellyttää raittiutta. Sairauden ei katsota olevan henkilön itsensä syy ja siitä toipuminen tapahtuu saman hoito-ohjelman avulla – päihteestä riippumatta.

Myllyhoidon keskiössä ovat 12 askeleen ohjelman hyödyntäminen ammattilaisten ohjauksessa sekä vertaistuki. Yhteisöllisyys on osa Myllyhoitoa, johon kaikki ovat tervetulleita. Hoitoon sisältyy ryhmäterapiaa, luentoja, tunnetaitojen vahvistamista sekä vertaisryhmätoimintaa. Uskomme, että tulohetkellä oleva motivaatio ei määritä hoidon lopputulosta.

<https://www.kalliola.fi/sosiaalityo/paihteet/kalliolan-klinikan-paihdekoulutus/>

”No se henkilö noudattaa sen rikollismaailman sääntöjä ja lakeja ja elää rikollisella tavalla, ulkopuolella yhteiskunnasta kaikella mahdollisella tavalla. Ei maksa veroja, ei käy töissä, rahoittaa elämänsä rikoksilla ja pelaa niin kuin omien, muiden rikollisten puolella.”

”Sanotaan et se rikollinen identiteetti ei missään tapauksessa ole henkilö itse! On se sitten poikakerhojen identiteetti, narkkarin identiteetti, huumausaineitten myyjä, varas, se vaihtelee kaikkien näitten mukaan.”

KRITS

Kriminaalihuollon tukisäätiön keskeisimpänä tehtävänä on rangaistuksesta vapautuvien ja heidän läheistensä aseman parantaminen. Työtä tehdään järjestämällä ja kehittämällä erilaisia palveluita, sekä tukemalla alalla toimivia järjestöjä ja vapaaehtoistyötä. Säätiön palvelutoiminnan piirissä tuotetaan tukiasumispalveluja ja sosiaalipalveluja rikosseuraamuslaitokselle ja kunnille. Säätiöllä on keskeinen rooli myös yhteistyön edistäjänä ja koordinaattorina kriminaalihuollon tukipalveluita tuottavien järjestöjen verkostoitumisessa.

<https://www.krits.fi/>

Kinaporinkatu 2 E 39, 00500 Helsinki

09 774 3610
toimisto@krits.fi

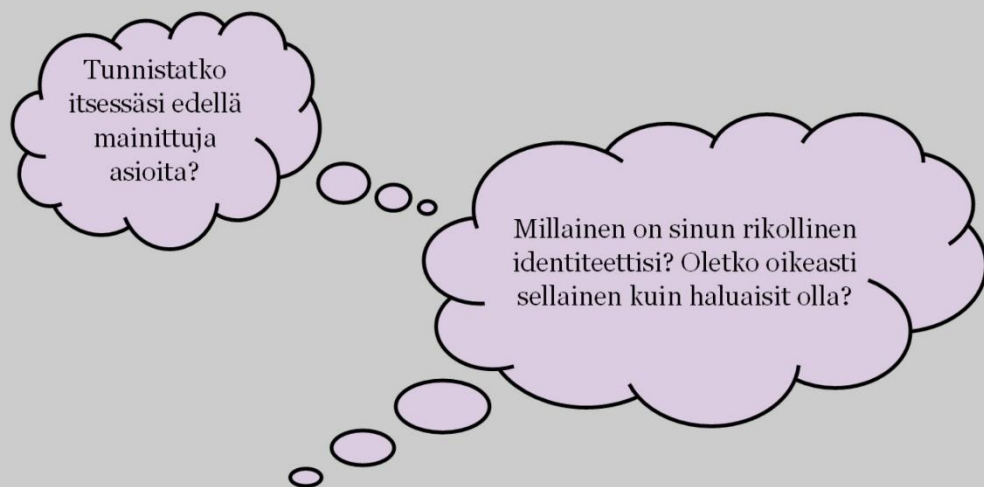
”Rikollisen identiteetti on mun mielestä semmoinen, että eletään pelkästään siinä maailmassa, eikä kunnioiteta yhtään. Jos mä mietin omaa rikollisen identiteettiä, niin en mä kunnioittanut mitään lakeja tai mitään näitä normaaliyhteiskunnan sääntöjä tai velotteita. Mulla oli ne omat arvot ja oma ajattelu ja pelkästään niitä arvoja kunnioitin. Eikä mulla ollut, tai oli ehkä semmoista katumusta joistain teoista, mutta että ei ne mitenkään vaivanneet mua niin että se olisi estänyt mua tekemästä niitä asioita.”

”No jollain tavalla itsekäskin, mutta sitten mä koen jotenkin, että se on sairaus kanssa. Jos mä mietin, niin en mä ollut kauheasti vastuussa siitä enää jossain vaiheessa itse mitä mä tein. Mä en pystynyt olemaan tekemättä niitä asioita, tai se maailma veti sillain, että mä olin sairas ihminen ennemminkin. Tottakai se itsekeskeisyys on sen sairauden periaatteessa yksi oire ja se on vahva oire, ettei pysty näkemään mitään muuta kuin itsensä.”

”Ja kaikkein hulluintahan siinä on, että siinä hetkessä aidosti on sitä mieltäkin. Enitenhän siinä hävettää, ettei se ollut mikään rooli. Tai oli se rooli mikä oli kasvatettu ja rakennettu niin tarkkaan jotta siinä maailmassa pystytouhuumaan, koska siellä ei oo tunteille tilaa.”

”On se itsekäs ja ja itsetuhoinen. Ei siinä huomaa sitä, kun puhuttiin vaikka lapsista, niin en mä ole miettinyt sitä, että mulla ei ole ollut saumaa tavata mun lapsia.”

”No se oli tosi itsetuhoista, ja se oli tosi väkivaltapainotteista. Ensimmäisen kuukauden aikana retkahduksen jälkeen mä mietin jo, että kun pääsisi linnaan takaisin, että siellä se pysähtyisi tai loppuisi.”

UNIT – VALMENNUSTA MUUTOKSEEN ULKOMAALAISTAUSTAISILLE VANGEILLE

UNIT-palvelu on suunnattu kaikille 18–55-vuotiaille turvapaikanhakija- ja maahanmuuttajataustaisille vangeille sekä yhdyskuntaseuraamusasiakkaille, jotka suorittavat tai ovat suorittaneet vankeusaikaa Etelä-Suomen rikosseuraamusalueella.

UNIT-palvelun tarjoama kokonaisvaltainen valmennus on kohdennettu ennen kaikkea niille, joiden vapautuminen on ajankohtaista.

Vapautumisen suunnittelu ja siinä tukeminen auttaa vankeja osallistumaan yhteiskuntaan heidän yksilölliset tilanteet huomioon ottaen. Valmennusprosessi tukee elämänhallintaa ja toimintakykyä.

<https://www.hdl.fi/blog/2019/10/02/unit-valmennusta-muutokseen/>

“PITI VAAN LUOVUTTA.”

Rikos- ja päihdekierteestä sekä rikollisesta identiteetistä luopuminen on pitkäkestoinen prosessi, johon ei välttämättä riitä vain henkilön oma halu irrottautua elämäntavasta.

Kierteen katkaisemiseksi tarvitaan kattavaa sosiaalityötä sekä kokonaisvaltaista kuntoutumista erityisesti päihdeongelmasta kärsiville, joiden elämäntapa kierteessä on tuonut mukanaan psyykkisiä, sosiaalisia ja terveydellisiä haittoja. (Karsikas 2005, 153).

Identiteetin muuttaminen on ollut haastavaa myös haastateltaville. Identiteetti muutos on monen kohdalla tarkoittanut luopumista kaikesta aiemmasta, sekä tietynlaista nöyrytmistä. Monen kohdalla apu on tullut itsensä tutkiskelun keinoin, johon he ovat useimmiten saaneet apua vankilan erityishenkilöstöltä. Tietynlainen rikollinen identiteetti ei kuitenkaan välttämättä koskaan täysin poistu, mutta haastateltavat ovat saaneet myös työkaluja selvittää tilanteista jotka aiemmin olisivat johtaneet rikoksen tekemiseen.

Miten rikollisesta identiteetistä voi luopua?

Mikä teki luopumisesta haastavaa?

”Sit ku kaks rikollista identiteettiä jo sotii keskenään. Toinen on se että siinä rottaillaan, saa vasikoida, tehä vaikka mitä toiselle. Toinen on se et kunnioitetaan ja pidetään toisesta huolta. Pidetään puheet ja näin. Kun ne alkaa sotii keskenään ni sillon aloin miettii myöskin sitä et haluunko mä muuttaa enää sitä mun identiteettiä tollaseks mitä nää nykyään on ja en ollu siihen valmis.”

”No se kunnioitus muita kohtaan, tottakai se on ollu olemassa koko aika. Mut senki joutui muuttamaan, et mä en enää kunnioita niitä rikollisia vaan mä kunnioita niitä tavallisia ihmisiä.”

”No ainakin ajattelen enemmän enkä oo niin impulsiivinen ku aikasemmin ja sit ajattelen pidemmälle. Et ei enää ajattele silleen että parin päivän päähän, vaan ajattelee et mitä niinkun vuoden päästä. Esimerkiks mulhan oli tossa ajokortti hyllyllä ja mä sain sen nyt tänä vuonna takasin. Mut se vaati sen et mä en hypänny auton rattiin kortin ollessa hyllyllä. Siin oli se, et pitkäjänteisemmin ajatteli tulevaisuutta.”

VANTAAN VANKILAN STARTTI- OSASTO

Päihdekuntoutusosasto Vantaan vankilassa.

"Eihän se identiteetti, onhan sitä edelleen, en mä usko et se kokonaan ikinä kato. Esimerkiks jos mä oon jossain vaihees hommannu ihmisille jotain 27-vaihteisii pyörii, ni tänäkin päivänä ku mä kävelen pyörien ohi, ni mä katon ne lukot. Niin et tavallaan kun se on opittu ni se seuraa vaikkeet sä tee niit rikoksi. Tulee semmosii et joku kävelee metrossa, liukuportaissa ja sil on kassi auki ja siinä on kukkaro päällä niin...nykyään mä koputan olkapäälle ja sanon siitä kukkarosta. Ja eikä se et jos sä haluat irtautuu siitä päihdemaailmasta ja rikosmaailmasta niin sä et voi olla vaan vähän rehellinen. Siis ne ensimmäiset vuodet, ne oli semmosia et mä en antanu itelleni niinku yhtään siimaa. Mä en kävelly ees punasia päin. Se täytyy tehdä se raja kyllä ihan hirveen selväks itelle."

"Mä olen totaalisen muutoksen tehnyt kaveripiirissä, eli mä tein jo ihan selkeän rajan siinä vaiheessa, kun pääsin muutoksen tielle. Mä jätin kaikki käyttävät ja kaikki rikollisessa maailmassa kiinni olevat ihmiset ja mun sosiaalinen kenttä koostuu nyt toipuvista, urheiluvista ihmisistä, jotka on tällä samalla alalla kuin minä. Ja nyt on tullut niin vakaa elämäntilanne, että se vaakakuppi on jo niin, että mulla on niin paljon menetettävää, että jos mä lähden hölmöilemään, niin kannattaako se?"

"Nöyrytmällä. Käsittelemällä niitä asioita. Nähdään se vaikutus itseensä ja vaikutus muihin ihmisiin. Rehellisesti katsoo sen asioita. Enhän mä pystynyt, ei mun pää olisi kestänyt nähdä rehellisesti silloin, että miten mä toimin. Niin sitten se vaati sen, että mä rehellisesti aloin katsomaan, että: "Vittu miten mä olen kohdellut mun lähimpiä tai itseäni ja miten mä olen kohdellut muita ihmisiä"."

KUNTOUTTAVA TOIMINTA – OHJELMATYÖ

Vankilassa toteutettavilla kuntouttavilla toimintaohjelmilla, kursseilla tai osaston päiväohjelmaan sisältyvällä toiminnalla pyritään parantamaan rikosseuraamusasiakkaiden valmiuksia rikoksettomaan elämään. Ohjelma on yleisnimitys, jolla pyritään ilmaisemaan, että kysymys ei ole terapiasta vaan strukturoiduista työskentelymuodoista uusimisriskiin vaikuttaviin kriminogeeneisiin tekijöihin vaikuttamiseksi. Ohjelmat vaihtelevat muutosmalliensa, laajuutensa, menetelmiensä ja tavoitteidensa suhteen. Kansainvälisesti vakiintuneen käytännön mukaisesti rikosseuraamusalan ohjelmien laadun varmistus tapahtuu akkreditointi- eli hyväksymismenettelyssä. Akkreditoitujen ohjelmien odotetaan tieteellisen tutkimuksen perusteella vaikuttavan uusintarikollisuuteen vähentävästi, mikäli ne toteutetaan tarkoituksenmukaisella tavalla. Tällä hetkellä käytössä olevia akkreditoituja ohjelmia ovat mm. Antiriippuvuudet® (lyhytkestoinen motiivointiohjelma päihdeongelmiin) ja SUHA eli Suuttumuksen hallinta (lyhytkestoinen vaikuttavuusohjelma impulsiiviseen väkivaltaan).

<https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/taytantonpano/toiminnot/kuntouttavatoiminta-ohjelmatyo.html>

"Sit tietenki päihdeettömiin toimijoihin kannattaa hakeutuu ehdottomasti, saa sieltä sitä vertaistukee, se on tosi tärkeä siinä luopumisessa."

”Monta kertaa viikossa vertaistukiryhmässä, siitä on tullut semmoinen elämäntapa ja semmoinen toinen perhe, että en mä siellä käy sen takia enää, että mä pelkäisin, että mä joudun käyttämään tai jotain. Siitä on tullut semmoinen mistä mä tykkään.”

”No ei tarvinnu muuttaa kuin kaikki, omalla kohdallani, kaikki suhtautuminen asioihin. Kaikki pitää hylätä, siitä päihde- ja rikollismaailmasta.”

”Mä rakennan just sen et mä oon oikeesti tyytyväinen, ilonen, maksan laskuja ja siis semmosii pieniä tavoitteita koko ajan, nii silleen mä saan onnistumisen tunteita. Ei rakenna sitä liian isoksi sitä kokonaisuutta.”

”Sörkka-yhteisö oli suurena osana sitä, että silloin on pystynyt alkaa käsittelemään sitä rikollista identiteettiä ja siitä luopumista ja ymmärrystä siitä, että mikä on ja mihin päin mennään.”

Rikollisesta identiteetistä luopumiseen tarvitaan usein ammattiapua, sillä oman ajattelun ja arvojen muuttaminen on työläs ja usein haastava prosessi. Vankeusaikana voit saada muutokseen apua erityishenkilöstöltä, vankilassa tehtävän ohjelmatyön tai yhteisökuntoutuksen kautta sekä esimerkiksi vertaistukiryhmistä.

Mistä sinä olisit valmis luopumaan? Mitkä asiat sinun kohdallasi tukisivat identiteetti muutosta?

ASENNEMUUTOS ON VÄLTÄMÄTÖN

Identiteetti muutoksen myötä myös haastateltavien asenteet muuttuivat monella tavalla niin rikollisuuden kuin päihteidenkin suhteen. He ymmärsivät että rehellinen ja päihteetön elämä vaatii asennemuutoksen suhteessa kaikkeen aiempaan mitä he olivat tunteneet ja eläneet. Tämä saattoi tarkoittaa esimerkiksi vanhan ystäväpiirin jättämistä, tai sitä että ryhtyi ottamaan vastuuta sekä menneistä että tulevista teoistaan.

Miten ajattelu ja asenteet muuttuvat, kun luopuu rikollisesta identiteetistä ja päihteistä?

*”Asennemuutos. Ei se tosiaan riitä et lopettaa, jättää päihteidenkäytön. Toki se on aika tärkeä, mut se et se elämäntapa pitää muuttaa ja jos on niitä negatiivisia ihmisiä jotka ei tee sulle hyvää, niin ne pitää uskaltaa vaan jättää.
On oltava valmis tekeen ihan mitä vaan.”*

*”Mä aina joskus alkuaikoina halveksin ihmisiä, jotka käy töissä, mutta sitten jossain vaiheessa mä rupesin kunnioittamaan ihmisiä, jotka pystyy tekemään sitä ”kahdeksasta neljään”, koska mä en itse pystynyt sitä tekemään. Mulla oli aina sellainen vääristynyt maailma, että pystyn rikollisuuden kautta kiinnittymään yhteiskuntaan, että pystyn elämään yhteiskunnassa normaalina ihmisenä, mutta tekemään rikoksia, maksamatta veroja, kiinnittymästä mitenkään. Se oli jotenkin vääristynyt tuo ajatusmaailma. Mutta tänä päivänä mä olen juuri se, joka käy kahdeksasta neljään duunissa ja maksaa veroja.
Että mun ei tarvinnut mitään muuta kuin luovuttaa.
Kuinka vaikeeta se onkaan tajuta se.”*

”Kai se on vähän se oma kunniakin, se et nyt ku on lähteny tälle tielle ni vittu en mä kehtais enää mennä takasin vankilaan, sanoo et ”nyt on käyny näin.”

”Olin hyvin pitkälle omaksunut sen rikollisen identiteetin, ne lait ja käytännöt ja säännöt on tuonne selkärankaan opetettu jo aika pienestä pitäen. Se on niin selkeä ja yksinkertainen maailma elää. Tässä maailmassa missä oon nyt, on kaikkia muitakin värejä kuin musta ja valkoinen.”

”Se ajattelu on muuttunut tosi paljon. Niitä ajatusmalleja on vaan ollut muutettava ja on tarvinnut tehdä semmoisia juttuja, mitkä on edesauttaneet niitä, mutta niistä vanhoista asenteista on pakko päästä. Niin kauan kun ne vanhat asenteet on niin todennäköisesti joutuu takaisin käyttämään ja sinne maailmaan. Niistä on ollut pakko luopua. Jos on joku oikein vaikea tilanne, niin ensimmäinen mitä tuo pää syöttää on ne vanhat asenteet ja vanhat tavat toimia. Sitten on se päätös, että lähdenkö mä niiden mukaan toimimaan tai yritänkö käsitellä ne pois. Se jää se loppuelämän sairaus niin, että sitä se syöttää helposti ensimmäisenä niitä huonoja. Mutta pikkuhiljaa.”

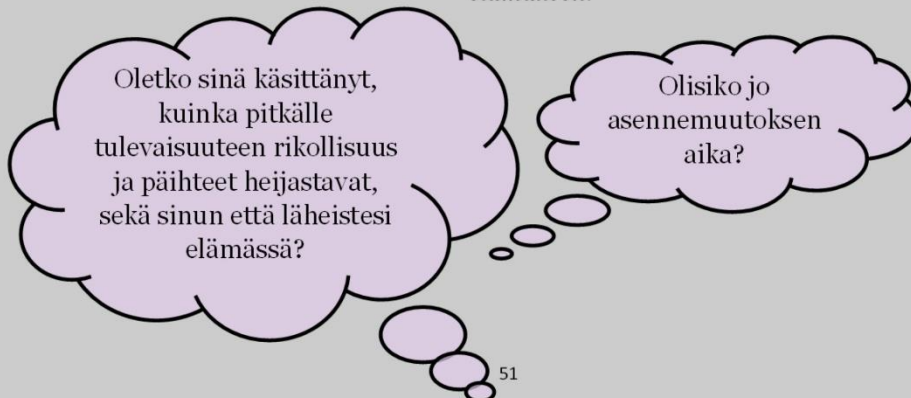
”Tiesin sen et idioottia tää nyt oli et anto tuomioon johtaneen tilanteen mennä niin pitkälle. Oisin mä voinu olla viisaampi ja lähtee pois. Oisin mä voinu olla menemättä sinne, kun mä tiesin että nää tyypit on siellä ja et kaikki ryyppää. Mä oon jutellu äitin ja vaimon ja tommosten kanssa ja ollu pahoillani näistä, koska nää on tuonu tuskaa heille, nää on tuonu tuskaa mulle, nää on tuonu tuskaa uhreillekin. Nyt jälkeensä sit tottakai ymmärtäny sen et jos ei ois ollu niin idiootti ni ois selvinny elämästä niin paljo vähemmällä. Ku ois mielummin ollu vaan vähän se nynnympi ja lähteny pois.”

”Se on sitä hidasta prosessia, et luopuu niistä ajatusmalleista ja siihen tarvii esimerkkiä ja opastusta, ei sitä osaa ite eikä tiedä miten. Jos haluu olla hyvä, ja on ollut aina paha, niin eihän sitä osaa jos kukaan ei kerro tai näytä että miten. Se ajatusmaa-ilmä pitää muuttaa. Et kun näkee mahdollisuuksia tehdä rikoksia, nii kyllä ne saa nähdä ne mahdollisuudet, mutta ettei toimi niiden mukaan.”

”Ensinnäki pitää myöntää itelleen hyvin raadollisia asioita sieltä menneisyydestä. Ihan lapsuudesta asti eka ettii ne syyt, tietenki miks on lähtenyt mihinkin ja sitten et mitä sillä on hyötynyt ja mitä on tehnyt ihmisille. Miksi on tehnyt niitä asioita ja sit lähtee pilkkoon niitä asioita. Se pohjatyö pitää, mun mielestä, tapahtua ammattilaisten kanssa. Siksi Sörkka-yhteisö on avuksi, siel on psykologit, siel on päihdetyöntekijät, siel on hyvät vartijat, siel on ihan kaikki.”

”Mielessä käynyt jotain rikoksia. Mut ne on tosiaan vaan käyny mielessä ja en oo toteuttanu mitään. Ehkä ei jokaisella käy semmosia mielessä, mutta ne on just niitä mitä pitää vaan opetella et se ajatustapa muuttuu. Mä en oo mokannut vielä silloin kun ne ajatukset käy mielessä, ja sit vaan päättää et hei EI. Sen jälkeen on ollut paljon kevyempää oleminen, ei tartte valehdella eikä miettii et mitä mä sanoin silloin ja mitä tein tällöin. Voi elää oikeesti hetkessä ja hengittää vapaammin.”

”Mä oon ollu joskus ihan samanlainen, en ehkä käsittäny niitten asioiden vakavuutta tai miten pitkälle se heijastaa elämään ja mitä kaikkee se tuo. Ja ehkä nuorenaikin vankila ja tuota, ei kukaan ehkä halua vankilaan, mut se on semmonen, vähän niinku romantisoitu se kuva, et joo: ”Hei se oli vankilassa ja se tuli pois sieltä ja näin ja näin ja teki sitä ja tätä”. Ei tää oo millään tavalla hienoo eikä täs oo mitään hohtoo. Et ei tämmöst haluu kukaan elämälleen.”

”YHTEISKUNTA EI OLE ENÄÄ MUN VIHOLLISENI.”

Uusintarikollisuuden vähentämisen sekä rikosseuraamustaustaisten asiakkaiden yhteiskuntaan integroitumisen voidaan katsoa olevan rikosseuraamusalan ydintavoitteita (Rikosseuraamuslaitos 2017). Vankeusaikaisten toimintojen tulisi tukea henkilöä oppimaan taitoja, joita tarvitaan päihteettömän elämän rakentamisessa (Karsikas 2005, 153.), ympäröivän yhteiskunnan täysivaltaisena jäsenenä.

Yksi suurimmista tekijöistä yhteiskuntaan palaamisen suhteen haastateltavien kohdalla oli aiemman elinpiirin jättäminen ja aloittaminen uudelleen puhtaalta pohjalta, vaikka se monesta tuntuikin alkuun haastavalta. Uuden alun myötä he myös huomasivat olevansa omana itsenään riittävän hyviä normaalin yhteiskunnan jäseniksi.

Miten muutosprosessi on vaikuttanut nykypäivään?

Mikä teki vanhasta elämästä luopumisesta haastavaa?

”Mä jouduin putsaa kaikki facebookit ja puhelimet käyttävistä ihmisistä ja rikollisista. Ei mulle jääny sinne ku 3 ihmistä. Se oli yks semmonen mikä oli aika pysäyttävä, näki kuinka syvällä siel tavallaan ollaan.”

”Mä siinä edellisen tuomion jälkeen huomasin, että mäkin pystyn näihin normaalijuttuihin. Että ei se ole se, etten mä pystyisi ja mä olisin niin paska etten mä pystyisi tekemään, olemaan selvin päin ja käymään töissä ja tekemään niitä normaaleja asioita. Se oli mun itsetunnolle semmoinen aika hyvä tekijä. Se oli vaan se, että mä en käyttänyt kamaa ja mä hoidin sitä asiaa ja niin kauan kuin mä pidin sen ensimmäisenä asiana, että mä muistin sen, että mun täytyy tehdä sen asian eteen töitä.”

”Mä kävin sen hoidon vankilassa, niin se oli se ensimmäinen sellainen missä mä tein semmoisen inventaarion siitä, mitä mä olen tehnyt, miten mä olen elänyt ja mitä mä haluan tehdä. Mä olin aikaisemminkin yrittänyt katkaista sitä päihteiden käyttöä, mutta mä en ollut valmis luopumaan niistä ihmissuhteista mitä mulla oli. Ja sen vankeustuomion aikana mä päätin, että mä jätän kaikki ne ihmiset mitä mun aikaisemmassa elämässä on ollut ja yritän uudestaan rakentaa sitä elämää.”

”Tavallaan musta tuli niin kuin semmoinen, niin, musta tuli yhteiskuntaan sillä tavalla sopeutuva ihminen ja semmoinen luotettava työntekijä työpaikalla ja isä mun pojalle. Meillä oli yhteisiä juttuja, yhteisiä harrastuksia, että tietyllä tavalla mä olin vastuuntuntoinen. Sitten taas se päihdemaailma, niin silloin mä en kantanut mitään vastuuta muusta kuin siitä, että mä pysyin sekaisin.”

”Välillä on vaikeeta ja välillä on tosi ihanaa, mut siis jokainen päivä on parempi kuin mitä se on ollu siellä kentällä.”

"Iha älyttömän hyvin menee! Et okei, punasii päin kävelen, mut et sanotaan et ennen vanhaan ku näki avonaisen fillarin jossain ni aina sen otti mukaan, vaik ei olis ollu ku sata metriä matkaa. Ei enää. Aikasemmin mä olin yhteiskunnan uhri, mut nykyään mä löydän sen oman tekemisen. Olen ollu katkera monta kertaa ku oon joutunu vankilaan tai pidätetty tai näin mut tänä päivänä sitä on ruvennu ajattelemaan et hetkinen, tähän on ite johtanu kuitenkin aina."

"Tottakai voi sit joskus kun näkee niin et se vanha kaveri on selvinpäin niin mennä ja vaihtaa kuulumiset, mennä kahville mut se on niinku that's it. Ei enempää. Mä en haluu haalii semmosii ihmisii enää ympärille. Et kyl se pitää oikeesti kattoo tarkkaan se oma kaveripiiri."

"Mul oli aina omatunto, nykyään se on vaan kasvanut enemmän. Aina mä oon ollut hirveän ihmisrakas ihminen, nykyään oon enemmän."

"Mä lähin sitte niinku 39 vuotiaana vasta ottaan ensimmäistä kertaa elämässäni selvää, et mimmosta on normaali elämä."

Rangaistusaikaisella toiminnalla tavoitellaan kuntoutumista, sen ylläpitoa, yhteiskuntaan kiinnittymistä sekä uusintarikollisuuden vähenemistä. Työtoiminnasta ja opiskelusta vankeusaikana voi olla sinulle suurta hyötyä siviilissä työllistymisen kannalta. Vapautumisen lähestyessä sinulle tulisi tehdä vapauttamissuunnitelma, jossa kartoitetaan palveluita sekä rakennetaan kuntoutuspolkuja siviiliin. Myös valvotun koevapauden sekä R- kuntoutuksen avulla tuetaan vapautuvia kiinnittymään takaisin yhteiskuntaan jo rangaistusaikana. Ole yhteydessä erityishenkilöstöön, mikäli haluat sijoittua toimintaan sekä suunnitella tulevaisuutta hyvissä ajoin ennen vapautumista.

4 RIKOKSETON JA PÄIHTEETÖN ELÄMÄNTAPA

Rikokseton ja päihteetön elämäntapa vaatii pitkään kierteessä olleelta erityistä päättäväisyyttä. Päihteiden käytön lopettaminen tarkoittaa kokonaisvaltaista elämäntavan muutosta, sillä muutoksen kohteena on koko elinpiiri, tavat, asenteet sekä vastuun kantaminen omista valinnoista. Oman toiminnan muuttaminen on aikaa vievää ja haasteellista, ja sitä ovat usein vaikeuttamassa yhteiskunnan asenteet. (Granfelt 2007, 138.)

Haastateltavat ovat kulkeneet haastavan matkan vankilasta ja päihdekierteestä kohti rikoksetonta ja päihteetöntä elämäntapaa. Matkan aikana he ovat löytäneet itsestään uusia puolia ja luoneet elämälleen uusia tavoitteita. Elämäntavan saavuttamiseen ja ylläpitämiseen he ovat saaneet tarvittavaa tukea jo vankila-aikana ja tuen saaminen jatkuu heillä edelleen siviilissä.

”JOS MÄ OLISIN OSANUT PYYTÄÄ APUA TAI KERTOO JOTENKIN.”

Haastateltavat saivat tukea muutokseensa useilta erilaisilta järjestötoimijoilta ja heistä jokaiselle löytyi sopiva tukimuoto vankila-ajan jälkeen. Haastateltavat kehottavat kokemuksiansa pohjalta hakemaan ja vastaanottamaan kaiken mahdollisen tuen, jotta elämänmuutoksesta tulisi pysyvä.

Mitä tukimuotoja itse suosittelet? Tarvitseeko muutokseen tukea?

”Joo, ehdottomasti suosittelen, se Aggredi on tosi hyvä. Se on semmosta vapaamuotosta keskustelua, siel voi keskustella ihan luottamuksellisesti ja ne on tosi hyviä ne työntekijät.”

AGGREDI

Aggredi on vuodesta 2006 toiminut katuväkivallan tekijöihin keskittyvä HelsinkiMission työmuoto, jota Veikkaus tukee. Aggredi on 18-49-vuotiaisiin kodin ulkopuolisen väkivallan tekijöihin keskittyvä hoidollinen työmuoto. Sen tavoitteena on saada väkivaltainen käytös vähenemään tai loppumaan. Aggredi tarjoaa mahdollisuuden käsitellä väkivallasta syntyneitä ongelmia puolueettomalla maaperällä.

Asiakkuus ei edellytä päihteettömyyttä eikä rikoksettomuutta, vaan ainoastaan halun tehdä asiat toisin. Aggrediin osallistuminen on vapaaehtoista ja maksutonta.

<https://www.helsinkimissio.fi/aggredi>

Hämeentie 29, 3. kerros,

00500 Helsinki

Päivystys arkisin 045 341 0564

"Mä olen saanut sillain tukea, että mä olen vankeusaikana kiinnittynyt tähän KRIS:iin esimerkiksi. Mä olen koevapaudessa ollut täällä Silta-valmennuksessa, ne tukee mua vieläkin."

"Kyllä sitä apua saa jos itse haluaa tai itse tekee sen eteen asioita ja on valmis ottamaan sitä vastaan."

"Joo, nytkin mulla on aika selkeät suunnitelmat. Mulla on se Vahvasti tukien ja mulla on tämmöisiä mahdollisia vertaistukiryhmiä missä mä tulen käymään. Ne liittyy kaikki muhun itseeni, että siellä just keskittyy, että ei ole sitä, että kuka on tehnyt ja mitä on tehnyt, vaan mitä mä olen tehnyt ja mihin suuntaan mä olen menossa."

"AA, NA, ihan mitkä vaan tuommoiset, ne on ihan ehdottomia itselle ja suosittelen suuresti."

"Kyllä mä kehotan jos on päihdetaustaa, hakeutumaan semmoisiin vertaistukiryhmiin, siellä on muita samanlaisia, samassa tilanteessa olevia. Ainut kriteeri on se, että enää ei käytetä ja siitä se kaikki lähtee. Sieltä löytyy yhdessä tekemistä ja tietyllä tavalla ihmisiä, että: "Hei, mä olen nähnyt tuon jätkän jossain ennenkin ja nyt se näyttää hyvältä" tai "Tuo muija, se on muuttunut" tai jotain muuta tällaista, mikä sitten vie sitä ajatusta, että voi itselläkin olla se mahdollisuus."

VAHVASTI TUKIEN

Vahvasti tukien -kuntoutus on rikostaustaisille päihdeongelmaisille tarkoitettu avokuntoutus-ohjelma. Tavoitteena on tukea asiakasta päihteettömässä ja rikoksettomassa elämässä, arjen hallinnassa ja asumisessa yhteistyössä Rikosseuraamuslaitoksen, kuntien sekä tarvittaessa asumispalveluiden kanssa. Kuntoutus voi alkaa jo vankeusrangaistuksen tai valvotun koevapauden aikana. Kuntoutus tapahtuu avomuotoisesti pienryhmässä Helsingissä. Ryhmän lisäksi kuntoutuja saa myös yksilöllistä ohjausta.

<https://www.kalliola.fi/sosiaalityo/paihteet/vankien-paihdekuntoutus/>

"Järjestöissä kannattaa käydä. Sieltä löytyy niitä muita, eihän sitä onnistu jos yksin lähtee puskemaan."

"Itsestään keskusteleminen avoimesti ja rehellisesti, se on se mikä aina auttaa ihmistä eteenpäin."

"No mä sanoisin, että hakeudu päihteettömälle osastolle ja rupea sitä kautta miettimään sitä tulevaisuutta eteenpäin. Hyvin vaikeaa lähteä muuttamaan omaa mieltä, jos ympäristö rokkaa ympärillä ja tuomitsee sut siitä."

Eri yhteistyötahot sekä kolmannen sektorin toimijat voivat tavata vankeja vankilassa osana sosiaalisten asioiden hoitoa, vapautumisen valmistelua tai pitämällä info- tilaisuuksia sekä sosiaalisen kuntoutuksen ryhmiä (Rikosseuraamuslaitos 2019, Vangin tukeminen). Vankilan erityishenkilöstö toimii usein linkkinä yhteistyötahojen sekä vangin välillä. Järjestötoimijoita on useita, jotka tukevat rikos- ja päihdetaustaisia elämän eri vaiheissa. Ole yhteydessä vankilan erityishenkilöstöön ollaksesi yhteydessä toimijoihin.

Olisitko valmis yrittämään rikoksetonta ja päihteetöntä elämäntapaa?

”PITÄÄ OLLA TOSI REHELLINEN ITELLEEN.”

Haastateltavien mielestä tärkeintä rikoksettoman ja päihteettömän elämäntavan saavuttamisessa on se, että on ehdottoman rehellinen itselleen, mutta myös samalla riittävän armollinen ja etenee prosessissa askel kerrallaan, etsien omia vahvuuksiaan.

Mitä ohjeita antaisit rikoksettoman elämäntavan saavuttamiseen liittyen?

”Kannattaa miettiä et mikä itelle on elämässä tärkeintä ja mitä elämältä haluaa. Ja sit miettiä et voiks niitä täältä vankilasta saada. Mulle ainakin ne asiat mitkä on tärkeitä ja mitä mä elämältä haluun, niitä ei saa vankilasta. Tää on ihan väärä paikka hakee niitä.”

”Ihan ensimmäiseksi olla rehellinen itelleen, täysin rehellinen. Se on vaikeeta kaiken sellasen elämän jälkeen. Jos mokaa, niin ei se tarkoita et tää oli tässä. Olis armollinen ja vaan yrittää eteenpäin. Apua pitää pyytää, se ei oo paha asia, eihän kukaan täällä yksin pärjää. Kun täyttää sitä arkee oikeesti miellyttävillä asioilla, kaikella muulla, harrastuksilla ja jos on tosi hyvä tekee jotain rikoksia, esim. joku näppärä murtovaras, kun se voi sitä luovuutta ja näppäryyttä käyttää johonkin hyvään juttuun. Kääntää sen taidon rehelliseen juttuun, se on ihan mahdollista.”

”Muutoshan vaatii raadollisten asioiden myöntämistä ja et vittu tää homma ei oikeen toimi, pitää myöntää et on vedelly kaikennäköisiä rooleja.”

VILLA HOCKEY

Villa Hockey on kodinomainen huume kuntoutuskoti, joka tarjoaa lääkkeetöntä kuntoutusta 18 -30-vuotiaille nuorille. Päihdekuntoutus Villa Hockeyssa perustuu yhteisöllisyyteen ja vertaistukeen, joka mahdollistuu päivittäisissä hoito- sekä toiminnallisissa ryhmissä. Villa Hockeyssa nuoret kuntoutuvat tiiviin ja säännöllisen viikko-ohjelman tuella, joka mahdollistaa sekä fyysisen että psyykkisen kuntoutumisen.

<https://nauha.fi/yksikot/villa-nuorten-laakkeeton-kuntoutus/>

"Niin kuin tämä mun arki, mä käyn täällä töissä, mä teen joka aamu omaan toipumiseen liittyvät asiat ja semmoiset. Mä olen työskennellyt tuota kahdentoista askeleen ohjelmaa. Sitten mä käyn iltaisin ryhmissä, harrastan ja sillain. Se mun arki on hyvää ja mun kaveripiiri koostuu niistä, jotka on selvinpäin ja samanhenkisiä ihmisiä, mä olen niiden kanssa tekemisissä. Että tämä on loppuelämän duuni sillain, että jollain tavalla mun pitää pitää se rehellisyys päässä, että mihin mun sairaus vie mut."

"Mä olin pakotettu opettele siihen et kerron asioita rehellisesti ja avoimesti. Se on ehdottomasti se mikä luo sen muutoksen mahdollisuuden, että opettelet sen."

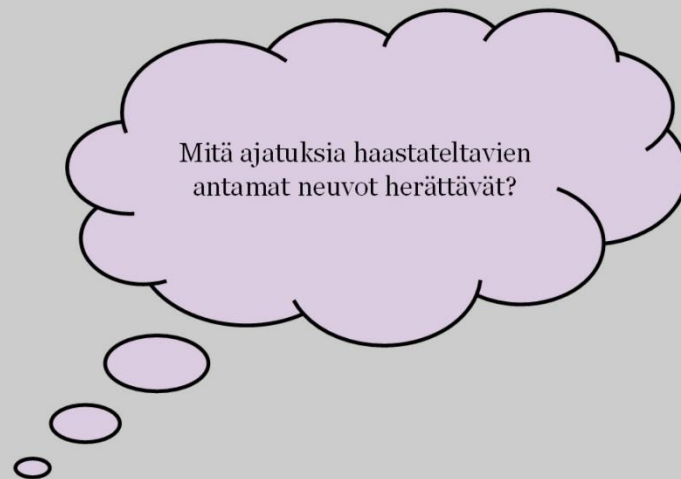
"Mä oon tämmönen näin, se on ihan ok ja se on hyvä."

"Se ei meekkään nii et kerran narkki on aina narkki."

"Olkaa vahvoja ja älkää lähtekö ryhmän painostukseen. Olkaa se mitä haluutte olla."

"Keskeneräisyys voi olla hieno ja mielenkiintoinen asia. Jotenkin sietää sitä omaa keskeneräisyyttä aikuisenakin. Se on mielenkiintoista. Ei mua enää haittaa niin paljoa olla sellainen kun mä olen, osaan hyväksyä eri asioita."

"Vaikka kämmäkin nii se ei oo silleen, että koko elämä on mennä. Yks virhe ei välttämättä ole sitä mikä kuvaa sitä tulevaisuutta siltä osalta. Se ei määrittele sua ihmisenä."

”VOI ELÄÄ OIKEESTI HETKESSÄ JA HENGITTÄÄ VAPAAMMIN”

Haastateltaville uusi, päihteetön ja rikokseton elämä on antanut hyviä, onnellisia ja toisinaan positiivisen hämmentäviäkin kokemuksia. He kokevat nyt olevansa viimein vapaita.

Minkälaista elämä on päihteettömänä ja rikoksettomana?

”Mä olen tosi tyytyväinen, mä olen hämmentyneen tyytyväinen, tähän elämään nyt tällä hetkellä. Se on ehkä tylsää joidenkin mielestä, mutta mä nautin siitä.”

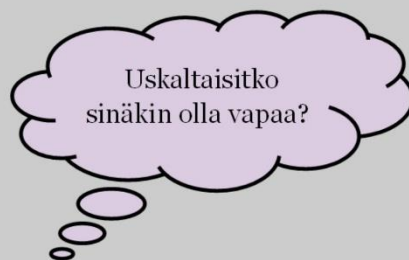
”Niin, mä vaan luovutin siitä omapäisyydestä ja niistä turhista unelmista ja lähdin elämään tätä oikeaa elämää. Uskalsin lähteä elämään tätä oikeaa elämää!”

”En tiedä onko parasta mitä on koskaan ollu, mut sanotaan et on tää ihan älyttömän helppoo. Ku ei tartte kattoo olan yli, onko jollekki velkaa, tuleeeko vaik poliisit, ei oo tämmösi pelkotiloja. Haasteita tulee joka päivä jotain, mut ne haasteet on niin paljon pienempiä mitä ne oli silloin käyttöaikoina.”

”Sitä voi tosiaan olla todella, todella onnellinen ja tyytyväinen ilman sitä kamaa ja rötöksiä.”

”Mua ei hallitse mikää aine, se on iha vitun siisti. Mä pystyn aidosti, oikeesti suunnittelee mun elämän ja mä pystyn sitoutuun.”

”Mä oon eläny semmosessa valheellisessa ajatuksessa, et mä oon silloin ollu vapaa tekemään, toimimaan miten mä haluun, vaikka fakta on se et mä oon vasta nyt vapaa.”

NORMAALI ELÄMÄ JA TULEVAISUUS

Haastateltavat ovat kaikki huomanneet, että entisenä vankina ja päihderiippuvaisena on täydet mahdollisuudet elää täysipainoista normaalia elämää. Lisäksi he ovat huomanneet, ettei menneisyys olekaan se asia joka heidät määrittelee ja että tulevaisuudesta on lupa haaveilla.

Voiko entinen vanki/päihderiippuvainen elää normaalia elämää? Minkälaista se on? Mitä odotat tulevaisuudelta?

"Voi, herranjumala, tottakai voi! Ja vielä viiskyäsenä, sen muutoksen tehneenä. Mä pystyn ainakin elämään täysipainoista elämää, ja hyvää elämää. Mulla on nainen, mulla on koti, mulla on auto, mulla on duuni, mulla on, mitä mulla on... Mä olen terve."

"Mä jotenki aattelin et riittääks se elämä mulle? On ollu mielettömän hieno huomata, et kyl se vaan riittää. Mä oon nyt onnellinen ja et ne onnellisuudet muodostuu niin eri asioista, aidoista asioista ja ihan oikeesti niinku tuntee. Sit on tajunnu et vitutus ei oo tunne, et se on olotila ja mul ei oo semmosta olotilaa enää. Mä nautin."

"Aika tasaista. Mä käyn duunissa, treenissä ja himassa, siis mulla on hektinen päivä, ettei mulla ole aikaa edes ajatella mitään tuollaisia. Se on tosi tasaista."

"Elämä on helvetin hyvää. Ensimmäistä kertaa elämässäni mä pystyn suunnittelemaan asioita, mä pystyn pitää niistä kii. Ensimmäistä kertaa elämässäni mun on mahdollisuus tehdä jotain mitä mä haluan tehdä, on se sit reissaaminen, joku harrastus. Ei mulla oo ikinä ollu aikaa. Nykyään on."

"Ku sä oot ollu vankilassa nii se on pitkään sun mukana, mutta se ei määrittele sua, sitä mikä sä voit olla tulevaisuudessa."

MINNESOTA- HOITO

Minnesota- mallinen hoito on 12 askeleen toipumisohjelman mukainen päihderiippuvaisten hoitomuoto, jonka perusjaksolla yövytään hoitopaikassa n. 1kk ajan.

Suomessa Minnesota- mallista hoitoa tarjoaa mm. Kalliolan Myllyhoito ja Minnesota hoito Oy. Hoitoon voi hakeutua itse tai kotikunnan päihdepalveluiden/työterveyden kautta.

<https://www.minnesota-hoito.fi/minnesota-hoito/>

"Aika tasasta puurtamista, normaali elämää. Duunii ja sitte ku ei käytä päihteitä ja noin, niin on himassa ja sitte salilla ja lapsien kanssa. Et onhan tässä paljon kaikkee mut ei vaa enää niitä samoi vanhoi juttuja."

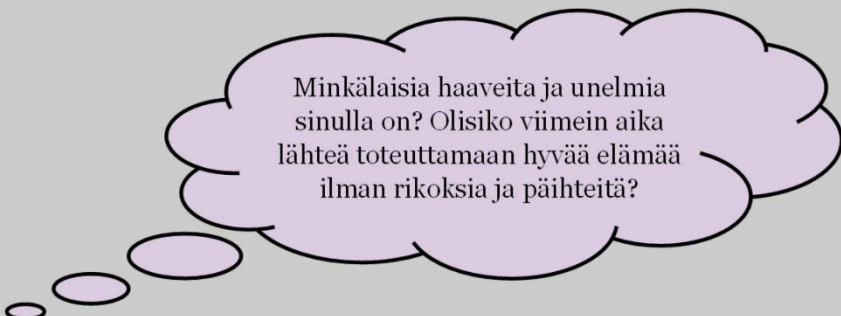
"Hyvää. En mä olisi ikinä uskonut, tottakai tässä on vaikeuksia välillä ja semmoista, mutta en mä kuvitellut sitä silloin kun mä lähdin tähän, että mä voisin jotenkin nauttia elämästä selvinpäin. Mä ajattelin ettei selvinpäin voi nauttia, mutta nyt mä nautin paljon kaikista muista asioista ja teen niitä juttuja mitä mä olen aina toivonut vankilassakin, että "nyt kun mä pääsen siviiliin mä teen sitä ja tätä" ja sitten mä en ole tehnyt muuta kuin vetänyt. Nyt mä pystyn tekemään niitä kaikkia asioita ja elää kunnolla. Onhan tämä vaikeuksista huolimatta ihan huippua verrattuna siihen, mitä se elämä on ollut aiemmin."

"Kyllä mä uskon, että siihen yhteiskuntaan sopeutuminen onnistuu ihan samalla tavalla ja jopa voi olla rikkaampikin tietyllä tavalla siinä, että on ollut niitä kokemuksia ja ehkä ne kokemuksetkin voi joskus käyttää jollain tavalla hyödyksi."

"Mä ootan tosi paljon sitä perhe-elämää ja työtä. Mä ootan ihan oikeesti sitä arkee."

"Hyvältä se tällä hetkellä näyttää, mutta mä olen aika varovainen noiden haaveiden kanssa. Mulla ei oo yhtään haavetta toteutunut ikinä. Ehkä nyt on alkanut toteutumaan niitä haaveita, mutta mä olen varovainen niiden haaveiluiden kanssa. On mulla odotuksia. Ammatin suorittaminen, mä haluan tehdä päihdetyötä, semmoista missä saa autettua ihmisiä ja käyttää sitä omaa kokemusta hyödyksi, se on semmoinen haave. Perhe on iso haave, se on ollut aina haave. Silloin kun käyttikin, että vittu kun saisi alettua elämään kunnolla ja perustettua perheen ja elää semmoista normaalia elämää, se on ikuinen haave."

"Paljon on jääny semmassii stressitekijöitä pois, ettei tarvii hirveesti poliisii pelätä tai miettii sitä et tuleeks joku jostain kulman takaa tuikkaa veitsellä. Vaikka sillon kuvittelit et elit surutonta ja huoletonta aikaa mut ei se oo ollu sitä. Tää on semmoinen vapaus mistä en ihan hevin haluu luopuu."

Minkälaisia haaveita ja unelmia sinulla on? Olisiko viimein aika lähteä toteuttamaan hyvää elämää ilman rikoksia ja päihteitä?

LOPUKSI

Rikollisuudesta, rikollisen identiteetistä sekä päihteidenkäytöstä irrottautuminen on mahdollista, vaikka lähtökohtasi elämään tai tämän hetkinen elämäntilanteesi olisi haastava. Muutoksen tie ei ole helppo ja matka muutokseen sisältää eri vaiheita, hyviä ja huonoja. Muutos vaatii aikaa, vuosienkin rikoksettoman elämän jälkeen identiteettimuutos voi olla edelleen käynnissä. Näin oppaan vastaajille on käynyt, mutta he ovat oppineet tunnistamaan ajatukset ja toimintamallit, eivätkä ole antaneet niiden enää hallita itseään. Oppaan kokemusasiantuntijat ovat saaneet ulkopuolista tukea päihteettömään ja rikoksettomaan elämään, sekä vankila-aikana että sen jälkeen. He ovat myös itse olleet aktiivisia etsiessään tukea päihteettömyyden ja rikoksettomuuden ylläpitoon. Ja kuten ehkä huomasitkin, ovat he erittäin tyytyväisiä uuteen elämäänsä!

Etsi siis tukea ja ota apua vastaan, sitä varten eri järjestötoimijat, kaupungin työntekijät sekä vankilan henkilöstö ovat. Pohdi omia tarpeitasi ja tavoitteitasi, mikä sinun kohdallasi muuttaisi käyttäytymistäsi ja keneltä voisit saada tähän apua.

Löydä motivaatio uudelleen, mikäli sitä on ollut mutta vastoinkäymiset ovat saaneet sinut lannistumaan. Jos et ole kokeillut toisenlaista elämää, pohdi mikä sinua pidättelee. Miksi et nyt yrittäisi? Usko itseesi ja omiin kykyihisi muuttua.

Sinä pystyt siihen!

*Sinulla voi olla tottumuksia, jotka heikentävät sinua.
Muutoksen salaisuus on keskittää kaikki voimasi,
mutta ei vanhan vastustamiseen, vaan uuden rakentamiseen.
– Sokrates*

LÄHTEET

Granfelt, R. 2007. "Oppisin elämään riippuvuuteni kanssa". Tutkimus naisvankien päihdekuntoutuksesta Vanajan vankilassa. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 2/2007. Viitattu 13.12.2020.

https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-riisenjulkaisusarja/OEH8hc2Fb/2-2007_Oppisin_elamaan_riippuvuuteni_kanssa.pdf

Joukamaa, M. ja työryhmä 2010. Rikosseuraamusasiakkaiden terveys, työkyky ja hoidontarve. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2010.

Nurminen, N., Ahmavaara, S. & Niimiskorpi, M. 2008. Rangaistusajan suunnitelmat. Opas toteutukseen, kirjaamiseen ja arviointiin. Rikosseuraamusalan koulutuskeskus opetusmoniste 1/2008.

Karsikas, V. 2005. Selvinpään olosta tulee hyvä fiilis. Päihdeongelmaisten vankien voimaantuminen. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 3/2005.

Kekki T. 2012. Taparikollisuuden kulttuuriset ja rakenteelliset ulottuvuudet. Huumeiden käyttäjien ja poliisin tulkinnot taparikollisuudesta. Sosiaalitieteiden laitoksen julkaisuja 2012:5. Helsingin yliopisto. 13.1.2020.

<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/32473/tapariko.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Kivivuori J. 2013. Rikollisuuden syyt. Helsinki: Nemo.

L767/2005. Vankeuslaki.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20050767#a767-2005>

Laub, John H., and Robert J. Sampson. 2001. Understanding desistance from crime. *Crime and Justice* 28. Viitattu 21.11.2019.

https://dash.harvard.edu/bitstream/handle/1/3226958/Sampson_UnderstandingDesistance.pdf?sequence=4&isAllowed=y

Suomen Mielenterveys Ry. Millaisia asioita arvostan? Viitattu 21.11.2019. <https://mieli.fi/fi/mielenterveys/itsetuntemus/millaisia-asioita-arvostan>

Rikosseuraamuslaitos. 2012. Päihdetyön linjaukset 2012-2016. Viitattu 13.1.2020.

http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-muut/6Cr2xRZTS/Paihdelinjaukset_2012-2016_RINKIIN.pdf

Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. 2019a. Päihdehaitat käyttäjille, läheisille ja yhteiskunnalle. Viitattu 21.11.2019.

<https://thl.fi/web/alkoholi-tupakka-ja-riippuvuudet/paihdehoito/paihdehaitat-kayttajalle-laheisille-ja-yhteiskunnalle>

Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. 2019b. Päihdehoito. Viitattu 21.11.2019.

<https://thl.fi/web/alkoholi-tupakka-ja-riippuvuudet/paihdehoito>

Tyni, Sasu. 2015. Vankeinhoidon vaikuttavuus. Onko kuntoutukselle tilastollisia perusteita? Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2015. Joensuu: Suomen yliopistopaino.

